

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

ORGAN NAUKOWY
STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY
POLSKICH

REDAKTOR: BOGDAN HORODYSKI

ROCZNIK XXVIII — ZESZYT 2
KWIECIEŃ — CZERWIEC 1960

WARSZAWA

WYDANO Z ZASIŁKIEM MINISTERSTWA KULTURY I SZTUKI

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

ORGAN NAUKOWY STOWARZYSZENIA
BIBLIOTEKARZY POLSKICH

K W A R T A L N I K

WRAZ Z DODATKIEM

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA O KSIĄŻCE

REDAKTOR: BOGDAN HORODYSKI

ZAST. REDAKTORA: ZBIGNIEW DASZKOWSKI

Kolegium Redakcyjne:

J. AUGUSTYNIAK, J. BAUMGART, A. BOCHEŃSKI, Z. KEMPKA,
S. KOTARSKI, R. PRZELASKOWSKI, K. REMEROWA, H. WIĘC-
KOWSKA

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA O KSIĄŻCE jest opracowywany
w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej. Redaktor:
H. SAWONIAK

Adres Redakcji:

Warszawa, Rakowiecka 6. Biblioteka Narodowa tel. 211-11⁷.

Adres Administracji:

Warszawa, Konopczyńskiego 5 7 tel. 698-47.

Rękopisów Redakcja nie zwraca. Autorowie nie zawiadomieni
do trzech miesięcy o przyjęciu ich prac mogą je odebrać w Administra-
cji w ciągu roku.

Na życzenie autorów i na ich koszt Redakcja sporządza nadbitki
z drukowanych w czasopiśmie artykułów.

Cena pojedynczego numeru zł 12.—

Prenumerata roczna (wraz z dodatkiem) wynosi zł 48.—

Wpłat dokonywać należy na konto czekowe PKO I-9-120056 lub Naro-
dowy Bank Polski VII O/M-1531-9-1383 Administracja Wydawnictw
SBP Warszawa (z wyraźnym zaznaczeniem celu wpłaty).

CZESŁAW KOZIOL

O PROJEKCIE NOWEJ USTAWY BIBLIOTECZNEJ

Polskie ustawodawstwo biblioteczne długo pozostawało w tyle za osiągnięciami innych krajów w tej dziedzinie. Wskazują na to daty wprowadzenia ustawowych podstaw działalności bibliotek: Stany Zjednoczone 1849, Anglia 1850, Szwecja 1912, Zw. Radziecki 1918 (dekret o ochronie bibliotek i zbiorów bibliotecznych), 1910 (dekret o centralizacji bibliotekarstwa w RFSRR), Czechosłowacja 1919, Dania 1920, Bułgaria 1920, Belgia 1921, Estonia 1924, Finlandia 1928, Norwegia 1935.

Wydanie ustawy bibliotecznej nie jest zazwyczaj momentem rozpoczęcia prac nad organizowaniem bibliotek. Akt ten kodyfikuje normy wytworzone w praktyce, skupia rozproszone wysiłki, zwiększa i reguluje pomoc państwa dla działalności bibliotecznej. E. Ackerknecht stwierdza, że wydanie ustawy bibliotecznej jest skuteczne, gdy biblioteki danego kraju osiągnęły „Gesetzreife” — dojrzałość do prawnego uregulowania sytuacji — gdy czołowe osiągnięcia bibliotek dają podstawę do teoretycznej dyskusji i stworzenia norm prawnych opartych na tych doświadczeniach¹. Zjawisko to wyraźnie występuje np. w rozwoju bibliotek duńskich (od r. 1897 prace nad organizacją sieci bibliotecznej w skali krajowej, od 1914 organizowanie bibliotek centralnych, kodyfikacja prawna dopiero w 1920 r.)². Podobnie w Norwegii, gdzie prace nad planową organizacją krajowej sieci bibliotecznej rozpoczęto w 1900 r., w 1903 r.

¹ E. Ackerknecht: *Volksbüchereigesetze* (w powielanym zbiorze artykułów z dziedziny bibliotekoznawstwa, bez karty tytułowej, Stettin 1933, s. 261).

² Cz. K.: *Duńska ustawa o bibliotekach powszechnych*. Bibliot. 1958 nr 7—8.

powołano państwową instytucję sprawującą opiekę nad bibliotekami powszechnymi i szkolnymi, ustawa biblioteczna ukazała się w r. 1935³.

Długo też „dojrzała” sprawa ustawy bibliotecznej w Polsce. Pierwszy projekt ustawy wniesiony do Sejmowej Komisji Oświatowej w r. 1921 spoczął w archiwum. Podzielili jego los projekty z r. 1927, 1928, 1930, 1934⁴. Prace nad wprowadzeniem projektu wniesionego do Sejmu w r. 1939 przerwała wojna⁵. Przygotowaniem gruntu do wprowadzenia ustawy bibliotecznej były nie tylko dotyczące jej polemiki i memoriały — stwarzały ten grunt doświadczenia Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, Biblioteki Miejskiej w Łodzi, pierwszych bibliotek powiatowych organizowanych przez samorząd, np. w woj. łódzkim, katowickim, działalność Poradni Bibliotecznej ZBP i aparatu oświaty pozaszkolnej.

Dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi z dnia 17 kwietnia 1946 r. uchwalony przez Radę Ministrów Rządu Jedności Narodowej i zatwierdzony przez Prezydium Krajowej Rady Narodowej⁶ nawiązywał do przemyśleń i doświadczeń działaczy bibliotecznych dwudziestolecia i dawniejszych jeszcze tradycji polskich oświatowców, ale równocześnie wykraczał daleko poza skromne ramy dawnych projektów, ograniczonych — podobnie jak inne ustawy biblioteczne — do spraw bibliotek powszechnych. Dekret nasz stanowił „nowy — w pewnej mierze — rozdział w dziejach rozwoju ustawodawczej myśli bibliotecznej”⁷, obejmując całość zagadnień polityki bibliotecznej w kraju, ustanawiając ogólnokrajową sieć biblioteczną złożoną z bibliotek szkolnych, powszechnych i naukowych, stwarzając możliwości włączenia do współpracy w jednolitej działalności kulturalnej bibliotek społecznych i prywatnych, ustanawiając naczelne kierownictwo działalności bibliotecznej w kraju. Podstawowe założenia dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi, zmierzające do stworzenia ogólnokrajowej sieci bibliotecznej i zapewnienia każdemu obywatelowi możliwości korzystania ze zbiorów bibliotecznych całego kraju, nie wymagają zmiany. Niezbędna jest jednak nowelizacja dekretu, aby wyrażona

³ Cz. K.: *Norweska ustawa o bibliotekach powszechnych i szkolnych*. Bibliot. 1958 nr 5—6.

⁴ *Zagadnienie ustawy bibliotecznej w Polsce*. Warszawa 1937. Wyd. Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy Nr 82.

⁵ Z. S. Dylik: *Kilka uwag o potrzebie nowelizacji ustawy bibliotecznej*. Prz. bibliot. 1953 z. 4.

⁶ Dz.U.R.P. 1946 nr 26, poz. 163.

⁷ W. Dąbrowska: *Trzy myśli — trzy drogi*, Bibliot. 1946 nr 3.

w nim słuszna idea postępowego bibliotekarstwa mogła być skutecznie realizowana w nowych warunkach, jakie stworzyła dokonana w ciągu piętnastolecia reorganizacja zarządu państwowego i zmiana systemu gospodarczego. Rosnące potrzeby kulturalne społeczeństwa, postępujące uprzemysłowienie kraju, konieczność specjalizacji i kooperacji w różnych dziedzinach życia społecznego muszą znaleźć odbicie w naszym prawie bibliotecznym.

O potrzebie nowelizacji dekretu o bibliotekach mówiło się od dawna. Jego jak najbardziej słuszne postanowienia dotyczące działalności ogólnokrajowej sieci bibliotecznej giną wśród zdezaktualizowanych przepisów mówiących o nieistniejących już resortach i instytucjach, pomijających nowe, niezmiernie ważne w działalności bibliotek formy organizacji administracji państwowej i działalności naukowej (np. powstanie organów jednolitej administracji państwowej, utworzenie Polskiej Akademii Nauk, Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, zmiana zasad finansowania i planowania), zbywają krótką wzmianką sprawy niektórych bibliotek, rozwiniętych już do poważnych rozmiarów, jak biblioteki związków zawodowych, biblioteki fachowe. Poważne trudności napotyka w praktyce zaliczenie placówek bibliotecznych do kategorii „bibliotek naukowych” według podanych w dekreście kryteriów. Mówiono o potrzebie nowelizacji dekretu — mało niestety pisano na ten temat. Jedyną poważniejszą, godną wzmianki pozycją bibliograficzną poświęconą tej sprawie jest artykuł kol. Z. S. Dylaka w *Przeglądzie Bibliotecznym*⁸.

Pierwszym przedsięwzięciem, nie ograniczonym do ogólnikowych wzmianek o potrzebie nowelizacji dekretu, było zebranie przez Zarząd Główny SBP pisemnych wypowiedzi kolegów z różnych typów bibliotek na temat nowelizacji dekretu. Korzystając częściowo z tych dość szczupłych materiałów zespół w składzie kol. kol. F. Sedlaczek, W. Skoczyła i autor tych słów opracował „Tezy do ustawy bibliotecznej” i uzasadnienie potrzeby wydania tej ustawy.

Zakończenie prac nad tezami zbiegło się z powołaniem Sekcji Bibliotek i Czytelnictwa przy Radzie Kultury i Sztuki w kwietniu 1959 r. Tezy zostały przedyskutowane wstępnie na posiedzeniu plenarnym Sekcji w dniu 20 czerwca 1959 r. Następnie 30 członków Sekcji nadesłało na piśmie swoje uwagi, opinie i postulaty. Ten bogaty materiał stał się podstawą prac zespołu do spraw ustawy bibliotecznej, powołanego przez Sekcję⁹. Zadanie zespołu nie nale-

⁸ Dylak, jw.

⁹ W skład Zespołu weszli: doc. dr J. Baumgart, prof. dr A. Birkenmajer,

żało do łatwych. W długich, niekiedy zażartych dyskusjach napotymano na poważne trudności wynikające nie tylko z różnicy poglądów na zasadnicze sprawy w zakresie zadań i organizacji bibliotek, lecz w głównej mierze z nieustalenia jednolitej terminologii, z nieuporządkowania wielu spraw w dziedzinach graniczących z zakresem działalności, jaką ma unormować ustawa o bibliotekach, z dysproporcji między postulatami dotyczącymi stworzenia jak najkorzystniejszych warunków rozwoju bibliotek a realnymi możliwościami zaspokojenia najważniejszych potrzeb w tym zakresie.

W wyniku tych dyskusji powstało kilka kolejnych redakcji projektu ustawy. Czwarty z kolei projekt został poddany pod dyskusję na plenarnym posiedzeniu Sekcji Bibliotek i Czytelnictwa w dniu 18 marca 1960 r. W dyskusji tej zaakceptowano zasadnicze założenia przedstawionego projektu i wysunięto szereg zastrzeżeń i uzupełnień, które dostarczyły materiału do piątej redakcji projektu, skierowanej do dalszego opracowania do Komisji Prawniczej Ministerstwa Kultury i Sztuki. Dalsze uzupełnienia przyniosła dyskusja nad V projektem w Prezydium Sekcji i na posiedzeniu plenarnym Sekcji w dniu 22 kwietnia 1960 r. i nadesłane na piśmie wnioski 5 członków Sekcji. Niektóre z tych wniosków uwzględniono w referowanej tu redakcji projektu.

Tekst ustawy nie jest materiałem nadającym się do streszczenia, nasuwa raczej potrzebę komentowania, uzupełniania, rozwijania zwięźle sformułowanych przepisów. Spróbuję jednak w ramach miejsca przeznaczonego dla tego tematu na łamach *Przeglądu Bibliotecznego* przedstawić pokrótce najważniejsze sprawy ujęte w ostatniej w tej chwili redakcji projektu, pomijając z konieczności różne warianty zawarte w kolejnych projektach, choć niektóre z nich zasługiwałyby zapewne na ponowną szerszą dyskusję.

Projekt obejmuje *Wstęp*, mówiący o podstawowych zadaniach bibliotek w budowie socjalizmu i stwierdzający, że zbiory i urządzenia biblioteczne są społecznym mieniem kulturalnym służącym dobru ogólnemu. Następnie w 15 kolejnych rozdziałach omawiane są poszczególne grupy spraw.

mgr A. Bocheński, A. Dubiszewski, doc. B. Horodyski, doc. dr J. Korpała, dr H. Kozerska, mgr Cz. Kozioł (przewodniczący), doc. J. Pazyra, doc. dr R. Przelaskowski, prof. dr H. Więckowska, mgr S. Wiśtocka — i spoza członków Sekcji Bibliotek i Czytelnictwa F. Sedlaczek i mgr W. Skoczył. Zespół korzystał z konsultacji prawnej mec. T. Gouta z Wydziału Prawnego Min. Kultury i Sztuki

Rozdział I — Postanowienia ogólne — zawiera kilka podstawowych definicji: określa zadania bibliotek, uwypuklając w nich szczególnie obok tradycyjnego „gromadzenia, opracowania, przechowywania i udostępniania zbiorów” zadania informacyjne, dydaktyczne i dokumentacyjne bibliotek, ich współdziałanie z innymi instytucjami w rozszerzaniu kręgu użytkowników bibliotek, ich aktywność w podnoszeniu poziomu intelektualnego i kulturalnego społeczeństwa, w rozwijaniu świadomości społecznej, w służbie postępu technicznego i w podnoszeniu wydajności pracy. Dalej znajdujemy tu określenie sieci bibliotecznej, ogólnokrajowej sieci bibliotecznej oraz pracowników służby bibliotecznej.

Rozdział II — Zakładanie, utrzymywanie i prowadzenie bibliotek — skupia dotyczące wszystkich resortów, instytucji i rad narodowych ramowo ujęte przepisy w przedmiocie zakładania i utrzymywania bibliotek (sprawy lokali i wyposażenia), zapewnienia środków na uzupełnienie i konserwację zbiorów, zatrudniania wykwalifikowanych pracowników, ich doskonalenia zawodowego, nadawania bibliotekom statutów lub regulaminów, nadzoru nad działalnością bibliotek i jej koordynowania, uczestniczenia w ogólnokrajowej gospodarce zbiorami bibliotecznymi, prowadzenia ujednoczonej ewidencji, statystyki i sprawozdawczości. Dalsze artykuły tego rozdziału zawierają postanowienia ograniczające swobodę resortów w likwidowaniu bibliotek i dysponowaniu ich zbiorami (tu projekt wkracza w kompetencje resortów wymagając opinii Państwowej Rady Bibliotecznej w takich sprawach) oraz przepisy zmierzające do ochrony bibliotek przed niekorzystnymi decyzjami w sprawach lokalowych. (Zagadnienie to wywoływało na każdym posiedzeniu szczególnie gorące dyskusje).

Tenże rozdział zawiera przepisy dotyczące udziału czynników społecznych w działalności bibliotek (społeczne organy doradcze, koła przyjaciół bibliotek). Tu wreszcie umieszczono w ostatniej redakcji sprawę odznaczenia „Za krzewienie czytelnictwa”, ograniczając je do zasług pracy o charakterze społecznym, gdyż za szczególne zasługi w pracy zawodowej bibliotekarze powinni być odznaczani na tych samych zasadach, jak i pracownicy innych dziedzin działalności publicznej, a nie specjalnym „bibliotekarskim” odznaczeniem.

Rozdział III dotyczy ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, opartej na współdziałaniu bibliotek w planowym gromadzeniu i udostępnianiu zbiorów oraz w sporządzaniu i rozpo-

wszechnianiu informacji bibliograficznych i dokumentacyjnych, służącej jak najpełniejszemu wykorzystaniu zbiorów dla potrzeb oświaty, nauki, kultury i gospodarki narodowej, stwarzającej każdemu obywatelowi możliwości otrzymania każdej książki niezbędnej dla celów naukowych, oświatowych lub zawodowych. Wyliczono tu kategorie bibliotek wchodzące w skład ogólnokrajowej sieci (omawiane szczegółowo w dalszych rozdziałach) oraz umieszczono postanowienia dotyczące zadań Ministra Kultury i Sztuki w zakresie opieki na ogólnokrajową siecią biblioteczną, sprawowanej w porozumieniu z innymi ministrami, PAN, Komitetem do Spraw Techniki i Prezydium CRZZ. Projekt wylicza najważniejsze sprawy, w których zakresie Minister Kultury i Sztuki będzie wydawał we wskazanym wyżej trybie przepisy ogólne, obowiązujące wszystkie resorty i instytucje (specjalizacja zbiorów, koordynacja akcesji, wymiana międzybiblioteczna, egzemplarz obowiązkowy, depozyty, zabezpieczenie zbiorów zabytkowych, programy i organizacja kształcenia i dokształcania, poradnictwo fachowe, normy wyposażenia i pomieszczeń, zasady opracowania, udostępniania i konserwacji zbiorów, koordynacja prac bibliograficznych, ewidencja, sprawozdawczość i statystyka).

Projekt przewiduje, że dla wykonywania tych zadań o charakterze międzybibliotecznym w Ministerstwie Kultury i Sztuki powstanie podległa bezpośrednio Ministrowi komórka merytoryczna. Ponadto Minister będzie uprawniony powoływać w porozumieniu z innymi ministrami zespoły fachowców do przeprowadzania merytorycznej kontroli działalności bibliotek i powierzać poszczególnym bibliotekom zadania o charakterze międzybibliotecznym.

Sprawy te w toku prac nad projektem były przedmiotem długich dyskusji nawiązujących do znanych debat nad reaktywowaniem Naczelnej Dyrekcji Bibliotek, utworzeniem komórki międzyresortowej czy nadresortowej. Przeważył pogląd realistyczny, dostosowany do aktualnych tendencji w systemie organizacyjnym ministerstw i urzędów centralnych, możliwy do zamieszczenia w projekcie wnoszonym pod obrady Sejmu przez resort kultury i sztuki, ale sformułowany dość ogólnikowo, w sposób umożliwiający różne interpretacje. Intencją przyjętą przez zespół było zorganizowanie oddzielnej komórki dla międzyresortowych spraw bibliotecznych, nie w ramach obecnego Departamentu Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek, który zajmowałby się tylko sprawami nadzoru i opieki nad bibliotekami powszechnymi.

Nadto rozdział III przewiduje powołanie organu opiniodawczego i wnioskującego w postaci Państwowej Rady Bibliotecznej złożonej z 30 przedstawicieli różnych typów bibliotek oraz innych instytucji zainteresowanych sprawami bibliotekarstwa i czytelnictwa.

W rozdziałach IV—VIII projekt omawia poszczególne rodzaje bibliotek wchodzące w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Zasady klasyfikacji bibliotek i kolejność w układzie zmieniano kilkakrotnie w toku pracy nad projektem. Przyjęty w ostatniej wersji podział pokrywa się z podziałem stosowanym w międzynarodowej statystyce bibliotecznej UNESCO¹⁰; obejmuje biblioteki: powszechne, szkolne, szkół wyższych, specjalne i Bibliotekę Narodową.

Najobszerniej omówione zostały sprawy bibliotek powszechnych. Jest to bowiem podstawowa, najbardziej autonomiczna sieć biblioteczna, służąca zaspokajaniu potrzeb czytelniczych ogółu społeczeństwa. Zadania i metody pracy innych typów bibliotek determinowane są potrzebami obsługiwanych przez nie instytucji (szkoły, zakłady pracy, placówki naukowe), będą je regulować szczegółowo poszczególne resorty i Polska Akademia Nauk w ramach ogólnych zasad określonych w ustawie, natomiast bardziej autonomiczne biblioteki powszechne winny znaleźć jednolite podstawy swej działalności w ustawie bibliotecznej.

Bibliotekami powszechnymi w rozumieniu projektu są biblioteki publiczne województw, powiatów, miast, osiedli i gromad, biblioteki związków zawodowych, biblioteki organizacji społecznych spełniające określone w ustawie warunki, biblioteki szpitalne itp. służące obsłudze pacjentów oraz inne biblioteki włączone do sieci bibliotek powszechnych przez Ministra Kultury i Sztuki w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami.

W zadaniach bibliotek powszechnych oprócz spraw wymienionych w dekreście o bibliotekach wysunięto zagadnienie samokształcenia, wypożyczania międzybibliotecznego i współpracy z innymi instytucjami w budzeniu, pogłębianiu i zaspokajaniu potrzeb intelektualnych i kulturalnych środowiska oraz w pracach nad jego rozwojem gospodarczym.

Projekt precyzuje obowiązki i uprawnienia rad narodowych w utrzymywaniu bibliotek i rozbudowie sieci bibliotecznej; m.in. wymieniono obowiązek zabezpieczenia potrzeb bibliotek w nowym

¹⁰ *International statistics on libraries and book production. Preliminary report by the Statistical Division of the Department of Social Sciences UNESCO/SU/R/15 Paris, 14 March 1956.*

budownictwie. Z ważniejszych przepisów, nie uwzględnionych w dekrete o bibliotekach, należy wymienić następujące sprawy:

1. Możliwość kształtowania sieci bibliotecznej niezależnie od podziału administracyjnego, z zobowiązaniem rad narodowych do świadczeń na rzecz biblioteki obsługującej podległą im jednostkę terenową (niezależnie od lokalizacji biblioteki w innej jednostce) i do nadzorowania jej działalności w tym zakresie; połączenie bibliotek różnych stopni organizacyjnych, mieszczących się w jednym mieście (do 5 lat od wejścia w życie ustawy, z możliwością przedłużenia tego terminu w uzasadnionych przypadkach).

2. Coroczne ustalanie minimum świadczeń finansowych na utrzymanie bibliotek (przeprowadzenie tego postulatu, który występował już w projekcie dekretu o bibliotekach¹¹, zapobiegłoby zdarzającym się jeszcze niestety sytuacjom, w których biblioteki nie otrzymują środków np. na uzupełnienie księgozbiorów czy na inne konieczne wydatki).

3. Możliwość łączenia bibliotek publicznych i społecznych, subwencjonowania bibliotek społecznych, uzupełniających działalność sieci bibliotek publicznych (do 50% wydatków na uzupełnienie zbiorów i wynagrodzenie personelu).

4. Zapewnienie w budżecie centralnym Ministerstwa Kultury i Sztuki środków na doskonalenie pracy bibliotek, pomoc dla placówek wzorcowych itd.

5. Możliwość uzyskiwania świadczeń instytucji gospodarczych, zakładów pracy itp. na działalność publicznych bibliotek powszechnych.

6. Obowiązek gromadzenia i udostępniania księgozbiorów naukowych przez biblioteki w dużych ośrodkach miejskich.

Projektodawcy obawiają się, że wprowadzenie wymienionych tu przepisów dotyczących finansowania działalności bibliotek napotka na poważne trudności, przewyciężenie ich jest sprawą niezmiernie ważną dla pomyślnego rozwoju bibliotek.

Zasady organizacji i działalności bibliotek szkolnych ustala Minister Oświaty. Ustawa określa tylko ogólnie zadania tych bibliotek jako pracowni szkolnych niezbędnych do realizacji programu nauczania i wychowania i ustala zasadę, że każda szkoła powinna posiadać bibliotekę dostarczającą uczniom i nauczycielom lektury związanej z nauką szkolną i wychowaniem.

¹¹ J. Grycz: *Co wnosi polska ustawa biblioteczna*. Bibliot. 1945 nr 1; Tenże: *Kilka uwag do dekretu o bibliotekach*. Bibliot. 1946 nr 3.

Rozdział o bibliotekach szkół wyższych oparty jest o zasady ustalone w ustawie o szkolnictwie wyższym z dnia 5 XI 1958¹². rozszerza je punkt dotyczący współpracy tych bibliotek z instytucjami badawczymi, ośrodkami dokumentacji, zakładami produkcyjnymi, usługowymi i urzędami — dla rozwijania badań naukowych i stosowania wiedzy do potrzeb praktyki, postępu technicznego itd. (w zakresie specjalizacji danej uczelni).

Rozdział o bibliotekach specjalnych obejmuje kilka rodzajów bibliotek:

1. Biblioteki fachowe są zakładane i utrzymywane przez zakłady produkcyjne, usługowe, lecznicze, urzędy i inne zakłady pracy. Zadaniem tych bibliotek jest zaspokajanie potrzeb czytelników załogi w zakresie realizacji planów inwestycji, produkcji, eksploatacji, usług, administracji, badań, postępu technicznego i doskonalenia zawodowego pracowników. Projektowane przepisy określają zadania poszczególnych resortów i Rady do Spraw Techniki w organizowaniu sieci resortowych, udział bibliotek zakładów badawczych oraz bibliotek ministerialnych i urzędów centralnych w działalności sieci bibliotek fachowych resortu.

2. Biblioteki pedagogiczne stanowią sieć związaną ze strukturą organizacyjną władz oświatowych. Projekt mówi o zadaniach tych bibliotek w kształceniu i doskonaleniu zawodowym nauczycieli i innych pracowników oświaty i wychowania oraz w pracach naukowych z dziedziny oświaty i wychowania. Zasady organizacji bibliotek pedagogicznych ustala Minister Oświaty.

W poprzednich wersjach, przed wprowadzeniem kategorii bibliotek specjalnych, postanowienia dotyczące bibliotek pedagogicznych ujęto bardziej szczegółowo i połączono w jednym rozdziale wraz z postanowieniami o bibliotekach szkolnych. Postulat wprowadzenia przepisu umożliwiającego łączenie niektórych bibliotek pedagogicznych z powszechnymi napotykał na stanowczy sprzeciw członków Sekcji związanych z resortem oświaty i został pominięty.

3. Biblioteki instytucji naukowych (instytuty naukowo-badawcze, towarzystwa naukowe oraz muzea, archiwa i inne placówki uznane za placówki naukowe w myśl obowiązujących przepisów). Biblioteki te, działające w ramach statutów instytucji, w których skład wchodzi, służą ich potrzebom i współdziałają z innymi bibliotekami ogólnokrajowej sieci w myśl zasad określonych w innych przepisach projektowanej ustawy.

¹² Dz.U.R.P. 1958 nr 68, poz. 336.

4. Samodzielne biblioteki specjalne służą rozwijaniu określonych dziedzin nauki i stosowaniu wyników badań działając w ramach własnych statutów. Do tej kategorii bibliotek należą: 5 bibliotek „głównych” PAN, Centr. Biblioteka Rolnicza, Główna Biblioteka Lekarska, Biblioteka Śląska, postulowana Centralna Biblioteka Techniczna i inne biblioteki, którym nadany zostanie statut samodzielnej biblioteki specjalnej. Wśród projektodawców podzielone są zdania na temat, czy należy wymienić w ustawie wszystkie te biblioteki, czy też poprzestać na ogólnej definicji. Nie pogodzili się również zwolennicy terminów: „samodzielne” i „samoistne”. Omawiany rozdział wyprowadza też pojęcie „publicznych bibliotek specjalnych”, mówi o zasadach ustalania wykazu tych bibliotek i ich roli w ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.

Zastosowana w projekcie zasada zaliczania bibliotek do kategorii bibliotek specjalnych napotyka na sprzeczwy. Jednakże Prezydium Sekcji i większość jej członków uznaje ten podział bibliotek za najtrafniejszy ze wszystkich proponowanych dotychczas w projekcie ustawy. Podział ten odpowiada zasadom stosowanym w międzynarodowej statystyce, zgodny jest z przyjętą w nowszym piśmiennictwie definicją bibliotek specjalnych¹³, ułatwia powiązanie działalności bibliotek fachowych i bibliotek instytucji naukowych, odpowiada współczesnej tendencji do wyraźnej specjalizacji bibliotek. Biblioteki humanistyczne i biblioteki regionalne są bibliotekami specjalnymi, choć potocznie stosuje się to określenie do bibliotek technicznych czy przyrodniczych. Najwięcej wątpliwości może budzić zaliczenie tutaj Biblioteki Śląskiej czy Biblioteki Gdańskiej PAN, ale i te placówki specjalizują się w zakresie zbiorów regionalnych i w wybranych dziedzinach wiedzy. A przy wielości możliwych kryteriów podziału każdy zastosowany w ustawie system klasyfikacji bibliotek będzie budził jakieś zastrzeżenia.

Biblioteka Narodowa została objęta oddzielnym rozdziałem jako centralna biblioteka kraju, instytut naukowo-badawczy, centralny ośrodek dokumentacji, normalizacji i poradnictwa fachowego w zakresie bibliotekarstwa i bibliografii, ogniskujący prace międzybiblioteczne o zasięgu krajowym i międzynarodowym. Projekt ustawy wymienia główne zadania Biblioteki Narodowej, rozwinięte szczegółowo w jej statucie nadanym przez Radę Mini-

¹³ J. Kirchner: *Lexikon des Buchwesens*. Bd 2. Stuttgart 1953. (Spezialbibliotheken s. 731).

strów¹⁴ oraz mówi o obowiązku współpracy bibliotek ogólnokrajowej sieci z Biblioteką Narodową.

Rozdział IX projektu omawia biblioteki nie należące do sieci (rejestracja, zezwolenia na publiczne udostępnianie zbiorów).

Rozdział X traktuje o pracownikach służby bibliotecznej (ustalenie wymagań kwalifikacyjnych, zasad uposażenia, organizacja kształcenia, zatrudnienie w bibliotekach samodzielnych pracowników nauki, bibliotekarzy dyplomowanych, specjalistów, prawa i obowiązki pracowników służby bibliotecznej). Postanowienia te mają charakter ramowy, odsyłają do rozporządzeń Rady Ministrów i innych kompetentnych dla danej sprawy organów władzy państwowej.

Rozdział XI dotyczący praw i obowiązków użytkowników bibliotek wprowadza zasadę bezpłatnego korzystania z bibliotek (z możliwością wprowadzenia opłat za niektóre rodzaje usług, jak prace bibliograficzne, dokumentacyjne, fotoreprodukcyjne), określa obowiązki użytkowników dotyczące odszkodowań, kar za zwłokę, zwracania wypożyczonych materiałów bibliotecznych.

Rozdział XII — opieka nad zbiorami bibliotecznymi — dotyczy opieki i nadzoru nad konserwacją i opracowaniem zbiorów zabytkowych, rejestrowania tych zbiorów i udostępniania ich dla celów naukowych przez biblioteki nie objęte siecią, uprawnień osób prywatnych posiadających zbiory przydatne dla celów naukowych (pomoc w konserwowaniu zbiorów, zwolnienie od podatku spadkowego, dodatkowa powierzchnia mieszkalna), obowiązku udostępniania zbiorów zabytkowych do mikrofilmowania, uprawnień Ministra Kultury i Sztuki w zakresie przekazywania zbiorów zabytkowych w depozyt do bibliotek sieci ogólnokrajowej. Ten ostatni przepis powtarza analogiczne postanowienia dekretu o bibliotekach z 1946 r. Rozdział ten obejmuje nadto sprawy wywozu druków za granicę (druki wydane do r. 1945 za zgodą Biblioteki Narodowej) oraz ramowe przepisy o egzemplarzu obowiązkowym druków dla celów bibliotecznych¹⁵.

¹⁴ Statut Biblioteki Narodowej w Warszawie. Zał. do uchwały nr 584 Prezydium Rządu z dn. 19 VIII 1954 r. Mon. pol. nr 84, poz. 980.

¹⁵ Dotychczas przepisy o egzemplarzu obowiązkowym oparte są na ustawie z dn. 18 III 1932 o bezpłatnym dostarczaniu druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji (Dz.U.R.P. nr 33, poz. 347).

Rozdział XIII zawiera postanowienia karne. Przewidziano tu odpowiedzialność karną za uszkodzenie lub przywłaszczenie materiałów i urządzeń bibliotecznych, za uchybienia przepisom dotyczącym obowiązku rejestracji bibliotek, uzyskania zezwoleń na publiczne udostępnianie zbiorów, wywozu druków za granicę, dostarczania egzemplarza obowiązkowego. Sformułowania te wymagają jeszcze szczegółowego opracowania przez prawników.

Wreszcie postanowienia końcowe, obok wyliczenia przepisów prawnych, które tracą moc z chwilą wejścia w życie ustawy, zawierają przepis wyłączający spod działania ustawy biblioteki resortu obrony narodowej, spraw wewnętrznych oraz biblioteki zakładów karnych i poprawczych resortu sprawiedliwości, dając właściwym ministrom uprawnienia do rozciągnięcia przepisów ustawy na podległe im biblioteki.

Opracowany przez bibliotekarzy projekt ustawy wchodzi na drogę urzędową, będzie opiniowany przez prawników, uzgadniany z resortami, dyskutowany przez komisje sejmowe. W ostatecznej redakcji ulegnie zapewne zmianie niejedno sformułowanie, inaczej może ukształtuje się konstrukcja rozdziałów i artykułów. W obecnej swej postaci projekt ustawy, owoc zespołowej pracy grona bibliotekarzy, reprezentujących chyba wszystkie ważniejsze odcinki działalności bibliotecznej w kraju, wyraża ich poglądy na potrzeby i kierunki rozwoju naszych bibliotek oparte na praktycznej i teoretycznej znajomości problemu. Ważną jest sprawą, by w toku dyskusji z prawnikami, ekonomistami i politykami nie narzucono zmian wynikających z nieznaności zagadnień bibliotekarskich. Niezbędne jest więc żywe zainteresowanie się bibliotekarzy losami projektu, dyskusowanie trafności przyjętych założeń i mobilizowanie opinii publicznej dla obrony postulatów uznanych za słuszne.

Trzeba nadmienić, że niektóre z przyjętych w projekcie sformułowań i rozwiązań nie zostały przyjęte jednomyślnie, przeważała opinia większości członków poparta autorytetem Prezydium Sekcji. Z ważniejszych spraw „spornych”, które nie zostały jednomyślnie odrzucone w projekcie, trzeba wymienić postulat wprowadzenia definicji „biblioteki naukowej” i przepisu określającego tryb zaliczania placówek do tej kategorii bibliotek, postulat powołania Naczelnej Dyrekcji Bibliotek jako organu międzyresortowego, głos domagający się przeniesienia spraw bibliotecznych do resortu oświaty, żądanie znacznego skrócenia przepisów dotyczących działalności bibliotek powszechnych, sprawę połączenia pracy bibliotek

powszechnych i szkolnych, nie mówiąc już o sporach terminologicznych, o różnicy zdań dotyczących poszczególnych sformułowań. W ostatniej wersji projektu przyjęto częściowo wnioski dotyczące wzmocnienia autorytetu Państwowej Rady Bibliotecznej, postulując powoływanie jej przez Premiera, choć doświadczenia Rady Czytelnictwa i Książki, powołanej w ten sposób, wcale nie dowodzą jego skuteczności.

Różnice zdań przejawiające się w toku dyskusji przyczyniły się poważnie do bardziej wnikliwego rozpatrywania spornych kwestii. Zarówno „zaciekłym” jak i spokojnym dyskutantom należy się gorące podziękowanie za ich cenny wkład w opracowanie projektu.

JANINA CZERNIATOWICZ

B-ka Narodowa

Zakł. Katalogów Centr.

KATALOGI CENTRALNE W KRAJACH SŁOWIAŃSKICH *

Wzrastające znaczenie centralnych katalogów w służbie czytelnika oraz ścisły ich związek z usprawnieniem wypożyczania międzybibliotecznego spowodowały, że zagadnieniem tym zajęto się również w toku obrad XXV Sesji Międzynarodowej Federacji Związków Bibliotekarzy w Warszawie 1959 r. Miejsce tegorocznych obrad predestynowało do omówienia sytuacji w krajach słowiańskich. Utworzony w łonie Federacji Komitet do Spraw Centralnych Katalogów, przygotowujący repertorium centralnych katalogów w Europie, pod tym względem rozporządzał zapewne tylko niekompletnymi danymi. Lukę tę miał wypełnić niniejszy referat wygłoszony na obradach w Warszawie. Szczupłe ramy referatu pozwoliły przedstawić zaledwie w ogólnych zarysach rozwój i stan prac nad centralnymi katalogami w poszczególnych krajach słowiańskich, bez wnikania w szczegóły organizacyjne i metodyczne. Wiadomości o katalogach centralnych zostały uzyskane przede wszystkim w drodze autopsji, następnie dzięki przeprowadzanej korespondencji i w ostateczności — na podstawie piśmiennictwa przedmiotu. Aby umożliwić korzysta-

* Referat wygłoszony na XXV Sesji Rady IFLA w Warszawie we wrześniu 1959 r. (przyp. Red.).

nie z zebranego materiału dla potrzeb wypożyczania międzybibliotecznego, osiągnięcia każdego kraju zostały tu podane z osobna, by uplastyczyć jego możliwości informacyjne. Weszły tu w rachubę: Bułgaria, Czechosłowacja, Jugosławia, Polska i Związek Radziecki.

*

Prace nad centralnymi katalogami w Bułgarii¹ rozpoczęto w ostatnim dziesięcioleciu, gdy Instytut Bibliograficzny im. Elina Pelina przystąpił od r. 1952 do wydawania wykazu czasopism zagranicznych z okresu powojennego. Wykaz ten rejestruje czasopisma w dwóch odcinkach chronologicznych: za lata 1948—1951 oraz za lata 1951—1954; wyszedł w formie powielanej, w 200 egzemplarzach. z zastrzeżeniem, że służy tylko do użytku służbowego. Znana autorce referatu z autopsji II część za lata 1951—1954 (wyd. 1955) nosi tytuł *Swoden katalog na cżuždestrannite periodični izdanija w pogolemite bałgarski biblioteki*. Objęto w nim 220 bibliotek z różnych dziedzin i wykazano 2707 tytułów w układzie alfabetycznym; katalog opatrzony jest indeksem rzeczowym.

Rosnące zainteresowanie dla nowych wydawnictw zagranicznych stało się bodźcem do dalszych prac w tej dziedzinie. Od r. 1954 Biblioteka im. W. Kolarowa w Sofii rozpoczęła wydawanie miesięcznego biuletynu nowych zagranicznych nabytków trzech bibliotek: własnej im. Kolarowa, Biblioteki Uniwersyteckiej w Sofii oraz Biblioteki Akademii Nauk². Dalszy rozwój tego wydawnictwa zaznaczył się objęciem wszystkich bibliotek naukowych w kraju z wyłączeniem bibliotek lekarskich.

Powstaje centralny katalog w dwóch częściach:

- I. Nowe nabytki — książki i czasopisma, wykazywane w biuletynie;
- II. Dawne zasoby:
 - a. kartoteka obejmująca książki z lat 1944—1958, a następnie z lat 1920—1944,
 - b. kartoteka czasopism (ciągi od r. 1900), przeznaczona do druku.

¹ Wiadomości o nich uzyskano ze sprawozdania p. S. T. Toszewej, kier. działu centralnych katalogów w Państwowej Bibliotece im. W. Kolarowa w Sofii.

² *Bjuletin za nowonabweni knigi na ruski i drugi ezici w Darżawna Biblioteka „W. Kolarow”, Uniwersitetska biblioteka i Bibliotekata pri BAN.* Sofija.

Ta centralna rejestracja wydawnictw zagranicznych obejmuje wszystkie dziedziny z wyjątkiem medycyny, którą prowadzi własną rejestrację w ośrodku dokumentacji nauk lekarskich od 1956 r.

W zakresie informacji o bibliotecznej lokalizacji wydawnictw Czechosłowacja posiada wysokie i różnorodne osiągnięcia. Wykazywanie bibliotek zastosowano już w znanej bibliografii narodowej wydawanej od r. 1925 przez Z. V. Tobolkę — *Knihopis československých tisků, 1501—1800*, przez co bibliografia ta stała się równocześnie centralnym katalogiem piśmiennictwa narodowego.

Tworzenie właściwych centralnych katalogów zaczyna się w tymże okresie lat dwudziestych w zakresie czasopism zagranicznych. Pomijając bliżej nam nieznane centralne wykazy czasopism³, zatrzymamy się na ważnym osiągnięciu przedwojennym — ck⁴ czasopism zagranicznych, wykazującym zasoby 659 bibliotek; opracowali go J. Bečka i V. Foch (*Soupis cizozemských periodik*), obejmując nim wszystkie dziedziny wiedzy i kultury. Układ alfabetyczny wzbogacono 3 indeksami: systematycznym, przedmiotowym oraz wykazem instytucji wydawniczych.

Użyteczność tego informatora pobudziła do jego kontynuacji, którą zrealizowano po wojnie, jednak w uszczuplonym zakresie, ograniczając się tylko do nauk technicznych i pokrewnych. Nowy ten katalog, opracowany przez J. Lomský'ego pt. *Soupis cizozemských periodik technických a příbuzných*, wydany drukiem w 3 tomach w latach 1955—1958, wykazał ok. 12 000 tytułów za okres 1928—1953 w układzie alfabetycznym, z obfitymi indeksami. Jest to wydawnictwo wyjątkowe w swoim rodzaju — pod względem bogactwa szczegółów bibliograficznych nie ma sobie równych — i słusznie Czechosłowacja może się nim szczycić.

W zakresie czasopism zagranicznych możemy wspomnieć jeszcze o bieżącej rejestracji specjalnej: czasopism technicznych i lekarskich⁵. Ukazywały się też inne typy centralnych katalogów czasopism, jak:

³ *Seznam časopisů a jiných periodik odebraných vědeckými a odbornými knihovnami*. V Brně 1924; J. Lomský: *Soupis časopisů v Č. Budějovicích*. Ročenka Vlast. Spol. Jihočeské při Městském Museu v Č. Budějovicích [za rok 1929]. V Č. Budějovicích 1930 s. 144—163.

⁴ Tu i w dalszym ciągu będziemy używać dla centralnego katalogu skrótu: ck.

⁵ Šarlota Chovancova: *Zoznam odborných časopisov objednaných na rok 1956 za štátov s neplánovaným hospodárstvom štátnymi vedeckými*

- regionalne — Českobudějovického kraje⁶
 Plzeňského kraje⁷
- lokálne — dla Brna⁸
 dla Českých Budějovic⁹
- sieciowe — dla bibliotek resortu Min. Przemysłu Lekkiego¹⁰
 — dla bibliotek Akademii Nauk¹¹
- bibliotek zakładowych szkół wyższych — Slovenska vys.
 škola technická v Bratislave¹², Lékařská fakul-
 ta v Plzni¹³.

W zakresie książek zagranicznych Czechosłowacja zorganizowała po wojnie (od r. 1946) ustabilizowaną centralną rejestrację nabytków,

technickými knižnicami na Slovensku. Spolupracovala Zora Ondrejčíkova. Bratislava 1956 Ústředná technická knižnica v Bratislave s. 48.

Ezven Novotný: *Soupis lékařských zahraničních časopisů objednaných vědeckými ústavů a knihovnami na rok 1956*. Praha 1956 Státní lékařská knihovna v Praze, 141 listů.

Vendulka Pečlová, Alena Kisteková: *Seznam zahraničních lékařských periodik docházejících v roce 1952 do ústavů, klinik, nemocnic, ZUK a Ústr. lékař. knihovny LEMU v Brně*. Ústřední knihovna Lékařské fakulty Masarykovy university v Brně, 34 listů.

F. Santavý: *Soupis lékařských a příbuzných periodik Ústřední knihovny lékařské fakulty Palackého university a Universitní knihovny v Olomouci*. 5 přepr. vyd. V Olomouci 1956 s. 118.

⁶ *Seznam domácích a zahraničních časopisů, docházejících do některých větších knihoven Českobudějovického kraje a do několika ústavů a národních podniků*. České Budějovice 1950.

⁷ J. Kuba: *Seznam zahraničních časopisů, odbíraných v Plzeňském kraji v roce 1952*. V Plzni 1952 Státní studijní knihovna v Plzni.

⁸ V. Götz, K. Vetterl: *Seznam zahraničních časopisů docházejících do vědeckých ústavů a studijních knihoven v Brně*. V Brně 1952 Universitní knihovna v Brně s. 130.

⁹ J. Lomský: *Soupis časopisů v Č. Budějovicích*. Ročenka Vlastivědné společnosti Jihočeské při Městském muzeu v Čes. Budějovicích za rok 1929. V Českých Budějovicích 1930 s. 144—163.

¹⁰ *Katalog zahraničních časopisů registrovaných v MLP, ve výzkumných ústavech a ostatních místech, obstarávajících literární službu v resortu Ministerstva lehkého průmyslu*. Praha 1953 Ministerstvo lehkého průmyslu, 89 listů.

¹¹ *Seznam sovětských časopisů a periodik, docházejících do ústavů, kabinetů a laboratoří ČSAV v roce 1954*. Praha 1954 Základní knihovna Československé akademie věd s. 78.

¹² S. Chovancová: *Zoznam zahraničných časopisov zo štátov s neplánovaným hospodárstvom objednaných katedrami Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave na rok 1954*. 8 listů.

¹³ *Seznam časopisu všech klinik a ústavů Lék. fakulty v Plzni*. V Plzni 1953 [?] Ústřední knihovna lékařské fakulty v Plzni s. 20.

w sumie obejmującą całość dziedzin, choć w podziale na odrębne wydawnictwa:

Novinky státních vědeckých knihoven z oboru společenských a přírodních věd. Vydává Universitní knihovna v Praze.

Přírůstky technické literatury ve vědeckých knihovnách v ČSR. Vyběr zahraniční technické literatury. Vydává Knihovna vysokých škol technických v Praze.

Přírůstky hudební v československých knihovnách. Zpracoval Zdeněk Zouhar. (Vydává) Universitní knihovna v Brně.

Nové knihy z zemědělských knihoven. Vydává Knihovna ČS Akademie zemědělských věd.

Ponadto centralna rejestracja poszczególnych dziedzin (ale tylko wyborowa) miała miejsce również w niektórych wydawnictwach bibliograficzno-dokumentacyjnych, jak:

Bibliografie Slovanske knihovny — historia, językoznawstwo, literatura,

Prehledy technické a hospodarské literatury — technika i przemysł,

Prehled zahran. zemedelské literatury — gospod. wiejskie,

Novinky svetove lekárske literatury — nauki lekarskie.

Notowano tam dla książek lokalizację biblioteczną.

W roku 1959 częściowo zreorganizowano centralną rejestrację książek zagranicznych (bieżące nabytki). Ukazuje się mianowicie periodyczne wydawnictwo pt. *Novinky zahraniční literatury*, wychodzące w czterech następujących seriach:

Marxismus-leninismus. Filosofie. Ekonomické vědy. Politika. Stát. a právo. — *Knihy.*

Historie. Jazykováda. Literatura. Umění. Kultura. — *Knihy.*
Přírodní vědy. Matematika. — *Knihy.*

Zdravotnictví. — *Knihy.*

Nabytki z zakresu techniki, rolnictwa i muzyki rejestrowane są nadal w swych poprzednich wydawnictwach.

Podsumowując ten przegląd spostrzegamy, że Czechosłowacja zdążyła równym krokiem z innymi krajami, wykazując się przy tym szczególnymi osiągnięciami, jak np. lokalizacją piśmiennictwa narodowego i centralnym katalogiem czasopism zagranicznych wprowadzonym do r. 1953. Prowadzona jest także bieżąca centralna rejestracja czasopism zagranicznych w niektórych dziedzinach, choć tu zapewne odczuwa się jako duży mankament brak ustabilizowanej rejestracji całości otrzymanywanych z zagranicy czasopism. W zakresie książek zagranicznych czytelnicy mają już skompletowaną informację periodyczną.

Stan katalogów centralnych w Jugosławii jest znany częściowo z relacji p. M. Rojnicia na XXII Sesji IFLA — Monachium 1956¹⁴, tutaj należy przypomnieć tylko dane zasadnicze i uzupełnić je nowymi według stanu na r. 1959¹⁵.

W Jugosławii utworzeniem centralnego katalogu zajął się Instytut Bibliograficzny oraz Biblioteka Narodowa. Wychodząc z założenia, że wydawnictwa krajowe są łatwo dostępne w większych bibliotekach, ograniczono się do utworzenia tylko centralnego katalogu wydawnictw zagranicznych o uniwersalnym zakresie rzeczowym i w zasięgu ogólnokrajowym. Instytut Bibliograficzny rozpoczął prace w r. 1951, obejmując współpracą wszystkie biblioteki, wyjąwszy powszechne. Napływający na podstawie uprzednio rozesłanej instrukcji materiał poddano w Instytucie Bibliograficznym kontroli bibliograficznej i opracowaniu redakcyjnym, rozdzielając całość na dwa zręby według rodzajów publikacji:

1. Centralny katalog czasopism zagranicznych, wykazujący całość posiadanych w bibliotekach Jugosławii zasobów czasopiśmiennych. Objęto tu współpracą 830 bibliotek, rejestrując wysoką liczbę 43 000 tytułów. Katalog ten wykonany w jednym egzemplarzu (kartoteka) znajduje się w Instytucie Bibliograficznym.

2. Centralny katalog książek zagranicznych objął wydawnictwa drukowane od r. 1919; przy współpracy 403 bibliotek zebrano 1 040 000 kart. Wykonano go w trzech egzemplarzach (kartoteki), które znajdują się w Instytucie Bibliograficznym w Beogradzie, w Bibliotece Narodowej i Uniwersyteckiej w Ljublanie i Bibliotece Uniwersyteckiej w Zagrzebie (tu układ według systemu Berghoeffera).

Oba katalogi mają układ alfabetyczny. Pełnią służbę informacyjną od 1956 r.

Rejestracją bieżących czasopism zagranicznych zajęła się Biblioteka Uniwersytecka im. Swetozara Markowicza w Beogradzie. Wydany przez nią w r. 1958 wykaz ograniczył się jednak do bibliotek samego Beogradu¹⁶.

Należy wspomnieć jeszcze o pięknie wydanych centralnych kata-

¹⁴ IFLA Public. vol. 21.

¹⁵ Informacji tych łaskawie dostarczyli: p. M. Iwanusić, dyrektor Jugosłowiańskiego Instytutu Bibliograficznego, oraz p. L. Jowanović z Biblioteki Uniwersyteckiej „Swetozar Markowicz” w Beogradzie.

¹⁶ *Popis tekućih stranih časopisa koje primaju biblioteke naučnih ustanova i stručnih društava u Beogradu*. Beograd 1958 Univerzitet s. 221.

logach inkunabułów w bibliotekach Chorwacji¹⁷ i w bibliotekach Słowenii¹⁸. Oba katalogi wymieniają zasoby ponad 20 bibliotek.

Przechodząc do zagadnienia centralnych katalogów w Polsce należy przypomnieć, że króciutki jego zarys znalazł się już w sprawozdaniach *Actes du Conseil de la FIAB*¹⁹, wykaz zaś centralnych katalogów w *Libri*²⁰.

Przebiegając pokrótce dzieje dawniejszych naszych starań sięgnąć trzeba do memoriału z r. 1821 S. B. Lindego, dyrektora Biblioteki Publicznej w Warszawie, w którym domagał się on utworzenia centralnego katalogu zbiorów krajowych; zrealizowanie tego postulatu zostało dokonane w drugiej połowie tegoż XIX w. w *Bibliografii polskiej* K. Estreichera, która wskazywała lokalizację wymienionych w niej druków, jak również w bibliografii poloników XV i XVI w. T. Wierzbowskiego. Właściwe centralne katalogi, których głównym celem jest lokalizacja, zaczęły powstawać dopiero w okresie międzywojennym. Domagano się ich na krajowych zjazdach bibliotekarzy, uznając utworzenie w pierwszym rzędzie centralnego katalogu czasopism zagranicznych za konieczność nieodkładalną. Zrealizowano go przy współpracy 800 bibliotek naukowych, które nadesłały 110 000 opisów. Materiał opracowano redakcyjnie do druku, lecz wojna zniweczyła tę wielką pracę.

W tymże okresie powstało kilka mniejszych lecz opublikowanych prac: lokalny centralny katalog bieżących czasopism miasta Poznania (1930), także sieciowy bibliotek uniwersyteckich (1932) oraz kilka specjalnych w zakresie: biologii, orientalistyki i psychologii, wykazujących ciągi czasopism tych dziedzin posiadane w różnych bibliotekach.

Zdołano zapoczątkować w Bibliotece Narodowej również centralny katalog książek zagranicznych, lecz wojna przerwała te prace.

Po drugiej wojnie światowej zagadnienie to nabrało w Polsce szczególnego znaczenia wobec dużych strat i zamieszania w naszych zbiorach. Po uporządkowaniu księgozbiorów rozpoczęła się żywa działalność w zakresie centralnych katalogów. Szereg bibliotek spe-

¹⁷ J. Badalić: *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb 1952.

¹⁸ A. Gspan, J. Badalić: *Inkunabule v Sloveniji*. Ljubljana 1957.

¹⁹ *Publications*. Vol. 22 s. 90—91.

²⁰ Zob. vol. 8: 1958 nr 2 s. 174—187; por. obszerniejszą relację w opracowaniu J. Czerniatowicz i J. Gruszeckiej: *Centralne katalogi*. Biul. Inst. Bibliogr. t. 5: 1957 nr 3.

cyjnych z własnej inicjatywy podjęło tworzenie centralnych katalogów swoich dziedzin, wkrótce zaś w związku z rezolucją Konferencji bibliotek naukowych (Krynica 1951) Biblioteka Narodowa zapoczątkowała prace nad centralnym katalogiem czasopism polskich i obcych, mającym wykazywać całość posiadanych w kraju zasobów czasopiśmiennych, oraz nad coroczną rejestracją bieżących czasopism zagranicznych. W tym początkowym okresie bibliotekarstwo polskie położyło główny nacisk na czasopisma.

Przegląd stanu prac w Polsce zaczniemy od Biblioteki Narodowej, ze względu na najszerszy w kraju ich zakres i zasięg. BN utworzyła w r. 1952 Zakład Katalogów Centralnych, uzyskując z czasem specjalne kredyty na prowadzenie prac nad katalogami centralnymi oraz podstawy prawne (Zarządzenie Min. Kultury i Sztuki z r. 1957). Zakład zgromadził kilka rodzajów centralnych katalogów:

1. Centralny Katalog czasopism polskich i obcych, wykazujący ich zasoby na razie w największych bibliotekach ogólnych i specjalnych. Objął on ponad 160 000 opisów w układzie alfabetycznym.

2. Centralny Katalog Bieżących Czasopism Zagranicznych, obejmujący w corocznej rejestracji (od r. 1951) ok. 8 000 tytułów z ok. 1500 bibliotek, w dwóch układach: alfabetycznym i rzeczowym. Rocznik 1957 znajduje się w trakcie publikacji.

Oba katalogi pełnią służbę informacyjną.

Po zaawansowaniu prac nad czasopismami Zakład przystąpił do tworzenia centralnego katalogu książek zagranicznych, pragnąc ustabilizować ogólnokrajową rejestrację wydawnictw zagranicznych nie tylko w formie kartotek, lecz również w bardziej dostępnej dla ogólnego użytku — postaci publikacyjnej. W tym celu rozpoczął w r. 1953 wydawanie kwartalnika pt. *Centralny Katalog Książek Zagranicznych — Nowe Nabytki w bibliotekach polskich*, w trzech seriach A, B i C, grupując w nich wszystkie dziedziny wiedzy i kultury. Współpracuje tu na razie ponad 400 bibliotek. Zeszyty obejmują przeciętnie ok. 6000 pozycji, rocznie ogólna liczba wynosi ponad 70 000. Układ materiału rzeczowy, zaopatrzony indeksem alfabetycznym.

W trakcie wykonywania tych prac (i częściowo w ich następstwie) powstaje *Centralny Katalog Książek Zagranicznych* — obejmujący nabytki za całość okresu powojennego. Zgromadzono w nim ponad 125 000 opisów w układzie alfabetycznym; prace te są w stanie początkowym.

Poza rejestracją wydawnictw współczesnych Biblioteka Narodowa prowadzi również prace nad centralnym katalogiem starych druków. Zakład Starych Druków ma w swym posiadaniu Centralny Katalog Starych Druków obejmujący polskie i obce druki od w. XV do r. 1800. Założony w r. 1945 przez Oddział Dawnej Książki (Ministerstwo Oświaty, Naczelną Dyрекcja Bibliotek) zgromadził ok. 470 000 opisów w podziale na cztery zręby alfabetyczne:

- katalog inkunabułów — przygotowany do druku, wykazujący 5 200 pozycji i w tym ok. 20 000 lokat (egzemplarzy),
- katalog poloników XVI w. — zamierzony jako bibliografia do opublikowania,
- katalog poloników XVII—XVIII w.,
- katalog druków obcych XVI—XVIII w.

Katalog służy informacją dla kraju i zagranicy.

Specjalnym rodzajem rejestracji centralnej jest *Katalog Mikrofilmów*, wydawany corocznie od r. 1950 przez Stację Mikrofilmową Biblioteki Narodowej. Katalog ten wykazuje mikrofilmy rękopisów i szczególnie cennych druków z 20 bibliotek. Opublikowano dotąd 7 roczników, ponadto jeden dla muzykaliów.

Przechodząc do działalności innych ośrodków bibliotecznych w zakresie centralnych katalogów trzeba podkreślić, że prace ich mają zasięg lub zakres znacznie zmniejszony. Rozpocznię tu od sieci bibliotek PAN, która jakkolwiek objęła rejestracją centralną wszystkie dziedziny wiedzy, lecz ograniczyła swój zasięg tylko do własnej sieci bibliotecznej, obejmującej ponad 180 placówek. Organizuje i wykonuje te prace administracyjna komórka PAN: Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, wydając od kilku lat miesięcznik pt. *Biuletyn Zagranicznych Nabytków Bibliotek PAN*, wykazujący książki zagraniczne (ok. 20 000 tytułów rocznie) w układzie rzeczowym. Jeden numer w roku poświęcony jest wyłącznie rocznej rejestracji bieżących czasopism zagranicznych (ok. 7 000 tytułów) również w układzie systematycznym. Publikowane materiały gromadzone są też w kartotekach.

Przechodząc z kolei do centr. katalogów o innym zasięgu, mianowicie lokalnym, lecz o tym samym uniwersalnym zakresie — wymienimy katalogi czasopism zagranicznych naukowych bibliotek. Łodzi za lata 1955—1956 oprac. przez W. Kaszubinę, oraz Poznania za r. 1957, zestawiony przez B. Świdzkiego.

Poza tymi katalogami charakteru ogólnego powstały również centralne wykazy wydawnictw dla poszczególnych dziedzin. Na ogół

obejmują one nowe nabytki, w szczególności — czasopisma. Ich formą jest przeważnie kartoteka, niekiedy — publikacja. Do najważniejszych należą:

centralny katalog zagranicznych wydawnictw ekonomicznych, wydawany przez SGPIŚ w Warszawie w dwóch częściach: rocznik, obejmujący czasopisma bieżące (ponad 2000 pozycji w układzie geograficznym) i półrocznik, wykazujący książkowe nabytki z okresu powojennego (ok. 4000 pozycji w każdym zeszytce),

ck czasopism z zakresu biologii i nauk pokrewnych, w dwóch częściach: dla czasopism zagranicznych, wymieniający ok. 8 000 tytułów wraz z zasobem tych czasopism w 125 bibliotekach naukowych, oraz dla czasopism polskich, obejmujący ok. 800 tytułów z tych samych bibliotek,

ck czasopism zagranicznych z zakresu nauk o ziemi, liczący ponad 2000 tytułów z wykazaniem zasobu tych czasopism w 134 bibliotekach,

ck bieżących czasopism zagranicznych znajdujących się w Ośrodkach Dokumentacji Naukowo-Technicznej, zawierający ponad 3000 tytułów w 79 bibliotekach.

Spśród centralnych katalogów specjalnych pozostających w formie kartotek wymienimy ważniejsze. Dotyczą one:

historii nauki — ok. 150 000 opisów z 30 największych bibliotek, w podziale na dwa zręby: książek i czasopism,

techniki — ok. 4500 tytułów czasopism (z podaniem zasobu) w 750 bibliotekach,

pedagogiki — ok. 180 000 tytułów książek i czasopism polskich i zagranicznych z 80 największych bibliotek,

chemii — ok. 86 000 tytułów książek i czasopism zagranicznych ze 140 bibliotek naukowych i zakładów produkcyjnych,

księgoznawstwa — ponad 53 000 opisów książek zagranicznych ze 117 bibliotek,

hutnictwa i metalurgii — 30 000 opisów książek i czasopism z 36 bibliotek,

tekstów teatralnych (drukowanych, maszynopiśmiennych, rękopisów) — ok. 33 000 pozycji z kilku bibliotek teatralnych oraz bibliotek Jagiellońskiej i Czartoryskich w Krakowie,

zasobów kartograficznych — w toku opracowania.

Pominięto tu katalogi kartotekowe mniejszych rozmiarów bądź zapoczątkowane lub nieaktualizowane.

Przegląd powyższy wykazał, że w Polsce istnieją różnego rodzaju centralne katalogi. Uniwersalne w trzech zasięgach: ogólnokrajowym, sieciowym i lokalnym — wskazują przeważnie bieżące wydawnictwa zagraniczne, najczęściej — czasopisma. Poza uniwersalnymi powstały liczne ck poszczególnych dziedzin, wykazując bądź

książki, bądź czasopisma lub nawet oba rodzaje druków. Kompletność ich jest rozmaita: podają całość lub część zbiorów, przeważnie bieżące nabytki.

Przegląd ten ukazuje też ujemne strony naszej działalności. a mianowicie niekorzystne zjawisko dublowania niektórych prac. Uniwersalna rejestracja BN i PAN w zakresie nowych nabytków zagranicznych domaga się uzgodnienia; podobnie należałoby uregulować sprawę wzajemnego ustosunkowania między rejestracją uniwersalną a specjalną, generalnie natomiast musi być podjęta organizacja rejestracji lokalnej (= regionalnej). BN stara się w pewnej mierze zneutralizować owo dublowanie pracy, eliminując ze swej bieżącej rejestracji nabytki tych sieci, które już posiadają własną rejestrację centralną. Jest to jednak zabieg raczej dyplomatyczny, przy tym krzywdzący czytelnika, który zmuszony jest do poszukiwań w kilku źródłach zamiast w jednym. Główna przyczyna tych niekonsekwencji leży w naszych trudnych warunkach — łatwiej nam było zdobyć się na ck specjalne, których pilnie potrzebowały poszczególne dziedziny wiedzy, niż zorganizować kosztowną rejestrację ogólną, która wymaga odpowiedniego aparatu. Dużo także trzeba złożyć na karb organizacyjnego rozbitcia naszego bibliotekarstwa, rozproszonego kompetencyjnie w różnych resortach.

W zakończeniu tego przeglądu słów parę o naszych pracach teoretycznych. Postulat tworzenia ck żywo był dyskutowany na przedwojennych zjazdach Związku Bibliotekarzy, poświęcono mu odrębne referaty: S. Wierczyńskiego w sprawie ck czasopism zagranicznych²¹ oraz A. Bara o ck czasopism polskich. Po wojnie domagano się w prasie bibliotekarskiej i na zjazdach kontynuacji tych poczynań, organizacji ck ogólnokrajowych oraz ck bibliotek zakładowych w szkołach wyższych, obrazowano całość zagadnienia centralnego katalogu, wreszcie Instytut Bibliograficzny ogłosił w swym *Biuletynie* monografię o centralnych katalogach, opatrzoną rozdziałem o pracach w Polsce, wykazem ważniejszego piśmiennictwa przedmiotu oraz listą ck w Polsce²². Tworzenie ck poprzedzono zazwyczaj opracowaniem i opublikowaniem instrukcji. W ostatnich latach Biblioteka SGPiS wydająca drukiem ck nauk ekonomiczno-społecznych zorganizowała specjalną konferencję mię-

²¹ Zob. też artykuł sprawozdawczy o tym katalogu: J. Miśkowiak: *Centralny katalog czasopism zagr. w bibliotekach RP*. Prz. bibliot. R. 9: 1935 s. 143—148.

²² Zob. przypis 20.

dzybiblioteczną, poświęconą ck tej dziedziny (1956), w roku zaś 1959 na Seminarium Wakacyjnym w Jarocinie zorganizowanym przez SBP jednym z punktów programu był referat (z koreferatem) o ck w Polsce. W żywej dyskusji domagano się reorganizacji prac nad ck w kierunku ujednolicenia działalności i wzmożenia aktywności terenu.

Prace nad centralnymi katalogami w Związku Radzieckim zaczęły się już w r. 1918, gdy na konferencji bibliotek naukowych powzięto decyzję tworzenia ck czasopism zagranicznych, co uznano za postulat najpilniejszy. W historii tych prac wielkie znaczenie przywiązuje się do wypowiedzi Lenina, który w 1919 r. w oficjalnym piśmie do Ministerstwa Oświaty żądał usprawnienia wypożyczania bibliotecznego właśnie za pomocą katalogów centralnych. Po kilku latach rzeczywiście powstały dwa centralne katalogi czasopism zagranicznych i choć miały one zasięg lokalny — jeden dla Leningradu, drugi dla Moskwy, to jednak znaczenie obu tych miast zarówno w życiu umysłowym państwa jak i w zakresie bogatych zbiorów sprawiało, że katalogi te mogły uchodzić za wystarczająco bogatą rejestrację. Niemniej jednak inicjatywa krzewiła się dalej; powstawały kolejno centralne katalogi w poszczególnych republikach, nawet w dalekiej Turkmenii i Uzbekistanie. Autorka monografii o centralnych katalogach, L. Chawkina, w rozdziale o pracach w ZSRR naliczyła 68 centralnych katalogów, które powstały do czasu II wojny światowej. Najwięcej wśród nich było lokalnych (52) co do zasięgu terytorialnego, przeważała też znacznie rejestracja czasopism zagranicznych (52), wśród specjalnych zaś — medycyna. Już więc w okresie przedwojennym powstała pewnego rodzaju sieć centralnych katalogów, lecz właściwy rozwój nastąpił dopiero po ostatniej wojnie, kiedy prace oparto na planowej działalności, regulowanej odpowiednim ustawodawstwem. Komisja złożona z przedstawicieli największych bibliotek naukowych ZSRR opracowała projekt zarządzenia o systemie centralnych katalogów. Przewidywał on utworzenie osobnych katalogów dla poszczególnych rodzajów druków, zarówno w językach narodów Związku Radzieckiego jak i innych.

System ten miał objąć następujące centralne katalogi:

- bieżących radzieckich nabytków,
- retrospektywny centr. katalog wydawnictw w jęz. rosyjskim,
- retrospektywny centr. katalog wydawnictw w językach innych narodów ZSRR,

bieżących nabytków zagranicznych,
retrospektywny centr. katalog wydawnictw w językach obcych,
specjalnych zbiorów druków, jak mapy, nuty, patenty i inne.

W dalszym ciągu za najpilniejszą potrzebę uznano centralne katalogi wydawnictw zagranicznych. Prace w zasięgu lokalnym prowadziły w formie kartotek Leningrad i Moskwa, kontynuując przedwojenne prace. Od r. 1948 podjęto systematyczne publikowanie centr. katalogu bieżących nabytków zagranicznych w zakresie tak książek jak i czasopism.

Biblioteka Akademii Nauk ogłasza drukiem od r. 1948 rocznik nabytków książkowych swojej sieci (ponad 100 bibliotek) pt. *Nowaja inostrannaja kniga w bibliotekach Akademii Nauk SSSR*, rejestrując rocznie ok. 20 000 pozycji w układzie rzeczowym, wspomagając się dla szybszej informacji swych czytelników biuletynem (10 razy rocznie) pt. *Nowyje inostrannyje knigi*. W następnym roku Wszechzwiązkowa Biblioteka Piśmiennictwa Zagranicznego rozpoczęła równoległe wydawać: *Swodnyj bjulleten' inostrannykh knig*, obejmujący w 3 seriach wszystkie dziedziny piśmiennictwa. Każda z tych serii ma inną, lecz ustaloną częstotliwość. Łącznie publikuje się ok. 60 000 pozycji rocznie, przy współpracy ok. 386 bibliotek. Biblioteka Piśmiennictwa Zagranicznego w zakresie książek wydaje ponadto kilkuletnie kumulacje dla poszczególnych dziedzin (np. Technika 1953—1955) lub zagadnień szczególnie aktualnych (Polimery).

W związku z tymi wydawnictwami powstają w sposób naturalny kartoteki, kumulujące całość materiałów w układzie alfabetycznym; każda z nich osiąga cyfrę ok. 500 000 opisów.

Kartoteki książek zagranicznych utworzyła u siebie od 1944 r. również Biblioteka im. Lenina w Moskwie, gromadząc z 400 bibliotek ok. 590 000 opisów (stan obecny).

Oprócz katalogów obejmujących książki, prowadzi się również centralną rejestrację czasopism zagranicznych, która jak i w Polsce potoczyła się podwójnym torem. Biblioteka Piśmiennictwa Zagranicznego rozpoczęła (od r. 1949) publikowanie rocznika bieżących czasopism zagranicznych pt. *Swodnyj katalog inostrannykh naucznykh żurnalow*, zrazu w zakresie nauk przyrodniczych, wkrótce poszerzając go o medycynę, rolnictwo i technikę. Katalog obejmuje w roczniku 1956 — 165 bibliotek, które wykazały 6512 tytułów (w układzie alfabetycznym). Równocześnie Biblioteka im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie wydaje w formie powielanej okre-

sowe wykazy czasopism zagranicznych w 78 bibliotekach leningradzkich pt. *Swodnyj katalog inostrannyj periodycznych izdanij*, dochodząc również do pokaźnej liczby 5473 tytułów dla okresu 1950—1954.

Niektóre biblioteki wykazywały swe zasoby w obu tych wydawnictwach, przy tym sytuacja stała się o tyle kłopotliwa, że publikacja Biblioteki im. Sałtykowa-Szczedrina upodobniła swój zakres rzeczowy do wydawnictwa Biblioteki Piśmiennictwa Zagranicznego, eliminując nauki społeczne. To niekorzystne zjawisko dublowania ma ustać z chwilą opublikowania przez Bibliotekę im. Sałtykowa-Szczedrina ostatniego (jak postanowiono) odcinka 1955—1957. W ciągu długich lat swej pracy nad centralnym katalogiem Biblioteka ta posiada nieprzerwany ciąg rejestracyjny od 1914 r. do chwili obecnej, w formie publikowanej lub w kartotekach. Podobnie Biblioteka im. Lenina w Moskwie kontynuując swe przedwojenne prace osiągnęła ciąg od 1924 r., w postaci druku lub kartoteki.

W r. 1955 biblioteki otrzymały nowe podstawy dla swych prac w tym zakresie. Uzyskano mianowicie zarządzenie zobowiązujące biblioteki, które gromadzą wydawnictwa zagraniczne, do nadsyłania opisów tych nabytków do trzech bibliotek: im. Lenina w Moskwie, im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie i Biblioteki Piśmiennictwa Zagranicznego w Moskwie. W ten sposób równolegle będą powstawać trzy egzemplarze centralnego katalogu zarówno książek jak i czasopism.

W tymże roku doszło do dalszego kroku w drodze rozwojowej, ukazało się zarządzenie nakazujące tworzenie centralnych katalogów republikańskich. Możemy tu przytoczyć jako przykład *Zwedenyj katalog inozemnych żurnaliw bibliotek Ukrainy*, wychodzący w 2 seriach, obejmujących szereg dziedzin z wyłączeniem jednak nauk społecznych. Ukraina posiadała dotąd dość obfitą rejestrację lokalną w kilku miastach: Kijowie, Charkowie, Odessie, obecnie zaś doszedł Lwów.

Nowym bodźcem rozwojowym stało się zarządzenie z r. 1956 o tworzeniu centralnych katalogów piśmiennictwa regionalnego w bibliotekach republikańskich.

Szczególnie ważnym wydarzeniem jest tworzenie centralnego katalogu książek rosyjskich, który obok zadań lokalizacyjnych spełni ważniejszą jeszcze funkcję jednolitej bibliografii narodowej, której brak dotąd tak dotkliwie dał się odczuwać. Rozpoczęto prace nad nim w r. 1947 według planu przedłożonego przez biblioteki im. Le-

nina w Moskwie i im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie. *Swodnyj katalog ruszkiej knigi* obejmuje okres 1708—1947 i w zasadzie ma zarejestrować zasoby wszystkich bibliotek Związku Radzieckiego (nie niżej „oblastnych“), lecz w pierwszym etapie uczestniczy w nim tylko 5 największych bibliotek: im. Lenina w Moskwie, im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie, Akademii Nauk ZSRR, Wszechzwiązkowej Izby Książki i Biblioteka Historyczna. Katalog ten tworzy się w czterech zrębach chronologicznych dla następujących okresów:

- 1708—1725 — (okres „graždanskoj pieczati“) — już opublikowany²²,
- 1726—1800 — w toku opracowania: wykonano lokalizację i redakcję liter A—L,
- 1801—1916 — zgromadzono bazę kartkową (opisy drukowane B-ki im. Lenina),
- 1917—1947 — materiał (ok. 500 000 opisów) przygotowany do druku; wkrótce mają zapadć decyzje co do układu całości katalogu, po czym niezwłocznie ma się ukazać prospekt wydawnictwa.

Ostatnia część katalogu za okres 1948—1957 będzie ogniwiem, które połączy tę retrospektywną rejestrację z bieżącą bibliografią, jej roczniki bowiem pt. *Jeżegodnik knigi SSSR* mają od r. 1958 uzyskiwać kumulacje kilkuletnie pt. *Kniga SSSR*.

Prace nad katalogiem poprzedziła rekatalogizacja zbiorów. Jej wynikiem zaś stały się drukowane opisy za okres 1708—1926, wykonane przez Biblioteki im. Sałtykowa-Szczedrina i im. Lenina. Dla okresu późniejszego (po 1926) istniały drukowane karty Wszechzwiązkowej Izby Książki; te drukowane opisy złożyły się na podstawową kartotekę katalogu, którą następnie sprawdzano z zasobami bibliotek. Całość materiałów katalogu szacuje się na cyfrę 1 300 000 opisów, co obejmie w druku ok. 60 tomów; projektowany układ — systematyczny. Opublikowanie tego dzieła stanie się wielkim sukcesem bibliotekarstwa radzieckiego.

²² T. A. Bykowa, M. M. Gurewicz: *Opisanie izdanij napieczatannyh pri Pietrie I. Swodnyj katalog Gosud. Publicznoj Biblioteki im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina i Biblioteki Akademii Nauk SSSR so swiedienijami o izdanijach 1689—1725 gg. imiejuszczichsja w drugich knigočhraniliščach Moskwy i Leningrada.*

(1) *Opisanie izdanij graždanskoj pieczati 1708—1725.* Moskwa 1955.

(2) *Opisanie izdanij napieczatannyh kirillicej 1689—1725.* Moskwa 1959.

Sumując przytoczone wiadomości spostrzegamy, że żywiłowa przedwojenna aktywność poszczególnych bibliotek została po wojnie ujęta w ramy zorganizowanej działalności, opartej na jednolitym planie i na podstawach prawnych, regulujących współpracę bibliotek oraz ich własną działalność w zakresie tworzenia centralnych katalogów. W sumie dało to centralną i republikańską rejestrację wydawnictw zagranicznych, rejestrację piśmiennictwa narodowego i regionalnego, oraz — jak się zdaje — zastąpiło się rejestracją uniwersalną w układzie seryjnym próby tworzenia centralnych katalogów specjalnych.

Przedstawione wyżej osiągnięcia poprzedzone zostały licznymi konferencjami przedstawicieli najważniejszych bibliotek oraz artykułami w prasie bibliotekarskiej. Wspomnimy tu pioniera centralnych katalogów w ZSRR A. Braudo, który już w r. 1919 opublikował obszerny artykuł, obrazujący całość zagadnień centralnego katalogu²⁴. Brak nam wiadomości o późniejszych publikacjach, możemy natomiast z przyjemnością wymienić obszerną monografię o centralnych katalogach pióra bibliotekarki radzieckiej L. Chawkiny²⁵, dzieło wyróżniające się starannym i gruntownym opracowaniem zagadnienia i wzbogacone interesującym materiałem o centralnych katalogach w ZSRR. Praca ta wydana w r. 1943 słusznie może uchodzić za start powojennej planowej rozbudowy. Spośród piśmiennictwa powojennego wymienimy obfite w wiadomości artykuły W. A. Wasilewskiej²⁶ o centralnym katalogu piśmiennictwa rosyjskiego i we współpracy z N. S. Woskriesjenską²⁷ o centralnych katalogach w ZSRR, gdzie znajdziemy treściwy zarys prac nad organizacją tego ważnego odcinka działalności bibliotecznej. Najnowsza publikacja, której autorką jest W. A. Ambarcumjan²⁸, ukazała się w r. 1959 i dotyczy katalogów za granicą, zawierając

²⁴ *Pierwye szagi na puti k objedineniju diejatelnosti russkich bibliotiek*. Bibliotecznoje Obozrenie (Pietrograd) Kn. 1:1919 s. 22—46.

²⁵ *Swodnyje katalogi. Istorija, teorija, praktika*. Moskwa 1943 s. 181.

²⁶ *Swodnyj katalog russkoj knigi krupniejszich bibliotiek SSSR*. W: *Wsiarossijskoje sowieszczanije bibliotecznych rabotnikow*. 23—29 marta 1948 goda. Moskwa 1948 s. 179—191.

²⁷ *Swodnyje katalogi w SSSR*. W: *Bibliotecznoje dielo w SSSR. Sbornik statiej*. Moskwa 1957 s. 341—372.

²⁸ *Swodnyje katalogi za rubieżom. Principy organizacii i metody postrojenija swodnych katalogow za rubieżom*. W: *Bibliotekowiedienije i bibliografija za rubieżom. Sbornik*. Wyp. 2. 1959 s. 125—135.

wiadomości o organizacji i metodach prac oraz przegląd ważniejszych osiągnięć w Europie i Ameryce.

W zakończeniu tego przeglądu stanu katalogów centralnych w krajach słowiańskich nieco uwag ogólnych, z zastrzeżeniem, że materiały jakimi rozporządzamy, nie są kompletne.

Z przytoczonych w przeglądzie danych spostrzegamy, że w wyborze rodzajów centralnego katalogu dominuje we wszystkich krajach tendencja do tworzenia przede wszystkim centralnych katalogów wydawnictw zagranicznych, jako trudniej dostępnych, w szczególności zaś czasopism; ich zasoby zawsze są niedostateczne, a ich ciągi w bibliotekach zbyt często fragmentaryczne. Pierwszeństwo mają tu najnowsze nabytki w zakresie książek oraz rejestracja bieżących czasopism. Co się tyczy zakresu rzeczowego, dąży się ogólnie do ujęcia wszystkich dziedzin, niekiedy w postaci wydawnictw seryjnych. W ZSRR pierwotnie preferowano dziedzinę nauk matematyczno-przyrodniczych i technicznych, lecz z biegiem lat zakres w centralnej rejestracji stał się uniwersalny. Centralne katalogi globalne, wykazujące pewne całości zbiorów, należą do wyjątkowych zjawisk ze względu na ogrom pracy.

W krajach o rozbudowanej sieci centralnych katalogów daje się spostrzec niekorzystne zjawisko dublowania prac. Z posiadanych materiałów możemy tu przytoczyć przykład Polski i ZSRR, w których centralna rejestracja bieżących wydawnictw zagranicznych prowadzona jest paralelnie przez dwie instytucje. W Polsce ponadto krzyżują się w pewnej mierze rejestracja ogólna ze specjalną, chociaż ta ostatnia dla kręgu swoich czytelników ma te walory, iż wprowadza bardziej zróżnicowaną klasyfikację i grupuje łącznie inne dziedziny pokrewne.

Prace nad centralnymi katalogami ześrodkowywano w różny sposób. W Bułgarii i Jugosławii akcję zapoczątkowały instytuty bibliograficzne i częściowo nadal ją prowadzą. Ostatnio podjęły inicjatywę biblioteki. W ZSRR i w Polsce rejestracja w zakresie uniwersalnym osadzona jest w bibliotekach (z wyjątkiem PAN, gdzie oprócz bibliotek prowadzi je komórka administracyjna — Ośrodek Rozpowszechniania). W niektórych bibliotekach (jak B-ka Piśm. Zagran. w ZSRR i B-ka Narodowa w Polsce) dla centralnych katalogów nowszych wydawnictw zorganizowano wyodrębniony dział

katalogów centralnych, pozostawiając prace nad centralną rejestracją zbiorów specjalnych w odpowiednich działach. W innych bibliotekach prace te przyłączono do działów katalogowania, wydzielając dla ich wykonania zaledwie stałą grupę pracowników. W ZSRR dla wielkiego katalogu książek rosyjskich utworzony został specjalny komitet z przedstawicieli współpracujących bibliotek, który czuwa nad całością prac i stanowi ich ośrodek dyspozycyjny.

Dla stworzenia mocnej podbudowy prawnej i zapewnienia należytego rozwoju centralnych katalogów — starano się w ZSRR i w Polsce o uzyskanie odpowiednich zarządzeń, określających zasięg i zakres planowanych prac oraz formy współpracy bibliotek, gdy chodziło o rejestrację ogólną (uniwersalną). Odmienne jednak kształtowały się warunki finansowania prac nad centralnymi katalogami. W ZSRR biblioteki obowiązane są bezpłatnie dostarczać materiały do rejestracji centralnej, inne koszta pokrywa budżet biblioteki, stanowiącej ośrodek prac nad centralnym katalogiem; w Polsce natomiast rejestracja ogólna prowadzona w BN oparta jest na zasadzie odpłatności — za sporządzanie opisów BN płaci wynagrodzenie bibliotekarzom, którzy wykonują to w godzinach pourzędowych. Kredyty związane z gromadzeniem, opracowaniem i publikacją centralnych katalogów wykląda państwo, przyznając Bibliotece odpowiednie kwoty w jej budżecie. Finansowanie centralnych katalogów sieciowych (PAN, b-ki ekonomiczne) regulowane jest w obrębie tych instytucji, które je tworzą: PAN egzekwuje materiały z podległych sobie bibliotek bezpłatnie, prace przy centralnym katalogu bibliotek ekonomicznych są opłacane.

W zakończeniu słów parę o statystyce usługowości, która zdaje się być ważną wskazówką; z jednej strony bowiem weryfikuje ona rację bytu centralnego katalogu i kontynuacji prac nad nim, z drugiej strony wytyczać może kierunek jego rozwoju. Tu niestety brak materiału dla niektórych krajów. Ponadto wiadomo z informacji uzyskanych na miejscu, że biblioteki ZSRR statystyki takiej nie prowadzą; dokładnie natomiast prowadzi się statystykę wpływu materiałów nadsyłanych z bibliotek. W Polsce statystykę usługowości katalogów centralnych prowadzi dokładnie chyba tylko Biblioteka Narodowa i te cyfry można tu zatem przytoczyć.

Zakład Katalogów Centralnych w r. 1958 załatwił 7 600 kwerend, z tych pozytywnie 66%, przy czym nie liczono tu informacji czerpanych przez bibliotekarzy BN dla celów służbowych oraz dużych kwerend bibliograficznych wykonywanych przez różnych bibliogra-

fów zestawiających bibliografie regionalne bądź specjalne lub sprawdzających ich kompletność na podstawie centralnych katalogów. Za jednostkę obliczeniową uważa się tytuł poszukiwany. Z ogólnej cyfry 7674 kwerend w 1958 r. — 6333 przypada na roczniki przedwojenne i tylko 1341 na powojenne. Ze względu na dziedzinę najwięcej przypada kwerend w zakresie nauk społecznych (humanistyka i nauki społeczno-ekonomiczne) — 4241, na nauki matematyczno-przyrodnicze — 780, medycynę — 424, technikę i przemysł — 328. Jak więc wykazuje statystyka, największa ilość poszukiwań w centr. katalogach BN odnosi się do nauk społecznych, gdyż rzeczywiście wśród czytelników Biblioteki Narodowej przeważają humaniści, stąd też duże zapotrzebowanie na roczniki przedwojenne (materiały dawne są zawsze dla humanistów aktualne). Statystyka ta uczy nas również, że powinniśmy wobec znacznego zapotrzebowania z innych dziedzin — wzbogacać nasze katalogi innymi specjalnościami, co też czynimy, wciągając do współpracy biblioteki politechnik oraz instytutów techniczno-przemysłowych jak również biblioteki lekarskie i rolnicze.

Odmienne kształtuje się statystyka centralnego katalogu starych druków. W Zakładzie Starych Druków w r. 1958 załatwiono 1655 kwerend, z tych 350 dla zagranicy. Ponadto katalogi przeszukiwane były dla bibliografii muzyki, dawnego dramatu polskiego oraz historii filologii klasycznej w Polsce (XV—XVIII w.).

Cyfry statystyczne centralnego katalogu starych druków, jakkolwiek wydają się niewysokie, to zważywszy na materiał będący przedmiotem rzadkich zainteresowań i na nie dającą się cyfrowo obliczyć usługowość — wskazują na ogólną użyteczność katalogu dla specjalistów-badaczy dawnej literatury, historii nauki oraz historii książki i drukarstwa.

HELENA WIĘCKOWSKA
B-ka Uniwersytecka
w Łodzi

UNIWERSYTECKIE KSZTAŁCENIE BIBLIOTEKARZY W KRAJACH EUROPY WSCHODNIEJ *

System kształcenia bibliotekarzy jest ściśle związany ze stopniem rozwoju zawodu i bibliotekoznawstwa jako odrębnej dyscypliny naukowej, a także, i to w dużej mierze, z rozwojem funkcji samych bibliotek. Toteż te czynniki, a nie położenie geograficzne, decydują o odrębnościach i podobieństwach pomiędzy formami kształcenia stosowanymi w poszczególnych krajach. Z drugiej strony konkretna sytuacja historyczna każdego pojedynczego kraju, jego warunki ustrojowe i ekonomiczne, poziom intelektualny i tym podobne czynniki kulturalne i społeczne mają decydujący wpływ na organizację całego szkolnictwa, a więc i szkolnictwa zawodowego.

Wszystko to sprawia, że trudno jest wyodrębnić zagadnienie kształcenia bibliotekarzy w jednej wybranej grupie krajów w odróżnieniu od innej grupy oddzielonej sztuczną linią demarkacyjną Wschód—Zachód. Po jednej i po drugiej stronie znajdzie się wiele cech wspólnych wynikających z jednakowego stopnia rozwoju zawodu bibliotekarskiego i funkcji bibliotek oraz wiele odrębności wpływających z odmiennego ukształtowania społecznego i ustrojowego.

Co jest niewątpliwie wspólne dla krajów Europy Wschodniej to fakt, że lata powojenne przyspieszyły tu proces ukształtowania zawodu bibliotekarskiego na skutek głębokich przemian politycznych, socjalnych i ekonomicznych, które rozszerzając kręgi czytelnicy i podnosząc znaczenie książki w życiu codziennym wzmogły rolę bibliotek jako instytucji wychowawczych, oświatowych, naukowych i dokumentacyjnych.

Ingerencja władz państwowych w sprawy biblioteczne, ustawodawstwo biblioteczne, tworzenie sieci bibliotek, organizowanie zniszczonych w czasie wojny księgozbiorów — wszystko to zmierzało do szybkiej modernizacji bibliotek ustalając jednocześnie społeczną i materialną pozycję bibliotekarza i precyzując w kon-

* Tekst referatu wygłoszonego na XXV Sesji Rady Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotekarskich w Warszawie w dn. 16 września 1959 r. Przekład z oryginału francuskiego.

sekwencji pojęcie zawodu bibliotekarskiego uważanego do niedawna tylko za zajęcie.

W całej Europie Wschodniej kształcenie bibliotekarzy zaczęło się po wojnie rozwijać w przyspieszonym tempie, jakby w chęci nadrobienia zacofania w tym zakresie epoki poprzedniej. Wszędzie otrzymało ramy organizacyjne i, przeskakując pierwsze stadia rozwojowe, związało się bardziej lub mniej ściśle ze studiami uniwersyteckimi, podobnie jak to miało miejsce w Stanach Zjednoczonych A.P. w 1928 r. po słynnej reformie Williamsona i utworzeniu Wyższej Szkoły Bibliotekarskiej na Uniwersytecie w Chicago.

Poza tą wspólną podstawą, będącą następstwem podobnych warunków rozwojowych w dziedzinie politycznej, ustrojowej i gospodarczej, każdy kraj Europy Wschodniej próbuje tworzyć własny swój system kształcenia bibliotekarzy wyływający z miejscowych potrzeb, z różnych tradycji historycznych i rozmaitych możliwości materialnych czy personalnych.

W 1958 r. odbyła się w Pradze konferencja katedr bibliotekoznawstwa krajów demokracji ludowych na temat stanu obecnego i kierunków rozwojowych wyższego szkolnictwa bibliotekarskiego. Wymieniono opinie i doświadczenia w tym zakresie, uchwalono pewne rezolucje dotyczące dalszych planów. Szczegółowe sprawozdania przedstawicieli Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, Polski i Węgier posłużyły mi za główne źródła niniejszej pracy¹. Uzupełniłam je nielicznymi pozycjami i artykułami rozsiyanymi w prasie zawodowej². Największe trudności napotykałam przy opisie sytuacji w Związku Radzieckim, który na Konferencję do Pragi przysłał tylko obserwatora i sprawozdania nie przedstawił. Musiałam się więc zadowolić skąpym materiałem i to z drugiej ręki, tj. paru artykułami okolicznościowymi w czasopismach *Bibliotekar* i *Sowiet-skaja Bibliografija* oraz impresjami bibliotekarzy polskich, którzy odbyli wycieczki do Związku³. Niestety nie otrzymałam dotąd od-

¹ Sprawozdania powielone oraz *Bulletin d'Information des participants de la Conférence sur l'Enseignement supérieur de Bibliothécaires*, Praha 1959.

² J. Drtina: *Wyższe studia bibliotekarskie w Czechosłowacji*. Pr. bibliot. R. 24: 1956; E. Verona: *Der jugoslawische Bibliothekar*. Libri Vol. 4: 1953—1954; I. Dressler: *Das jugoslawische Bibliothekswesen*. Der Bibliothekar 1957 H. 2; J. Muszkowski: *Kształcenie bibliotekarzy*. Warszawa 1946; Tenże: *Nowe prądy w kształceniu bibliotekarzy*. Bibliot. R. 16: 1949; K. Remerowa: *Studia bibliotekoznawcze na uniwersytetach polskich*. Pr. bibliot. R. 26: 1958.

³ K. Abramow: *Moskowskomu Bibliotiecznomu Institutu — 25 let*. Bibliotekar 1956 nr 3; A. Majboroda: *Charkowskij Bibliotiecznyj Institut*. Tamże nr 4; E. Pawlikowska: *Szkolenie bibliotekarzy w Związku Ra-*

powiedzi na specjalną ankietę w sprawie kształcenia bibliotekarzy wysłaną do Instytutu Bibliotekoznawstwa w Moskwie.

Relacja niniejsza ma charakter informacyjny, ogranicza się do obecnego stanu szkolnictwa bibliotekarskiego na uniwersytetach Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, Polski, Węgier i Związku Radzieckiego, stronę historyczną sprowadzając do niezbędnego minimum. Pomijam tu także inne formy kształcenia zawodowego jak np. bardziej lub mniej rozwinięte kursy organizowane przez różne instytucje z wielkimi bibliotekami narodowymi, uniwersyteckimi i miejskimi na czele. Opuszczam również szkolnictwo na poziomie średnim, chociaż jest ono bardzo rozwinięte w wymienionych krajach i przybiera interesujące, nowoczesne formy organizacyjne. Jest to jednak temat dostatecznie obszerny, wart oddzielnego, specjalnego omówienia.

Kolejność poszczególnych krajów ułożona jest w porządku alfabetycznym ich nazw w języku polskim.

Bułgaria nie miała przed wojną systematycznego szkolnictwa bibliotekarskiego. Od r. 1924 Uniwersytet w Sofii prowadził tylko pod kierownictwem dyrektora biblioteki głównej dorywcze kursy z bibliotekoznawstwa i bibliografii dla studentów wydziału filologicznego. Po wojnie utworzono w Sofii w 1950 r. Państwowy Instytut Bibliotekoznawstwa dla absolwentów różnych wydziałów uniwersyteckich. Kandydaci przechodzą przed zapisem egzaminy wstępne. Program kursów, które trwają 2 lata, obejmuje:

1. przedmioty ogólne jak historia partii robotniczej, materializm historyczny i dialektyczny, ekonomia polityczna, podstawy bibliografii rolniczej i przemysłowej, język rosyjski i jeden zachodnio-europejski;

2. przedmioty specjalne: historia książki i bibliotek, bibliotekarstwo, organizacja biblioteki i zbiorów, katalogowanie, czytelnictwo, służba informacyjno-bibliograficzna, biblioteki dziecięce, bibliografia ogólna, bułgarska, nauk politycznych i społecznych;

3. praktyka miesięczna w lipcu;

4. teza magisterska i egzaminy końcowe.

Ukończenie Instytutu prowadzi do dyplomu bibliotekarza lub bibliografa zawodowego.

Jednocześnie Instytut zorganizował od 1953 r. kursy korespon-

dencyjne z analogicznym programem, trwające 3 lata i przeznaczone dla tych bibliotekarzy, którzy co najmniej przez 3 lata zatrudnieni są w służbie bibliotecznej.

W r. 1953/54 Uniwersytet w Sofii utworzył na wydziale filozoficznym i historycznym katedrę bibliotekoznawstwa i bibliografii. Studia trwały 4 lata i prowadziły do stopnia magistra pedagogiki w zakresie bibliotekoznawstwa i bibliografii. Ostatnio w r. 1957/58 katedra uległa reorganizacji. Stała się katedrą usługową, nieautonomiczną, o charakterze specjalizacji bibliotekarskiej dla studentów różnych wydziałów Uniwersytetu w Sofii, równoległe do ich specjalizacji podstawowej, począwszy od trzeciego roku studiów. Program obejmuje historię i organizację bibliotek, teorię i praktykę bibliotekarstwa, bibliografię ogólną i specjalną, naukę o książce oraz ćwiczenia i trzymiesięczną praktykę w jednej z bibliotek naukowych.

Organizacja katedry i jej programy jeszcze niezupełnie skryształizowane podlegają żywej dyskusji fachowców. Tak np. zamierza się w przyszłości rozpocząć specjalizację bibliotekarską już od I roku studiów uniwersyteckich, podobnie jak to ma miejsce na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie. Projektuje się też przedłużyć czas praktyk z 3 do 6 miesięcy. Dyskutuje się również sprawę rekrutacji studentów, którzy obecnie pochodzą tylko z różnych wydziałów Uniwersytetu Sofijskiego. Aby zaspokoić do pewnego stopnia aktualne potrzeby bibliotek naukowych, zamierza się rozciągnąć rekrutację na inne dyscypliny pozauniwersyteckie jak medycyna, rolnictwo i technika.

Czechosłowacja. Uniwersytet Karola w Pradze wprowadził już dawniej, przed II wojną światową, kursy złączone z bibliotekoznawstwem stanowiące część składową studiów pedagogicznych. Były one przeznaczone dla personelu bibliotek naukowych, podczas gdy dwuletnia Państwowa Szkoła Bibliotekarska przygotowywała bibliotekarzy zawodowych dla bibliotek powszechnych.

Ta dwoistość studiów i ich połowiczne rozwiązanie nie odpowiadały potrzebom kraju po wojnie. Około 1950 zorganizowane zostały przy wydziale filologicznym Uniwersytetu w Pradze autonomiczne studia bibliotekoznawcze. Podobnie Uniwersytet w Bratysławie wprowadził je na wydziale filozoficznym. Założeniem studiów było wykształcenie ogólne w zakresie wszystkich problemów bibliotekoznawstwa i wprowadzenie ciśniejszej specjalizacji na IV i V roku studiów. Studia trwają 5 lat i w programie swym obejmują:

1. przedmioty ogólne, obowiązkowe dla wszystkich studentów wydziału, jak marksizm, materializm dialektyczny i historyczny, ekonomia polityczna, łacina, język rosyjski i dwa języki zachodnie;

2. przedmioty podstawowe bibliotekoznawcze, tj. bibliografia, historia książki i bibliotek, katalogowanie, czytelnictwo, psychologia pedagogiczna, organizacja i administracja bibliotek;

3. przedmioty dodatkowe, uzupełniające, wykładane poza katedrą bibliotekoznawstwa. Początkowo był tylko jeden przedmiot obowiązkowy, mianowicie filologia czeska; od 1955 wprowadzono do wyboru studenta drugi przedmiot — technologię — wykładaną w Wyższej Szkole Handlowej. W ten sposób zdołano tu związać studia bibliotekoznawcze z dwiema wielkimi dyscyplinami, z humanistyką i techniką, projektując na przyszłość rozciągnąć tę więź na inne jeszcze gałęzie wiedzy. Jest charakterystyczne, że $\frac{2}{3}$ studentów wybrało w ostatnim roku filologię czeską, a $\frac{1}{3}$ — technologię;

4. praktyki parotygodniowe odbywane pod koniec każdego roku akademickiego w różnych bibliotekach, a w czasie wakacji letnich — miesięczna praca zawodowa w bibliotece poza stolicą;

5. teza magisterska i egzaminy końcowe pod koniec dziesiątego semestru.

Równoległe do studiów stacjonarnych katedra praska i bratysławska organizują kursy korespondencyjne dla maturzystów, którzy co najmniej przez dwa lata pracują zawodowo w bibliotece. Program jest analogiczny do programu studiów stacjonarnych, tylko metody nauczania są dostosowane do możliwości osób zatrudnionych w bibliotece. Studenci zbierają się co miesiąc na dwudniowe konsultacje, a pod koniec każdego roku szkolnego poddają się kolokwiom i egzaminom.

Studia stacjonarne i korespondencyjne prowadzą do stopnia magistra filologii z dodaniem sformułowania: „bibliotekarz dyplomowany”.

Chociaż kryteria rekrutacyjne są dość surowe (egzaminy wstępne, ankiety w sprawie zdolności zawodowej), liczba studentów stale wzrasta. Obecnie 92 studentów zapisanych jest na studia stacjonarne i mniej więcej tyłuż — na korespondencyjne.

Niezależnie od przygotowania zawodowego katedra bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie w Pradze zorganizowała kursy dla aspirantów w celu podniesienia kwalifikacji naukowych młodych adeptów bibliotekoznawstwa i przygotowania ich zarówno do pracy badawczej, jak i pedagogicznej. Instytucja aspirantury jest jeszcze

świeżej daty; jak dotąd zaledwie trzech aspirantów ukończyło studia ze stopniem kandydata nauk w zakresie bibliotekoznawstwa. Wszyscy trzej zaangażowani zostali jako personel nauczający.

Po wielu różnych trudnościach początkowych, zwłaszcza materialnej natury, katedra w Pradze jest dziś zorganizowana, dysponuje 7-miosobowym zespołem nauczającym, który obok zadań dydaktycznych tworzy ośrodek naukowo-badawczy. Jego praca publikacyjna ogranicza się jeszcze na razie do podręczników i innych opracowań ułatwiających studia i dotyczących najważniejszych tematów zawodowych jak np. *Organizacja bibliotekarstwa przez Cejpekka*, *Czytelnictwo i jego wpływ na ukształtowanie osobowości* Fr. Hyhlíka, *Podręcznik katalogowania* H. Vodičkovej, *Zbiory biblioteczne* dra Kábrta i in.

Jugosławia nie ma dotąd zorganizowanego szkolnictwa bibliotecznego na poziomie uniwersyteckim. Zastępują je różnego rodzaju kursy i egzaminy państwowe istniejące tu od 1928 r. Jest to sytuacja zbliżona do stosunków we Francji, gdzie również tylko egzamin państwowy prowadzi do dyplomu zawodowego bibliotekarza I kategorii.

Wprawdzie po wojnie próbowano w r. 1946/47 wprowadzić w Bibliotece Uniwersytetu w Zagrzebiu dwusemestralny kurs bibliotekoznawstwa, lecz już po roku kurs przerwano. Podobnie kursy specjalne dla personelu bibliotek powszechnych organizowane w miastach prowincjonalnych nie spełniły pokładanych w nich nadziei. W wyniku tych nieudanych prób utworzono w 1948 czteroletnią szkołę bibliotecarską na poziomie średnim z programem obejmującym zarówno przedmioty ogólne jak i specjalizację bibliotecarską.

Od 1952 r. problem usystematyzowania szkolnictwa bibliotecarskiego stał się w Jugosławii szczególnie palący na skutek rozporządzenia ministerialnego precyzującego sytuację społeczną i materialną personelu bibliotecznego. Personel ten podzielony został na trzy grupy: wyższy, niższy i techniczny (ta ostatnia grupa związana jest ze służbą administracyjną i wyłączona ze służby zawodowej). Bibliotekarze dwóch pierwszych kategorii obowiązani są zdawać egzamin państwowy po trzyletnich studiach odbywanych w jednej z dużych bibliotek pod kierownictwem dyrektora. Egzamin jest ustny i pisemny obejmując dla grupy wyższej: paleografię łacińską i słowiańską, historię książki i bibliotek, bibliografię, bibliotekarstwo, konserwację dokumentów i jeden język obcy, zaś dla grupy niższej: histo-

rię książki, gromadzenie i selekcję zbiorów, służbę czytelniczą, zasady wydawnicze, bibliografię i technikę książki — pod kątem ściśle praktycznym. Dyplom zawodowy uprawnia do objęcia stanowiska zawodowego we wszystkich bibliotekach państwowych.

Polska posiada stare tradycje kształcenia bibliotekarzy na poziomie uniwersyteckim. Sięgają one początków XIX w., kiedy to kilka ośrodków akademickich wprowadziło kursy bibliografii dla studentów wydziału filologicznego. W XX stuleciu, po I wojnie światowej, w następstwie nowych warunków politycznych i kulturalnych postępowe koła bibliotekarzy usiłowaly wprowadzić w uniwersytetach niezależne studia bibliotekoznawcze przeznaczone bezpośrednio dla kształcenia zawodowego, ale spotkały się z niechęcią ośrodków akademickich, które długo sprzeciwiały się wprowadzeniu umiejętności praktycznych do programów uniwersyteckich. Toteż wysiłki naszych bibliotekarzy zdołały jedynie wprowadzić tego rodzaju studia do Wolnej Wszechnicy Polskiej przy wydziale Pracy Społecznej. Kursy te istniały od 1925 do 1939 r. Zarówno ich program jak i charakter uczelni przeznaczał je przede wszystkim dla przyszłych pracowników bibliotek powszechnych. Dla zaspokojenia potrzeb innych bibliotek trzeba było się zadowolnić kursami organizowanymi w bibliotekach naukowych i egzaminami państwowymi dla bibliotekarzy I i II kategorii, które zainicjowane w 1930 przetrwały za przerwą wojenną do 1948.

Toteż za pierwszą na naszym gruncie katedrę bibliotekoznawstwa, niezależną i przeznaczoną dla bibliotekarzy, uznać należy utworzoną w 1945 katedrę przy nowozałożonym Uniwersytecie Łódzkim.

Organizacyjnie i programowo katedra przechodziła różne fazy rozwojowe. Przez pierwsze lata posiadała charakter specjalizacji bibliotekarskiej dla studentów III roku filologii, socjologii i historii. Obejmowała wówczas 210 godzin wykładów i seminariów oraz 180 godzin praktyk bibliotecznych; program zawierał takie przedmioty jak organizacja bibliotek, selekcja książek, katalogowanie, bibliografia, służba informacyjna, dzieje i technika książki w aspekcie raczej praktycznym niż teoretycznym ze względu na to, że celem wykształcenia miało być przygotowanie absolwentów do jak najszybszego objęcia pracy zawodowej. Zgodnie z opinią specjalistów tego rodzaju wykształcenie nie było wystarczające i niewiele dawało absolwentom w ich przyszłej pracy zawodowej.

W związku z reorganizacją całego systemu szkolnictwa wyższego około r. 1954 wprowadzono autonomiczne studia bibliotekoznawcze

pięcioletnie na uniwersytetach Warszawskim, Łódzkim, ostatnio także Wrocławskim. Są to studia jednolite, analogiczne do innych studiów tradycyjnych, organizacyjnie związane z wydziałami filologicznymi. Katedry bibliotekoznawstwa na równi z innymi uprawiane są do nadawania stopni magisterskich. Programy studiów obejmują trzy grupy przedmiotów:

1. Przedmioty ogólne jako podstawa wszystkich studiów na wydziale filologicznym: filozofia, historia Polski, logika i języki obce w zakresie dostosowanym do potrzeb przyszłego bibliotekarza. Np. kurs historii obejmuje przede wszystkim przegląd głównych źródeł i publikacji historycznych, logika przygotowuje do klasyfikacji książek. Szczególny nacisk położony jest na języki obce: oprócz obowiązkowej łaciny wymaga się trzech języków nowoczesnych do wyboru studentów, podczas gdy inne kierunki studiów wymagają tylko dwóch.

2. Przedmioty bibliotekoznawcze traktowane historycznie i praktycznie obejmują: dzieje książki i bibliotek, bibliotekarstwo, czytelnictwo, zbiory specjalne bądź równolegle prowadzony kurs dotyczący zagadnień wydawniczych oraz historię, metodykę i organizację bibliografii.

3. Obowiązkowe przedmioty dodatkowe. Obszerny kurs historii nauk daje przegląd głównych kierunków, autorów, instytucji i dzieł różnych gałęzi wiedzy na przestrzeni wieków (225 godzin od V do IX semestru). Drugi przedmiot dodatkowy obejmuje historię, literaturę i bibliografię wybranej przez studenta dyscypliny, wykładanej poza katedrą bibliotekoznawstwa na jakimkolwiek wydziale uniwersyteckim.

Poza wykładami studenci są obowiązani brać czynny udział w różnych ćwiczeniach, proseminariach i seminariach wprowadzających ich bezpośrednio w technikę pracy zawodowej i przysposabiających do badań naukowych. Coroczne praktyki biblioteczne organizowane są w różnych bibliotekach naukowych podczas miesięcy letnich i trwają 4 tygodnie (razem 16 tygodni).

O ile katedra warszawska kładzie nacisk na problemy organizacyjne i funkcjonalne biblioteki współczesnej, o tyle katedra wrocławska posiada raczej nachylenie historyczne. Kursy z dziejów książki i bibliotek zajmują tu 330 godzin wykładowych, podczas gdy w Warszawie ograniczone są do 150. To zróżnicowanie programów wydaje się korzystne ze względu na przygotowanie absolwentów do różnych prac bibliotecznych. Absolwenci wrocławscy będą

mogli być zatrudniani w pracy przy zbiorach specjalnych, inkunabulach, rękopisach itp., zaś absolwenci warszawscy powoływani będą do pracy w takich działach jak gromadzenie, opracowanie czy informacja bibliograficzna.

Trzecia, łódzka katedra bibliotekoznawstwa po 9 latach istnienia, w czasie których wypuściła spory zastęp absolwentów, zmieniła w 1956 r. swój dotychczasowy charakter. Związana podobnie jak dwie poprzednie z wydziałem filologicznym i nadająca również stopnie magisterskie, jest ona obecnie przeznaczona dla studentów, którzy według dawnego systemu trzylatki posiadają tylko świadectwo zawodowe z filologii lub historii ze specjalizacją bibliotekarską i którzy przez dwa lata co najmniej zatrudnieni są w bibliotekach. Studia te noszą nazwę magisterskich dwuletnich studiów eksternistycznych. Ich program ogranicza się do przedmiotów bibliotekarskich, jak historia książki i bibliotek, bibliografia, klasyfikacja, katalogowanie, czytelnictwo. Zamiast wykładów i ćwiczeń podstawę do studiów stanowią konspekty i spisy lektury oraz comiesięczne seminaria poświęcone dyskusjom nad wybranymi zagadnieniami. Seminaryjne na II roku przeznaczone są na odczytywanie prac magisterskich. Poza tym każdy student ma możliwość korzystania z konsultacji indywidualnych u profesora lub jego asystenta. Egzaminy na stopień magistra bibliotekoznawstwa odbywają się po dwóch latach studiów (wyjątkowo po trzech). Poza pracą dyplomową, przyjętą przez wydział, egzaminy są ustne i obejmują: dwa języki obce, filozofię, historię bądź literaturę polską (do wyboru studenta), bibliotekoznawstwo, bibliografię i jeden przedmiot specjalistyczny jak katalog, czytelnictwo, rękopisoznawstwo, inkunabulistyka itp. Studium Eksternistyczne ma charakter przejściowy aż do wyczerpania kontyngentu takich absolwentów, którzy otrzymali świadectwo zawodowe trzylatki a pracując w bibliotekach pragną pogłębić swe wykształcenie i w konsekwencji wzmocnić swą pozycję zawodową.

Odpowiadając podobnym zapotrzebowaniom Uniwersytet Wrocławski jeszcze przed uruchomieniem studiów stacjonarnych zorganizował w 1956 r. studia zaoczne przeznaczone dla najzdolniejszych młodych bibliotekarzy, którzy z różnych powodów nie mogli odbyć studiów uniwersyteckich i poprzestali na maturze. Program studiów nie różni się od programu studiów stacjonarnych, tylko metody nauczania są inne, posiadają charakter samokształcenia. Studenci otrzymują podręczniki, konspekty i spisy lektury. Dla ułatwienia im nauki organizuje się coroczne konferencje, tzw. sesje trwające

2—3 dni, poświęcone dyskusji i kontroli prac wykonanych w domu, a pod koniec każdego roku szkolnego odbywają się obowiązkowe egzaminy.

Wszystkie trzy katedry bibliotekoznawstwa w Polsce mają prawo nadawania tytułów doktorskich. Jak dotąd dopiero jeden doktor bibliotekoznawstwa ukończył swój przewód, jest on obecnie kierownikiem katedry we Wrocławiu; kilka innych osób jest w trakcie przygotowania rozpraw i egzaminów doktorskich.

Równoległe z rozwojem uniwersyteckich studiów bibliotekoznawczych wzbogaca się literatura zawodowa, powstają różne podręczniki i informatory. Ani ilościowo, ani jakościowo nie jest to jeszcze wystarczające, chociaż ostatnio ukazała się dobra setka opracowań tego rodzaju, jak np. *Bibliotekarstwo praktyczne* J. Grycza (dwa wydania już wyczerpane), *Życie książki* J. Muszkowskiego, *Katalog przedmiotowy: Teoria i Podręcznik* A. Łysakowskiego, *Bibliotekarstwo naukowe* — opracowanie zbiorowe, *Przepisy katalogowania alfabetycznego* J. Grycza i W. Borkowskiej, *Instrukcja opracowania rękopisów bibliotecznych* B. Horodyskiego i H. Więckowskiej, *Zarys bibliografii polskiej* J. Korpały i wiele innych.

Na Węgrzech uniwersyteckie kształcenie bibliotekarzy rozpoczęło się przed II wojną światową w formie wykładów zleconych na wydziale filologicznym Uniwersytetu w Budapeszcie. Przerwane w czasie wojny wznowione zostały w 1948 i odtąd aż do 1956 r. ulegały ciągłym przeobrażeniom organizacyjnym. Obecnie studia bibliotekoznawcze mają tu charakter czysto zawodowy jako specjalizacja dodatkowa przy każdym kierunku na wydziałach humanistycznych i przyrodniczych. Studia trwają 5 lat i obejmują wszystkie przedmioty wchodzące w zakres bibliotekoznawstwa. Eksperyment ten, bardzo zresztą interesujący, zmierza do rozwiązania problemu kształcenia bibliotekarzy także poza humanistyką, tym bardziej, że projektuje się rozszerzenie zasięgu specjalizacji bibliotekarskiej na inne jeszcze wydziały jak medycyna, prawo, rolnictwo itd.

Oprócz studiów stacjonarnych istnieją tu też studia zaoczne dla bibliotekarzy pracujących i nie posiadających dyplomów uniwersyteckich. Studia zaoczne trwają 6 lat i, podobnie jak stacjonarne, obejmują dwie grupy przedmiotów:

1. przedmioty podstawowe, obowiązkowe dla wszystkich studentów danego wydziału, jak filozofia i ekonomia marksistowska, języki obce i zagadnienia pedagogiczne;

2. przedmioty specjalistyczne z zakresu bibliotekoznawstwa: historia książki i bibliotek, bibliografia, historia nauk, metodologia pracy umysłowej, organizacja bibliotek.

Po zakończeniu każdego semestru odbywają się kolokwia, a pod koniec III i IV roku studiów — egzaminy ustne i pisemne. W ciągu dziesiątego semestru studenci piszą pracę dyplomową, a po jej przyjęciu przystępują do egzaminu państwowego, który obejmuje filozofię, pedagogikę i obronę tezy magisterskiej. Dyplom uzyskany tą drogą wprowadza kandydata do pracy zawodowej

Związek Radziecki. Olbrzymia i ciągle powiększająca się liczba bibliotek, wzrastający rozwój ich funkcji pedagogicznych i politycznych, powołujących je do wychowania na równi z całym systemem szkolnym nowego społeczeństwa komunistycznego, postawiły nazajutrz po Rewolucji Październikowej żywotny problem przygotowania kadr zawodowych, które potrafiłyby jak najspieszniej i najlepiej odpowiadać wymaganiom i szybkim przeobrażeniom młodej generacji. Począwszy od 1925 r. powstawały tu ośrodki kształcenia bibliotekarzy na poziomie uniwersyteckim w formie autonomicznych instytutów. Po różnych reformach ustalił się ich charakter i organizacja. Obecnie jest w ZSRR kilka ośrodków kształcenia bibliotekarzy, przede wszystkim trzy wielkie instytuty w Moskwie, Leningradzie i Charkowie, poza tym kursy specjalistyczne w instytutach pedagogicznych i przy niektórych fakultetach uniwersyteckich. Liczba studentów przekracza ogółem 12 000. Instytut Bibliotekoznawstwa w Moskwie rozporządza zespołem nauczającym złożonym ze 107 osób, w czym 7 doktorów nauk i 82 kandydatów. Kształci się tu 3800 studentów. Mniej więcej takie same są liczby w dwóch innych instytutach: Leningradzkim i Charkowskim.

Studia bibliotekoznawcze posiadają w Związku Radzieckim charakter prawie wyłącznie humanistyczny i nachylenie wybitnie pedagogiczne. Instytuty podzielone są na 4 wydziały: bibliograficzny, bibliotekoznawczy (ostatnio połączone w jeden fakultet), bibliotek dziecięcych i pracy kulturalno-oświatowej. Trzy pierwsze przeznaczane są dla przyszłych kierowników bibliotek regionalnych, czwarty — dla nauczycieli prowadzących kluby pracy oświatowej w szkołach średnich. Działalność wydziałów rozdzielona jest pomiędzy 12 katedr, z czego jedna grupa poświęcona jest przedmiotom ogólnym dla studentów wszystkich czterech fakultetów, druga — przedmiotom specjalistycznym podstawowym dla studentów bibliografii i bibliotekoznawstwa.

W pierwszej grupie wyklada się: marksim-leninizm, historię ZSRR, historię krajów zagranicznych, literaturę powszechną i rosyjską (Instytut w Charkowie wprowadza nadto literaturę ukraińską), pedagogikę i psychologię, języki obce oraz kulturę fizyczną.

Druga grupa przedmiotów obejmuje dzieje książki, katalogowanie, klasyfikację, organizację bibliotek, zasady bibliografii radzieckiej, bibliografii specjalne i literaturę dziecięcą rosyjską.

Program ten ustalony w głównych zarysach podlega wciąż jeszcze reformom w szczegółach. Tak np. ostatnio wprowadzono trzy przedmioty dodatkowe w celu rozszerzenia wiadomości studentów w dziedzinach niehumanistycznych: „metody badań naukowych w dyscyplinach specjalnych”, „zasady ekonomiki socjalistycznej ogólnej” i „zasady ekonomiki socjalistycznej w rolnictwie”.

Wykłady i seminaria są uzupełniane pracami laboratoryjnymi i praktykami bibliotecznymi. Te ostatnie zajmują w ciągu semestrów od II do V jeden dzień w tygodniu, a podczas VI i VII semestru — 36 dni w roku. Studia trwają 4 lata. W pierwszym roku studenci obowiązani są do przedstawienia pracy pisemnej na zadany temat, a w drugim i trzecim — opracowują dwa sprawozdania z odbytych praktyk. Każdy kurs zakończony jest egzaminem ustnym. Ośmy semestr pozostawia się na przygotowanie pracy magisterskiej. Po jej przyjęciu przez radę wydziału studenci poddają się egzaminowi państwowemu, który obejmuje: podstawy marksizmu-leninizmu i historię literatury rosyjskiej, po czym otrzymują tytuł bibliotekarza dyplomowanego. Dla osiągnięcia stopnia naukowego w zakresie bibliografii bądź bibliotekoznawstwa muszą jeszcze przejść przez trzyletnią aspiranturę, którą prowadzą instytuty w Moskwie i Leningradzie oraz Biblioteka Lenina. Aspiranci przygotowują pracę kandydacką i otrzymują po jej zaakceptowaniu tytuł kandydata nauk.

Naukowa działalność instytutów bibliotekoznawstwa posiada charakter nie tylko czysto teoretyczny, lecz także praktyczny. Zarówno badania jak i prace dyplomowe mają za temat problemy, które stają przed bibliotekarzami w ich codziennej pracy. Najczęściej są to różnego rodzaju bibliografie selekcyjne, przeglądy historii literatury lub nawet tematy czysto techniczne, jak np. organizacja działalności usługowej w gromadach wiejskich, czytelnictwo dorosłych, praca z czytelnikiem, sposoby gromadzenia zbiorów, organizacja katalogu w bibliotekach dziecięcych itp.

Równolegle do studiów stacjonarnych instytuty bibliotekoznawstwa prowadzą studia zaoczne i wieczorowe przeznaczone dla biblio-

tekarzy zatrudnionych w różnych bibliotekach w kraju. Studia te trwają 5 lat. Wykłady i seminaria na kursach wieczorowych odbywają się 3 razy w tygodniu przez 3—4 godziny. Zarówno kursy zaoczne jak i wieczorowe są bardzo licznie uczęszczane. W Instytucie Moskiewskim 2100 studentów zapisanych jest na studia zaoczne i 50 na kursy wieczorowe.

Dla ułatwienia studiów każdy instytut posiada gabinet lektury studenckiej zaopatrzone bogato w różnego rodzaju informatory i podręczniki z marksizmu, literatury rosyjskiej, historii, bibliotekoznawstwa i literatury dziecięcej. Ażeby jednak należycie zaspokoić potrzeby tej masy kształcącej się młodzieży i odpowiedzieć wysokim wymaganiom dydaktycznym, liczba podręczników jest wciąż jeszcze zbyt szczupła, chociaż w ostatnich czasach ukazało się wiele opracowań tego rodzaju, jak np. *Organizacja zbiorów* Grigoriewa, *Katalog systematyczny Ambarcumian*, *Bibliografia literatury politycznej* Lewina i Sawickiej, *Metodyka zestawień bibliograficznych literatury pięknej* Ryskina i sporo innych będących w trakcie przygotowania.

*

Na zakończenie tego skrótego sprawozdania, które z pewnością będzie uzupełnione i skorygowane w niejednym szczególe w trakcie dyskusji, chciałabym powrócić do swych uwag wstępnych.

Trudno dopatrzeć się jakiegoś jednolitego systemu kształcenia bibliotekarzy w krajach Europy Wschodniej, jest natomiast dużo analogii i sporo różnic w przyjętych formach organizacyjnych, w programach i w stosowanych metodach nauczania. Pewne szczególności wynikające z konkretnych potrzeb społecznych powtarzają się we wszystkich wymienionych krajach, jak np. kursy zaoczne dla bibliotekarzy pracujących wprowadzone wszędzie w Europie Wschodniej w przeciwieństwie do Zachodu, gdzie się ich na ogół nie stosuje.

Ale co jest równie widoczne i niewątpliwe, to fakt, że mimo różnic politycznych, ustrojowych, społecznych i ekonomicznych, których nie można nie doceniać jako ważkich czynników w kształtowaniu każdego ruchu kulturalnego, istnieją na dzisiejszym etapie rozwoju szkolenia bibliotekarskiego problemy i kierunki wspólne i dla Wschodu, i dla Zachodu.

Tak np. na całym świecie widzimy już dziś dążenie do autonomii studiów bibliotekarskich, co wypływa z coraz większego usamodziel-

nienia dyscypliny bibliologicznej poczynającej precyzować swój zakres i swe własne metody badawcze.

Również wszędzie studia bibliotekoznawcze weszły w skład programów uniwersyteckich i związały się ze szkolnictwem wyższym. Niektóre kraje wprowadziły je na wydziały filologiczne (Czechosłowacja, Polska), inne — złączyły je z pedagogiką (Związek Radziecki); w jednych krajach studia te posiadają większą autonomię organizacyjną (Stany Zjednoczone A.P., Związek Radziecki, Polska), w innych — mniejszą (Węgry). Mało jest dziś i na Zachodzie i na Wschodzie krajów, które w ogóle nie posiadają uniwersyteckich studiów bibliotekarskich, zastępując je zawodowymi egzaminami państwowymi (Francja, Jugosławia). W większości krajów studia te uplasowały się już definitywnie w uniwersytetach obok innych dyscyplin tradycyjnych.

Nigdzie też — i to jest jeszcze jedna cecha wspólna dla Wschodu i Zachodu — kształcenie bibliotekarzy nie jest całkowicie ustabilizowane. Podlega wciąż jeszcze krytyce, ciągłym reformom i przeobrażeniom organizacyjnym i programowym. Nie wyszliśmy jeszcze w tym zakresie ze stadium eksperymentów, czemu trudno się dziwić, zważywszy młodość i samego zawodu bibliotekarskiego, i nauki bibliologicznej szukającej jeszcze najwłaściwszych dróg postępowania. A poza tym same biblioteki jako żywe organizmy wciąż rozwijają swe funkcje. Przyjmują na siebie nowe zadania, które ze swej strony wymagają stalego dostosowywania kwalifikacji personelu do nowych potrzeb i w konsekwencji zmuszają do ciągłych zmian w jego przygotowaniu naukowym i technicznym.

Wiele jest w tym zakresie problemów dyskusyjnych i niedostatecznie rozwiązanych. Jednym z nich jest dostosowanie studiów bibliotekoznawczych do różnych form pracy zawodowej. W dzisiejszym stanie rzeczy obok procesu konsolidacji naszego zawodu następuje jednocześnie proces odwrotny, jego zróżnicowania, podobnie jak się to dzieje z każdą inną coraz bardziej specjalizującą się dziedziną. Funkcje bibliotekarza są dziś tak różnorodne i skomplikowane, że trudno jest niekiedy uchwycić więź zawodową pomiędzy np. pracownikiem biblioteki dziecięcej i klasyfikatorem literatury naukowej, chociaż zarówno jedna jak i druga czynność stanowią niewątpliwie składniki pracy bibliotekarza zawodowego, mimo że każda z nich wymaga odmiennego przygotowania teoretycznego i praktycznego. Powstaje więc pytanie, jaki rodzaj wykształcenia uniwersyteckiego należałoby dać studentowi bibliotekoznawstwa?

Czy dać mu wykształcenie ogólne odpowiadające wszystkim rodzajom pracy zawodowej, czy też przejść raczej na ciasną specjalizację odpowiadającą zróżnicowanym funkcjom dzisiejszej służby bibliotecznej. Dylemat ten jest rozmaicie rozwiązywany w różnych krajach. Amerykańskie szkoły bibliotekarskie np. wprowadzają kurs podstawowy (basic course) dla wszystkich studentów, a w drugim roku studiów — dwa programy równoległe do wyboru słuchaczy, z których jeden przeznaczony jest dla przyszłych bibliotekarzy bibliotek naukowych, drugi — dla powszechnych. W Czechosłowacji jest trochę inaczej: specjalizacja szczegółowa wprowadzona do programu dwóch ostatnich lat studiów dostosowana jest do różnych funkcji zawodowych, nie zaś do typów bibliotek.

Inny ważki problem to proporcja między przedmiotami teoretycznymi i praktycznymi w programach studiów bibliotekoznawczych. Zagadnienie skomplikowane i trudne do rozstrzygnięcia, gdyż z jednej strony trzeba dać studentowi maximum wiadomości metodycznych i czysto technicznych z bibliotekarstwa praktycznego, z drugiej zaś — utrzymać możliwie wysoki poziom naukowy jako teoretyczną podbudowę studiów i tym samym usprawiedliwić ich obecność w zakładzie akademickim.

Również nigdzie nie jest dostatecznie rozwiązany problem przydatności studiów bibliotekoznawczych dla bibliotek specjalnych. Tu potrzebna jest kadra zawodowa o gruntownym jednocześnie wykształceniu specjalnym. Najzdolniejszy i najlepiej pod względem metodycznym wykształcony absolwent bibliotekoznawstwa nie poradzi sobie z merytorycznymi zagadnieniami selekcji księgozbioru, klasyfikacją materiału, a przede wszystkim z dokumentacją naukowego piśmiennictwa specjalistycznego. Z pewnością niewystarczająca okaże się tu jego dość powierzchowna orientacja w literaturze nauk specjalnych, jaką zdobył w czasie studiów bibliotekoznawczych. Z drugiej jednak strony i znakomity specjalista określonej dyscypliny nie potrafi dobrze zorganizować biblioteki bez znajomości metod bibliotekarskich. Najlepszym chyba rozwiązaniem byłoby wprowadzenie dodatkowego doksztalcenia bibliotekarskiego dla niektórych absolwentów innych dyscyplin, zwłaszcza poza-humanistycznych, jak to próbuje zastosować system węgierski. Trudność polega na tym, że zawód bibliotekarza nie jest atrakcyjny dla przyrodnika czy technika ze względu na niskie uposażenie.

Aby nie przedłużać i tak zbyt długiego wywodu, poprzestaną na tych paru przykładach, które świadczą dostatecznie, że w obec-

nym stadium uniwersyteckiego kształcenia bibliotekarzy istnieje wiele problemów jednakowo absorbujących wszystkich bibliotekarzy na całym świecie.

JANINA BŁAŻEWICZ

B-ka Publ. m.st. Warszawy

SZKOLENIE WEWNĄTRZZAKŁADOWE W PAŃSTWOWEJ
BIBLIOTECE IM. LENINA W MOSKWIE I PAŃSTWOWEJ
BIBLIOTECE PUBLICZNEJ IM. SAŁTYKOWA-SZCZEDRINA
W LENINGRADZIE

Szkolenie wewnątrzzakładowe w obydwu narodowych bibliotekach ZSRR jest bardzo rozbudowane. Obejmuje ono dwa kierunki: przygotowywanie nowych kadr bibliotecznych oraz doszkalanie poszczególnych grup pracowników. Specjalną uwagę zwraca się na szkolenie młodych bibliotekarzy, absolwentów różnych wydziałów wyższych szkół, którzy po otrzymaniu podstawowych wiadomości bibliotecznych stanowiącą będą kadrę specjalistów przede wszystkim w służbie informacyjno-bibliograficznej.

W Państwowej Bibliotece im. Lenina w Moskwie sprawami szkolenia kadr zajmuje się trzyosobowy Oddział Szkolenia (Uczebny Otdiel). Oddział, którego kierownikiem jest Kamieniewa, organizuje i prowadzi szereg kursów dla różnych grup pracowników Biblioteki. I tak w r. 1958/59 czynne były:

1. wyższy roczny kurs bibliotekarski,
2. średni roczny kurs bibliotekarski (bibliotecznoje uczennicestwo),
3. kilka kursów języków obcych jedno-, dwu- i trzyletnich,
4. trzymiesięczne kursy specjalistyczne,
5. dwumiesięczne kursy dla personelu technicznego,
6. punkty konsultacyjne Instytutu Bibliotecznego i Technikum Bibliotecznego.

1. Wyższy roczny kurs biblioteczny szkoli absolwentów różnych wydziałów szkół wyższych, którzy przepracowali w Bibliotece im. Lenina sześć miesięcy i postanowili tu pozostać. Zajęcia na kursie odbywają się trzy razy tygodniowo po cztery godziny lekcyjne i obejmują dziennie dwa przedmioty.

Plan zajęć wyższych rocznych kursów bibliotecznych w roku szkolnym 1958/1959:

Lp.	Nazwa przedmiotu	Ogółem godzin	Wykłady	Zajęcia praktyczne	Semin. konsul.	Egzam. kolokw.	Godz. asyst.	Uwagi
1	Wybrane problemy historii i teorii KPZR	10	10					
2	Historia książki	46	36	6	4	4	6	kolokw.
3	Bibliotekoznawstwo	106	80	20	6	10	28	
	a) historia bibliotekoznawstwa w ZSRR	18	16		2			
	b) organizacja bibliotek w ZSRR	18	12	4	2		4	egzamin
	c) organizacja bibliotek za granicą	18	18					
	d) hist. i organizacja pracy w B-ce im. Lenina	10	8	2			2	
	e) księgozbiory	18	12	6			6	
	f) obsługa czytelników i propaganda książki	24	14	8	2		16	
4	Katalogi biblioteczne	116	56	60		8	70	
	a) opis katalogowy i organizacja katalogu alfabetycznego	62	30	32		4	38	praca pisem.
	b) klasyfikacja książek, organizacja katalogu systemat.	40	20	20		4	20	kolokw.
	c) katalogi B-ki im. Lenina	14	6	8			12	„
5	Bibliografia	192	106	68	18	24	162	egzamin
	a) podstawy radziec. bibliografii	48	28	18	2	10	18	„
	b) bibliografia zalecająca	28	14		14		14	„
	c) praca informacyjno-bibliograficzna	16	8	8			8	
	d) bibliografia utworów społ.-politycznych	40	20	18	2	10	18	„
	e) bibliografia specjalna	30	16	14			94	kolokw.
	f) bibliografia ogólna zagraniczna	30	20	10		4	10	„
	Razem	470	288	154	28	46	266	

Łącznie z godzinami dodatkowymi (egzaminy, kolokwia i godziny tzw. asystenckie) zajęcia obejmują 782 godzin. Ponadto w ciągu roku przeznaczają się dodatkowo na przygotowanie się do egzaminów sześć dni. Godziny asystenckie wyznaczono ze względu na to, że w czasie zajęć praktycznych dzieli się słuchaczy na 2 podgrupy.

Słuchacze zdają egzaminy kolejno w trzech terminach po przesłuchaniu poszczególnych przedmiotów. Po zdaniu egzaminów koń-

cowych słuchacze otrzymują zaświadczenie z ukończenia kursu w formie estetycznie oprawionej legitymacji z wkładką, na której wpisuje się przedmioty i uzyskane stopnie.

2. Średni kurs bibliotekarski, tzw. bibliotecznoje uczennicestwo obejmuje zazwyczaj swym zasięgiem niewielką dwudziestoosobową grupę maturzystów, którzy będą pełnić w bibliotece pomocnicze prace techniczne. A oto plan zajęć tego kursu na rok szkolny 1958/1959:

Lp.	Nazwa przedmiotu	Ogółem godzin	Wykłady	Zajęcia prakt.	Semin. konsul.	Egzamin, kolokw.	Uwagi
1	Historia KPZR	90	50	32	2	6	egzamin
2	Literatura radziecka (przegląd)	10	10				
3	Literatura zagraniczna	70	62		2	6	egzamin
4	Bibliotekoznawstwo	96	56	24	8	8	
	a) historia i organizacja B-ki im. Lenina	20	14	4		2	
	b) bibliotekoznawstwo ogólne	60	34	12	8	6	egzamin
	c) obsługa czytelników i propaganda książki	16	8	8			
5	Księgozbiory i katalogi	138	48	78		12	
	a) księgozbiór i gromadzenie	28	18	6		4	
	b) opis katalogowy książki, organizacja katalogu alfabetycznego, alfabetyczne katalogi B-ki im. Lenina	64	14	46		4	„
	c) klasyfikacja książek, organizacja katalogów systematycznych B-ki im. Lenina	46	16	26		4	„
6	Bibliografia	74	48	18	2	6	egzamin
	a) bibliografia ogólna	54	38	8	2	6	egzamin
	b) bibliografia literatury społ.polit.	20	10	10			
	Razem	478	274	152	14	38	

W ciągu roku słuchacze otrzymują osiem dni w celu przygotowania się do egzaminów.

Na wykłady z teorii przeznaczają się dwa dni w tygodniu po sześć godzin dziennie, przez następne cztery dni słuchacze pracują w oddziałach pod opieką wykwalifikowanych bibliotekarzy, którzy układają plany zajęć dla praktykantów. Po odbyciu praktyki w od-

działach słuchacze zdają egzaminy. Opiekunowie-bibliotekarze za prowadzenie praktyk pobierają dodatek pieniężny w wysokości 25 rubli miesięcznie. Wykładowcy na tym kursie otrzymują 12 rubli na 1 godzinę lekcyjną. Po ukończeniu kursów słuchacze otrzymują zaświadczenie w formie legitymacji z wkładką.

3. Doceniając wagę znajomości języków obcych u pracowników Biblioteka im. Lenina prowadzi stale kilka bezpłatnych, równoległych, paroletnich kursów języków obcych. Przy rekrutacji obowiązuje zgłoszenie się bibliotekarza i zgoda zwierzchnika. W roku 1958/1959 na kursy języków obcych uczęszczało 160 osób. Lekcje odbywały się dwa razy tygodniowo poza godzinami pracy. Grupy są nieliczne — maximum 15-osobowe, minimum 5-osobowe.

Angielski	— grup 8
Niemiecki	— „ 5 kurs trzyletni
Francuski	— „ 5
Norweski	— „ 1
Czeski	— „ 1 kurs 2—3-letni
Polski	— „ 1

Poza tym w niektórych latach organizuje się inne grupy językowe, jak np. język albański, węgierski i in. Na kursach języków obcych przygotowuje się również bibliotekarzy, do których zadań należy oprowadzanie po Bibliotece wycieczek zagranicznych. Słuchacze zdają egzaminy pisemne i ustne przy przejściu na kurs wyższy oraz przy końcu kursu.

4. Trzymiesięczne kursy mające na celu podniesienie kwalifikacji zawodowych obejmują następujące specjalizacje: katalogowanie, klasyfikację, bibliografię różnych dziedzin wiedzy, paleografię. Wykłady odbywają się dwa razy na tydzień po dwie godziny, przy czym połowa przypada na godziny służbowe. Wykładowcami są wybitni specjaliści, profesorowie szkół wyższych.

Dobrym pomysłem było zorganizowanie rocznego kursu dla pracowników Biblioteki im. Lenina, zwłaszcza z Naukowego Oddziału Bibliotekoznawstwa i Bibliografii, którzy w planach swej pracy mają wyjazdy w teren.

Seminarium obliczono na 63 godziny. Plan seminarium zawiera tematy naświetlające zadania bibliotek powszechnych na obecnym etapie. Zakłada się, że każdy wykładowca przeprowadzający zajęcia podaje nie tylko treść zagadnienia, lecz również wskazuje na metody zaznajomienia się z tymi zagadnieniami w bibliotekach różnych typów.

Plan seminarium

Lp.	Tematyka zajęć	Godz. ogółem	W t y m		
			wykłady	zajęcia prakt.	seminaria
1	Zadania bibliotek i aktualny stan ich pracy	3	3		
2	Zasady rozmieszczania sieci bibliotek w miastach i na wsi	3	3		
3	Kadry bibliotekarskie, szkolenia i podnoszenie kwalifikacji	1	1		
4	Podstawowe typy b-k Ministerstwa Kultury RSFRR. Ich krótka charakterystyka (statut, regulamin, struktura, etaty)	2	2		
5	Uzupełnianie księgozbiorów	3	1	2	
6	Minimum techniki bibliotecznej	2	2		
7	Instrukcja w sprawie techniki bibliotecz. dla b-k obwodowych	4	4		
8	Katalogi biblioteczne	4	4		
9	Kierowanie czytelnictwem	2	2		
	Propaganda literatury				
	a) społeczno-politycznej	3	1,5		1,5
	b) przyrodniczej	2	1		1
	c) rolniczej	2	1		1
	d) technicznej	2	1		1
	f) pięknej	2	1		1
10	Praca informacyjno-bibliograficzna i krajoznawcza	3	2		1
11	Praca metodyczna b-k				
	a) obwodowej (krajowej, republikańskiej)	3	1,5		1,5
	b) rejonowej i miejskiej	2	1		1
12	Organizacja, planowanie, ewidencja i sprawozdawczość	2	1		1
13	Praca b-k dziecięcych	2	2		
14	Metodyka kontrolowania pracy b-ki obwodowej	2	2		
15	Sporządzanie dokumentacji podsumowującej wyniki kontroli pracy b-ki	2	2		
16	Zwiedzanie b-ki w celu zaznajomienia się z jej pracą i wykonanie zajęć praktycznych	6		6	
17	Końcowe, podsumowujące zajęcia seminaryjne	6			6
	Razem	63	39	8	16

Poza tym dla nowych pracowników Biblioteki im. Lenina organizuje się seminaria w grupach 30-osobowych: 30-godzinne dla posiadających dyplomy szkół wyższych i 16-godzinne dla absolwentów szkół średnich. Zajęcia te obejmują historię Biblioteki im. Lenina oraz 10 wycieczek do najważniejszych oddziałów Biblioteki.

Mniej rozbudowany jest program prac Oddziału Szkolenia (2 osoby) w Bibliotece im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie.

I. Roczny kurs bibliotekarski dla pracowników z wyższym wykształceniem obejmuje następujące zajęcia:

Lp.	Nazwa przedmiotu	Godz. ogółem	W tym		
			wykłady	seminaria	
1	Historia bibliotek w ZSRR	35	20	15	egzamin
2	Organizacja bibliotek w ZSRR	44	34	10	kolokwium
3	Uzupełnianie i organizacja księgozbiorów	30	20	10	egzamin
4	Propaganda książki i czytelnictwa	30	20	10	kolokwium
5	Katalogi	152	42	110	egzamin
6	Historia książki	45	30	15	kolokwium
7	Bibliografia ogólna zagraniczna	76	26	50	kolokwium
8	Bibliografia ogólna rosyjska	149	60	89	egzamin
9	Bibliografie specjalne:				
	a) historii	60	30	30	kolokwium
	b) sztuki	60	30	30	kolokwium
	c) techniki	60	30	30	kolokwium
	d) przyrody	60	30	30	kolokwium
10	Bibliografia literatury społ.-politycz.	60	20	40	egzamin
	Razem	861	392	469	

Zajęcia prowadzą pracownicy Biblioteki im. Sałtykowa-Szczedrina oraz wykładowcy z Instytutu Bibliotecznego Leningradu. Po zdaniu egzaminów słuchacze otrzymują zaświadczenie z ukończenia kursu. Zajęcia odbywają się 3 razy tygodniowo po 4 godz. dziennie po zakończeniu pracy od godz. 18 do 21. Jednocześnie wykłada się dwa przedmioty, po przesłuchaniu każdego cyklu następują egzaminy względnie kolokwia.

II. Kursy języków obcych (204 godz.) obejmują 16 grup uczęszczających na język angielski, francuski, włoski, polski, czeski, szwedzki, holenderski, chiński. Niektóre z kursów liczą

po kilka grup i mają parę poziomów. Każdy kurs obejmuje dwa semestry przedzielone kolokwium i zakończone egzaminem. Przy werbowaniu słuchaczy bierze się przede wszystkim pod uwagę potrzeby poszczególnych Oddziałów Biblioteki.

III. Kursy specjalistyczne. Np. trzymiesięczne wykłady (od 25 do 40 godz.) z historii ilustracji i paleografii dla pracowników Oddziału Rękopisów i Starodruków, wykłady poruszające nowe problemy nauki i techniki dla pracowników bibliotek dziecięcych i młodzieżowych itd.

MICHAŁ AMBROS
B-ka Narodowa

WIKTOR HAHN (1871—1959)

Dnia 6 listopada 1959 r. spoczęły na cmentarzu na Powązkach w Warszawie zwłoki Wiktora Hahna, jednego z najwybitniejszych bibliografów polskich ostatniej doby.

Wiktor Hahn urodził się 9 września 1871 w Wiedniu. Nauki gimnazjalne odbył we Lwowie w gimnazjum III (późniejszym Stefana Batorego), gdzie zdał egzamin dojrzałości w r. 1889. W latach 1889—1893 studiował filologię klasyczną i polską na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Od r. 1893 do 1916 był nauczycielem gimnazjalnym, ucząc języka łacińskiego, greckiego i polskiego. W r. 1894 złożył egzamin nauczycielski z filologii klasycznej i polskiej, a następnego roku uzyskał na Uniwersytecie Lwowskim dyplom doktora filozofii. Dla dopełnienia studiów spędził rok 1901/2 w Wiedniu i Berlinie. W r. 1907 habilitował się na Wszechnicy Łwowskiej z historii literatury polskiej i jako docent prywatny wykładał ją do 1918 r. W 1918 rozszerzył habilitację na bibliografię i bibliotekarstwo i uzyskuje nominację na profesora nadzwyczajnego, wykładając w tym charakterze na Uniwersytecie Lwowskim do r. ak. 1924/25 z przerwą w półroczu letnim 1921/2 i zimowym 1922/3. Powołany w r. 1922/3 do Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie na profesora zwyczajnego prowadzi tam wykłady do r. 1938/9. W r. 1955 otrzymuje tytuł profesora zwyczajnego na Uniwersytecie Warszawskim. W r. 1958 Kat. Uniwersytet Lubelski przyznaje mu dyplom doktora honoris causa. Hahn umiera 2 listopada 1959.

Głównymi dziedzinami działalności Hahna była praca naukowa, nauczycielska na uniwersytecie i pisarska. Drogę zainteresowań naukowych wytknęły mu już studia na Uniwersytecie Lwowskim i panująca tam atmosfera. Odbywał je pod kierunkiem profesorów Ludwika Cwiklińskiego, Bronisława Kruczkiewicza i Romana Pilata. Cwikliński, wybitny hellenista, autor wielu prac z literatury greckiej był niepoślednim znawcą polsko-lacińskiego humanizmu. Również Kruczkiewicz poza swymi studiami nad historią literatury i językiem łacińskim zaznaczył się jako wysoko ceniony wydawca łacińskich utworów autorów polskich, jak Pawła z Krosna, Jana z Wiślicy, Royzjusza. Cwikliński i Kruczkiewicz skierowali zainteresowania młodego Hahna do humanizmu polskiego i filologii klasycznej. Pierwszą też pracą Hahna ogłoszoną przez niego, jeszcze jako studenta, w *Ateneum* 1892 było: *Kilka przyczynków do pism Szymona Szymonowicza. Castus Joseph.*

Pilat wykładał historię literatury polskiej. Był on w literaturze polskiej, jak Liske w historii, twórcą naukowej szkoły. Wykładami swymi obejmował historię literatury polskiej w całej jej rozciągłości. Na seminariach wdrażał do solidnej metody naukowej i pod tym względem Hahn zawdzięczał mu wiele. Pilat objął katedrę po Antonim Małeckim, „odkrywcą” Słowackiego. Małeczki, chociaż nie wykładał, wywierał na młode pokolenie studentów polonistyki duży wpływ. Od tego starszaka widywanego w Ossolineum, ślęczyącego przy pulpicie nad książkami i rękopisami wionął jakiś urok, któremu ulegał i Hahn i po wielu latach poświęci mu nieraz serdeczne wspomnienie.

Lata pobytu Hahna na uniwersytecie były okresem prac bibliograficznych organizowanych i prowadzonych przez zespoły studentów. W r. 1886 i następnym członkowie Kółka historycznego gromadzili materiały do bibliografii historii polskiej, które stworzyły podwalinę do *Bibliografii* Finkla. Również członkowie Kółka filologicznego zamierzali opracować bibliografię filologii klasycznej, a nawet rozpisane przez nich kartki bibliograficzne dostały się później Hahnowi. Hahn był czynnym członkiem Kółka filologicznego i uczył na niektóre wykłady historii. W ten sposób Hahn wyniósł już z uniwersytetu swe naukowe zainteresowania literaturą polską, filologią klasyczną i bibliografią. Zaznacza się one tak w wykładach uniwersyteckich, jak i w jego pracach naukowych.

Wykłady Hahna na Uniwersytecie Lwowskim z historii literatury polskiej miały charakter monograficzny. Obejmował on nimi historie

literatury polskiej od jej początków do końca XIX w. Najwięcej wykładów poświęcił Słowackiemu, dramatowi i teatrowi w Polsce.

Wykłady z zakresu bibliologii objęły z bibliografii: ogólne zasady bibliografii (1 godz. tygodniowo w półr. zim. 1919/20 i 1923/24 i 3 godz. w r. 1924/25), zakres i zadania bibliografii (2 godz. półr. letnie 1917/18) i systemy bibliograficzne (1 godz. półr. zim. 1921/22), z bibliotekarstwa: główne zasady bibliotekarstwa (1 godz. półr. letnie 1920/21) i technikę biblioteczną (1 godz. półr. zim. 1920/21), z księgoznawstwa: encyklopedię i metodologię księgoznawstwa (1 godz. 1920/21), tudzież historię bibliotek polskich (1 godz. r. 1919/20), dzieje książki (2 godz. półr. letnie 1919/20) i historię drukarni polskich (1 godz. 1920/21). Poza tym Hahn prowadził w 1920/21 r. w obu półroczach i 1921/22 w półroczu zimowym ćwiczenia praktyczne z zakresu księgoznawstwa. Polegały one na objaśnianiu najważniejszych dzieł bibliograficznych, czytaniu i ocenie referatów i prac, wreszcie na zwiedzaniu bibliotek lwowskich. W r. 1923 ogłosił Hahn 2-godzinne ćwiczenia z zakresu bibliotekoznawstwa. Ćwiczenia te odbywały się w Bibliotece Uniwersyteckiej przy ograniczonej ze względu na brak miejsca liczbie uczestników. Słuchaczem Hahna był m.in. Adam Łysakowski.

Wykłady lubelskie z historii literatury polskiej obok wykładów monograficznych dawały systematyczny przegląd pewnych okresów lub jej działów, rozłożony na kilka kolejnych półroczy. Z dziedziny bibliotekoznawstwa i bibliografii raz tylko w półroczu zimowym 1921/22 ogłosił Hahn jednogodzinny wykład: Bibliografia, bibliotekoznawstwo i księgoznawstwo.

Podobnie jak zajęcia dydaktyczne, tak i działalność piśmiennicza dzielił Hahn między historię literatury, filologię klasyczną i bibliografię. W historii literatury polskiej interesuje go najbardziej pierwsza połowa XIX wieku i humanizm łacińsko-polski, a w szczególności dwaj pisarze: Słowacki i Szymonowicz. Słowackiemu poświęca najwięcej prac. Można śmiało powiedzieć, że należał on do najwybitniejszych znawców tego poety. Część szkiców i rozpraw rozsyłanych w czasopiśmie skupił w książce: *Szkice o Juliuszu Słowackim* (1909). Zaznaczył się on również jako wydawca dzieł Słowackiego biorąc udział w kilku wydaniach zbiorowych. Ponadto wydał szereg utworów Słowackiego oddzielnie, zaopatrując je w gruntowne wstępy i komentarze. Również innym poetom z okresu romantyzmu poświęca cenne prace, jak: Mickiewiczowi, Krasińskiemu, Norwidowi, Malczewskiemu, Goszczyńskiemu. Uskuteczniła wydanie

3-tomowej *Księgi pamiątkowej ku uczczeniu setnej rocznicy urodzin Zygmunta Krasińskiego* (Lwów 1912). Poglębia swymi wnikliwymi przyczynkami znajomość literatury humanistycznej, a zwłaszcza twórczości Szymonowicza. Wydaje jego utwory łacińskie, a nawet projektuje zbiorowe ich wydanie.

Przedmiotem jego badań są również: Rej, Marycki, Kopernik, Kochanowski, Klonowicz, Skarga. Zresztą zainteresowania Hahna nie ograniczają się do tych dwu okresów. Obejmuje on nimi piśmiennictwo polskie od jego początków do czasów sobie współczesnych. Najczęstszym tematem jego rozważań jest: dramat i powieść polska, związki literatury polskiej z zagranicą i wpływ świata antycznego na literaturę polską. Jak rozległa była skala jego zainteresowań, świadczy fakt, że samo wymienianie nazwisk autorów, o których pisał, dałoby rejestr ponad 100 osób. Należy też dodać, że był członkiem Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza, pełnił funkcję jego wiceprezesa w r. 1905, a w latach 1912—21 był redaktorem *Pamiętnika Literackiego*.

W dziedzinie filologii klasycznej publikuje rozprawy o Plutarchu, Arystotelesie, Meandrze, Herodocie, teatrze greckim i o wynikach swych badań nad rękopisami autorów łacińskich i greckich odkrytymi w bibliotekach. W latach 1899—1903 był Hahn sekretarzem Towarzystwa Filologicznego we Lwowie. W tym charakterze wydaje w zastępstwie nieobecnego redaktora prof. Cwiklińskiego dwa roczniki czasopisma *Eos*.

Trzecią wreszcie dziedziną, która nas najbardziej interesuje, a do której Hahn przykładął wielką wagę, była bibliografia. Objął on nią głównie bibliografię filologii klasycznej, literatury polskiej i bibliografię bibliografii.

Bibliografia filologii klasycznej i literatury humanistycznej w Polsce jest jej rejestracją za okres trzydziestopięcioletni. Wychodziła ona najpierw seriami z osobną paginacją jako dodatek do czasopisma *Eos*. Pierwszą serię za rok 1891—3 ogłosiło *Eos* w 1894 r.; ostatnią ósmą za lata 1908—10 w r. 1914. Wskutek wojny praca ta została przerwana i dopiero w r. 1929 wyszła jej dalsza część za lata 1911—1925 jako tom pierwszy wydawnictwa *Eos supplementa* pt. *Bibliographia philologiae classicae et humanisticae Polonorum a. 1911—1925*. Jak tytuły świadczą, podaje w nich Hahn prócz bibliografii filologii klasycznej także bibliografię literatury humanistycznej w Polsce. Uwzględnia nie tylko klasyczną literaturę grecką i rzymską, historię i starożytności greckie i rzymskie, ale

także starożytny Wschód, a nawet literaturę średniowieczną. Notuje prace wykazujące wpływ świata klasycznego na późniejszą literaturę, sztukę i inne dziedziny, zagadnienia nauczania filologii klasycznej tudzież materiały dotyczące organizacji nauki filologii klasycznej jak zjazdy, towarzystwa, czasopisma filologiczne ip. Bibliografia ta zawiera 5352 pozycje. Zapowiedź dalszego jej ciągu za lata 1926—30 i następane, jak również kumulacja wydanych jej części nie została zrealizowana z powodu trudności wydawniczych.

Hahn zamierzał również wydać bibliografię retrospektywną filologii klasycznej w Polsce. Niemal wszystkie plany jej wykonania wiązały się z jego osobą. O pierwszej próbie wszczętej przez kółko filologiczne przy Uniw. Lwowskim była już mowa. Również druga próba podjęta ok. 1900 r. razem z Krćkiem z powodu choroby prof. Krćka spełzła na niczym. Trzecią, również niezrealizowaną próbę podjął w 1910 r. uzyskując dla swej akcji poparcie Pol. Towarzystwa Filologicznego we Lwowie. Wreszcie w 1913 r. postanowiła wydać bibliografię Polska Akademia Umiejętności w Krakowie, poruczając opracowanie jej Hahnowi. Umowa zawarta w tej sprawie w 1914 r. nie została zrealizowana z powodu wybuchu wojny, a następnie braku środków finansowych. Mimo tych trudności Hahn nie porzuca myśli wydania bibliografii retrospektywnej i pracuje nad nią dalej. Na I Zjeździe filologów słowiańskich w Poznaniu w 1929 r. proponuje wydanie jej po rok 1890, ale również bezskutecznie. W rękopisie po prof. Hahnianie pozostała bibliografia filologii klasycznej od czasów najdawniejszych do 1890 i od 1926 do 1950 r.

Z zakresu filologii klasycznej ogłosił Hahn jeszcze *Bibliografię historii starożytnej greckiej i rzymskiej za r. 1900 w Kwartalniku Historycznym*, tudzież wydane w związku z jubileuszowymi obchodami *Bibliographia Vergiliana Polonorum* (1931) i *Bibliografia Horacego w Polsce* (1936). Uwzględniają one tak dzieła tych poetów wydane w języku łacińskim i tłumaczenia, jak i prace o nich, podają literaturę omawianą, wpływ ich na pisarzy polskich, tudzież literaturę obchodów jubileuszowych. Są to bibliografie retrospektywne, zawierają też wiadomości o pracach rękopiśmiennych. Bibliografię Wergiliuszową poprzedziła rozprawa *De Vergilii apud Polonos fatis saeculo XVI* drukowana w *Eos* 1930/31 dająca ciekawy obraz recepcji Wergilego w Polsce w XVI wieku. Aby dopełnić rejestr bibliografii z filologii klasycznej, wymieniam bibliografię: *Dr Michał Jeżeniecki* (*Eos* 1935) i *Zestawienie bibliograficzne dzieł i rozpraw śp. dra Zygmunta Samolewicza* (*Muzeum* 1899).

Poczet bibliografij dotyczących historii literatury polskiej, jest duży. W przeglądach krytycznych, ogłaszanych periodycznie w *Pamiętniku Literackim* pt. *Wiadomości bibliograficzne*, a następnie *Zapiski bibliograficzne*, informował o najważniejszych publikacjach z literatury polskiej ogłoszonych w latach 1912—1924. Taki przegląd za r. 1923 umieścił w czasopiśmie holenderskim *Jaarlijsch Boekenshow*. Przegląd za r. 1910 pt. *Dzieje literatury polskiej* ukazał się w *Przeglądzie Wielkopolskim* 1912 i w odtbitce.

Rok 1901 przyniósł *Bibliografię o Słowackim za r. 1899* jako dodatek do *Przewodnika Naukowego i Literackiego*. Zapowiedział w niej Hahn wydanie zupełnej bibliografii o Słowackim na r. 1909 jako rok setnej rocznicy urodzin Słowackiego. Z przyczyn niezależnych od autora zaczęły się one ukazywać po dwudziestu kilku latach jako część składowa zbiorowego wydania dzieł Słowackiego pod red. J. Kleinera. Tymczasem w latach 1903 do 1914/15 pojawiały się w *Pamiętniku Literackim* tylko periodycznie *Przeglądy najnowszych prac o J. Słowackim za l. 1903—1913* tudzież w tymże *Pamiętniku: Bibliografia o J. Słowackim za r. 1909. Bibliografia Słowackiego* w wydaniu zbiorowym dzieł Słowackiego należy do najwybitniejszych bibliografij polskich. Ukazała się ona nie jako całość, lecz jako dodatek do każdego tomu z osobna. W pierwszym wydaniu z lat 1924—33 wyszła ona w tomach 1—7 i 9—11 i uzupełniona w drugim wydaniu w t. 1—7, 9—10, 14—15. Tyle też tylko tomów dotąd wyszło. *Bibliografia* ta składa się z 2 części. Część pierwszą zawiera materiały ogólne o Słowackim, spis zbiorowych wydań, wyborów, zbiorowych przekładów, wydań listów, złotych myśli. Część druga podaje literaturę odnoszącą się do poszczególnych utworów, obejmuje działy: wydania, przekłady, krytyki i sądy współczesne, opracowania, wpływy literackie, opracowania muzyczne, utwory poety w malarstwie i rzeźbie, wreszcie przedstawienia sceniczne. Materiał pomieszczony w każdym tomie jest doprowadzony do chwili jego wydania. Ostatni tom miał według zapowiedzi autora podać uzupełnienia do tomów poprzednich. *Bibliografia* ta jest nieskończoną i dalsze jej losy niepewne. Materiał gotowy do druku i stale uzupełniany znajdował się u Hahna w rękopisie.

Słowackiemu poświęcił Hahn jeszcze cztery bibliografie. W książce wydanej przez Oddział lubelski Związku Literatów Polskich *W stulecie Wiosny Ludów* pomieścił Hahn materiały bibliograficzne, zatytułowane: *Juliusz Słowacki, Zygmunt Krasiński i Cyprian Norwid w r. 1848*. Uwzględnił w tej bibliografii prace wymie-

nionych poetów lub o nich, o ile jest w nich mowa o udziale ich w akcji 1848 r. Do Słowackiego odnosi się 204 pozycji na ogólną liczbę 371 wszystkich. Bibliografię wierszy poświęconych Słowackiemu zestawił w książce *Juliusz Słowacki w poezji polskiej* (1910, 2 wyd. — 1955). Tłumaczeniom Anhellego poświęcił Hahn 2 notatki: *O tłumaczeniach francuskich Anhellego (Pamiętnik Literacki 1903)* i *Anhelli w przekładach łacińskich (Meander 1949)*. Znajdujemy w nich informacje o tłumaczeniach francuskich Gaszyńskiego, Victorien de Noailles, Légera i Gasztowta, tudzież łacińskich Hucznekera, Brożka i Leśniaka.

W związku z obchodzonymi rocznicami wydał Hahn: *Bibliografię o Mikołaju Reju za r. 1905 (Pam. Liter. 1905)*, *Bibliografię prac ogłoszonych z powodu rocznicy ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej i zgonu Stanisława Konarskiego (Rocznik Pedagogiczny 1924)* i *Bibliografię o Stanisławie Staszicu* (w księdze zbiorowej *Stanisław Staszic 1928*). Dwie pierwsze są bibliografiami bieżącymi, rejestrującymi materiały opublikowane w latach jubileuszowych. *Bibliografia o Staszicu* obejmuje wydawnictwa z lat 1779—1927 i zawiera wydane w tym okresie dzieła Staszica i prace o nim, a także znane Hahnowi rękopisy dzieł i listów, a nawet kilka prac rękopiśmiennych, poświęconych Staszicowi.

Mickiewicz jest reprezentowany przez 4 pozycje bibliograficzne. W r. 1899 ogłosił Hahn w *Muzeum* uzupełnienia do drukowanej w *Pamiętniku Towarzystwa im. A. Mickiewicza K. Wojciechowskiego Bibliografii o A. Mickiewiczu za r. 1891—97*. W r. 1931 podał w *Ruchu Literackim Przyczyńki do bibliografii Mickiewicza i Sarbiewskiego, Sprawozdania Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I (R. 42 : 1949)* zawierają streszczenie referatu pt. *Adam Mickiewicz w polskiej literaturze dramatycznej*. Mickiewicza dotyczy też notatka bibliograficzna *Przekłady utworów Adama Mickiewicza na język łaciński i grecki (Meander 1950)*.

Hahn opracował pełną, liczącą około 2000 pozycji, bibliografię Kraszewskiego. Niestety nakład tej bibliografii drukowanej w Łucku w 1939 r. uległ całkowitemu zniszczeniu. *Biuletyn Instytutu Bibliograficznego* w t. 3 ogłosił z zachowanych z tej bibliografii materiałów *Przekłady duńskie i szwedzkie*. Przekładowej działalności Kraszewskiego poświęcona jest notatka *J. I. Kraszewski jako tłumacz Plauta*.

Z prac bibliograficznych poświęconych pojedynczym osobistościom zasługuje na wymienienie: bibliografia *Józef Rowiecki, zapo-*

mniany poeta wielkopolski (Kronika m. Poznania 1948); Bibliografia o Konopnickiej (Nowa Reforma 1902); Władysław Nehring w ostatnich latach życia (1947); Chronologiczny spis prac śp. Józefa Treliaka (Pam. Literacki 1923).

Poza tym podał Hahn uzupełnienia i przyczynki do bibliografii wydanych przez innych autorów. *Przyczynki do bibliografii prac Piotra Chmielowskiego (Pam. Liter. 1934)* są uzupełnieniem J. Świerżowicza *Bibliografii prac Chmielowskiego (1934)*, *Przyczynki do twórczości J. N. Kamińskiego, Dominika Jakubowicza i Szczęsnego Starzewskiego (Pam. Liter. 1911)* podają uzupełnienie i poprawki do Bernackiego: *Jan Nepomucen Kamiński (1911)*, *Przyczynki do twórczości Edmunda S. Naganowskiego (1934)* dopełniają wykaz dzieł tego publicyisty i powieściopisarza podany przez Helsztyńskiego w *Kronice Gostyńskiej (Rocz. 8)*, artykuł *O przekładach z literatury polskiej w krajach bliskiego Wschodu (Przegląd Orientalistyczny 1953)* wymienia pominięte przez Reychmana (tamże 1953) przekłady na j. arabski, gruziński, hebrajski i ormiański Mickiewicza, Słowackiego, Kochanowskiego, Sienkiewicza, Orzeszkowej i Tuwima.

W rękopisie pozostały: Bibliografia o A. Mickiewiczu za l. 1898—1900 i Sienkiewicza za r. 1946, tudzież bibliografie o Prusie, Sienkiewiczu, Konopnickiej, Szymonowiczu i pieśniach narodowych.

Recepcję obcych pisarzy w Polsce kreslą: *Lafontaine w Polsce (Wiek Nowy 1921)*, *Henryk Ibsen w Polsce (Pam. Lubelskiego Tow. Przyjaciół Nauk T. 1:1929)* i *Shakespeare w Polsce (1956)*. Praca *Henryk Ibsen w Polsce* przedstawia dzieje Ibsena w Polsce na przestrzeni 54 lat (1875—1928), wyrażone w licznych przedstawieniach jego dramatów i ich tłumaczeniach, we wpływie jego na naszą twórczość dramatyczną, wreszcie w literaturze o Ibsenie. *Shakespeare w Polsce* jest owocem 50-letniej pracy autora. Początkowo zamierzał wydać bibliografię szekspirowską w 1916 r., w którym obchodzono trzechsetną rocznicę śmierci poety. Jednak wojna spowodowała odłożenie tego zamiaru. Wydana obecnie praca jest zakrojona na poważną skalę. Obejmuje 2433 pozycje. Dostarcza ona wiadomości o dziełach Shakespear'a i ich tłumaczeniach wydanych w Polsce, o pracach o S., o odbiciu dzieł jego w literaturze pięknej, teatrze, filmie, muzyce, grafice. Dopiero z niej dowiadujemy się na prawdę, jaka była recepcja Szekspira w Polsce i jej kolejne etapy. Słusznie nazwał tę bibliografię Helsztyński w posłowniu do niej corpus Shakespearum i vademecum szekspirowskim. Istotnie jest ona vademecum nie tylko dla szekspirologów i anglistów, ale

i dla literatów i teatrologów, i spotkała się z uznaniem zagranicznych ośrodków badań szekspirowskich. W rękopisie pozostawił Hahn prace: *Turgeniew w Polsce* i *Gogol w Polsce*.

Do najcenniejszych prac w zakresie bibliografii należy *Bibliografia bibliografii polskich* (1921 i wyd. 2, 1956). Hahn przykładał do tej pracy dużą wagę i, jak sam wyznaje we wstępie do pierwszego wydania, uważał ją w swoim dorobku literackim za jedną z najważniejszych. Pierwsze wydanie obejmuje 2264 pozycyji, drugie 6494. Faktycznie ilość zarejestrowanych bibliografij jest większa, gdyż autor stosował pozycje zbiorowe np. dla dalszych wydań, przedruków. Oba wydania różnią się od siebie tak wyborem materiału, jak i układem. W drugim wydaniu pominął Hahn spisy nut, dzieł sztuki, uwzględnił natomiast katalogi filmów, spisy repertuarów teatralnych oraz ról aktorów. Opis został dostosowany do wprowadzonych ostatnio norm opisu bibliograficznego. Całość jest podzielona na 3 działy: bibliografie bibliografii, bibliografie ogólne i bibliografie specjalne. W układzie bibliografii specjalnych przyjął Hahn klasyfikację *Przewodnika Bibliograficznego* z nieznacznymi odchyleniami. Książka zawiera materiał od czasów najdawniejszych po koniec 1950 r. Wymienia nie tylko druki zwarte i zawartość czasopism, ale i rękopisy. Spełnia rolę niezbędnego informatora tak dla bibliografów i bibliotekarzy, jak i dla uczonych, zwłaszcza humanistów. Śmiało można ją postawić obok bibliografii Finka i Korbuta.

W bibliografii *Zapomniany bibliograf polski Gustaw Pawłowski (1842—1913)*, drukowanej w księdze zbiorowej *Na dziesięciolecie Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy* (1931), zestawia i omawia Hahn prace bibliograficzne tego nieznanego w Polsce, a cenionego we Francji bibliografa, tudzież prace o nim. Na Zjeździe naukowym im. I. Krasickiego we Lwowie 1935 wygłosił referat *Początki bibliografii polskiej*, skupiając swą uwagę głównie na działalności Józefa Jędrzeja Załuskiego i Jana Daniela Janockiego.

Kilka artykułów poświęcił również bibliotekom i ich pracownikom. Na międzynarodowym Kongresie bibliotekarzy w Pradze 1926 wygłosił referat *Dzieje bibliotek polskich*, ogłoszony w księdze Zjazdu. O *Bibliotece Fundacji hr. Baworowskiego we Lwowie* pisał w *Wieku Nowym* (1921). Omawiał życiorysy bibliotekarzy i ich prace: *Józefa Korzeniowskiego w Gazecie Lwowskiej* (1921), *Witolda Belzy w Przeglądzie Bibliotecznym* (1957), *Aleksandra Lipińskiego w Słowniku biograficznym pracowników książki polskiej* (1956).

Stanisława Dunin-Borkowskiego O obowiązkach bibliotekarza w Przewodniku Bibliograficznym (1926).

Pięćsetna rocznica Uniwersytetu Jagiellońskiego w r. 1900 i 250 założenia Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w r. 1911 skłoniły Hahna do opracowania bibliografii związanych z tymi obchodami. *Bibliografia jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego* (1901) zestawia wydawnictwa o Uniwer. Jag., dzieła jemu poświęcone, wreszcie najważniejsze opisy obchodu jubileuszowego. *Bibliografia jubileuszu Uniwersytetu Lwowskiego* zawarta w *Pamiętniku obchodu jubileuszowego... Uniwersytetu we Lwowie* (1914) podaje opracowania dziejów Wszechnicy Lwowskiej, opisy jubileuszu w prasie polskiej i artykuły o jubileuszu w językach obcych. Zredagowana przez Hahna na zlecenie Senatu Uniwersytetu Lwowskiego *Kronika Uniwersytetu za l. 1898/9—1909/10* jest prawdziwą kopalnią wiadomości bio- i bibliograficznych. Opracowując tę kronikę Hahn często uzupełniał lub nawet zestawiał spisy prac profesorów i seminariorów, umieścił wiele pozycji nie notowanych w poprzednich spisach bibliograficznych i wykonał indeks dla całości.

Mamy nadto jedną bibliografię regionalną: *Bibliografia województwa lubelskiego za r. 1927* drukowaną w *Regionie Lubelskim* (1929). Zapowiedziana bibliografia za r. 1928 w jednym z następných numerów *Regionu Lub.* nie ukazała się. *Bibliografia* ta w rękopisie została doprowadzona do 1939 r.

Hahn zabierał również głos w sprawach organizacji bibliografii w Polsce. W r. 1924 ogłosił w *Gazecie Lwowskiej* artykuł: *W sprawach bieżącej bibliografii polskiej*. Na I Zjeździe filologów słowiańskich w Poznaniu 1929 w referacie: *W sprawie wydania bibliografii filologii klasycznej i literatury humanistycznej w Polsce do roku 1890* przedstawił plan i metody jej opracowania. W artykule *O potrzebach bibliografii polskiej w Życiu Nauki* (1946) wysuwa postulat dokończenia *Bibliografii* Estreichera, opracowania bibliografii polskiej XX wieku do 1945 roku, reedycji Finkla, opracowania bibliografii historii polskiej za l. 1815—1914, kontynuowania bibliografii bibliografii, wydania uzupełnionego Korbuta, wydania ogólnej bibliografii zawartości czasopism literackich, kontynuowania bibliografii filologii klasycznej i humanistycznej w Polsce, bibliografii kartografii polskiej, opracowania bibliografii Kościuszki, Mickiewicza i Krasińskiego, wreszcie stworzenia stałej komisji bibliograficznej, która by koordynowała prace w zakresie bibliografii.

Ten rejestr prac z dziedziny bibliografii i bibliotekoznawstwa,

aczkolwiek duży, nie wyczerpuje wszystkiego. Pominięte zostały recenzje i zapewne drobniejsze notatki, rozsiane zwłaszcza w dziennikach, dzisiaj przeważnie niedostępnych. Wiele z tych recenzji w stosunku do omawianych przez nie dzieł wnosi nowe wiadomości i odmienne punkty widzenia. W historii bibliotekarstwa i bibliografii zdobył sobie Hahn zaszczytne i trwałe miejsce jako pierwszy wykładowca tych przedmiotów na uniwersytecie w pierwszej ćwierci XX w., a jego *Bibliografia bibliografii*, *Bibliografia Słowackiego*, *Shakespeara*, *Bibliografia filologii klasycznej i humanistycznej w Polsce* stawiają go w rzędzie najwybitniejszych naszych bibliografów.

Całość literackiej działalności Hahna wyraża się w około 1100 pozycjach. Czyni go to jednym z najpracowitszych naszych uczonych. Każdą jego pracę cechuje wielka dokładność i rzetelność. Był uczonym, który nie gromadził wiedzy dla siebie, jego liczne kartoteki były dostępne dla wszystkich. Mieszkanie Profesora odwiedzali liczni literaci, aktorzy, naukowcy szukający potrzebnych im materiałów i wskazówek, a tych udzielał on zawsze chętnie, serdecznie i życzliwie. Hahn interesował się losami znajomych, a zwłaszcza uczniów swoich, dowiadywał się o nich, przejmował się ich powodzeniem i niepowodzeniem jakby własnym. Wszyscy, którzy się z Profesorem zetknęli, zachowali w swej pamięci obraz jego jako człowieka pogodnego, dobrego i gotowego stale do udzielenia pomocy innym. W osobie profesora Hahna odszedł nie tylko wybitny uczyony, ale wysokiej miary człowiek i głęboki humanista.

HANNA UNIEJEWSKA
B-ka SGPS

ANDRZEJ GRODEK JAKO BIBLIOTEKARZ I BIBLIOGRAF

Przedwczesna śmierć prof. dra Andrzeja Grodka jest wielką stratą dla nauki polskiej, dla wyższego szkolnictwa ekonomicznego i dla bibliotekarstwa polskiego. Ubył z naszych szeregów uczony-bibliotekarz i bibliograf, jeden z niewielu dużej rangi naukowców, któremu znana była problematyka bibliotekarstwa, który z zawodem bibliotekarskim związany był w sposób rzeczywisty i trwały.

Andrzej Grodek urodził się w Łodzi 30 listopada 1901 r. Działalność bibliotekarską rozpoczął w r. 1931. Miał już wówczas za sobą ukończone chlubnie studia w Wyższej Szkole Handlowej i kilka lat asystentury przy katedrze historii handlu kierowanej przez prof. Edwarda Lipińskiego. Prace dyplomową i magisterską (obydwie nagrodzone i publikowane) napisał na seminarium prof. L. Krzywickiego. W r. 1931 został mianowany asystentem naukowym Biblioteki WSH, prowadzonej od r. 1919 przez prof. Konstantego Krzeczковского. Nazwisko prof. Konstantego Krzeczковского, którego 20 rocznica śmierci minęła w grudniu 1959 r., znane jest bibliotekarzom polskim. Pod kierunkiem tego wybitnego uczonego i bibliotekarza Andrzej Grodek zdobył praktykę i kwalifikacje bibliotekarskie. Powierzone mu zostało bardzo poważne zadanie, a mianowicie opracowanie katalogu rzeczowego zbiorów Biblioteki, która w r. 1931 liczyła 90 000 woluminów i była już wtedy największym polskim księgozbiorem z zakresu nauk społeczno-ekonomicznych. Zadanie powierzone młodemu uczoneму obejmowało tłumaczenie i adaptację tablic klasyfikacyjnych Library of Congress, sklasyfikowanie całości zbiorów i opracowanie indeksów przedmiotowych. Do r. 1939 prawie wszystkie działy katalogu zostały przez A. Grodka opracowane przy współpracy jednej pracowniczki (absolwentki SGH), zatrudnionej w ostatnich latach przed wojną. Warto wspomnieć, że melioracja katalogu rzeczowego odbywała się w sposób nieutrudniający pracy czytelników. Dokonywana była stopniowo i — do chwili całkowitego opracowania schematu dla danego działu — zachowywany był stary układ, umożliwiający wyszukiwanie potrzebnej literatury. W obrębie poddziałów Grodek zastosował układ chronologiczny, wysuwający na początek działu pozycje najnowsze, najbardziej aktualne. Był to układ odwrotny

od ogólnie wówczas stosowanego i okazał się bardzo praktyczny dla literatury z zakresu nauk ekonomicznych. Tu należy zaznaczyć, że system katalogu wybrany dla potrzeb Biblioteki SGH był w r. 1931 jednym z najbardziej nowoczesnych schematów klasyfikacji bibliotekarskiej, a w zakresie nauk społeczno-ekonomicznych jednym z najbardziej rozbudowanych i uwzględniających ówczesny rozwój nauk ekonomicznych. Adaptacja tego schematu była sprawą trudną i wymagała dobrego przygotowania teoretycznego. Była ona dla Andrzeja Grodka impulsem do studiów nad systematyką nauk społeczno-ekonomicznych. Zainteresowania te popierał i do studiów w tej dziedzinie zachęcał go prof. Krzeczkowski. Pewnym wyrazem tych przemyśleń są dwa artykuły opublikowane w latach 1937/1938 poświęcone zagadnieniom metodologii i systematyki nauk ekonomicznych¹.

W r. 1935 Andrzej Grodek zdobywa stopień doktora nauk ekonomicznych za pracę pt. *Piotr Maleszewski i jego nauka społeczna*, a w r. 1936 uzyskuje *veniam legendi* na podstawie pracy habilitacyjnej pt. *Idea Banku Narodowego* i obejmuje wykłady historii gospodarczej w SGH. Nie zrywa jednak kontaktu z Biblioteką. W ostatnich latach przed wojną rozpoczyna potężnych rozmiarów pracę nad wydaniem drukiem *Katalogu Biblioteki SGH*. Toteż prof. Krzeczkowski w specjalnym piśmie skierowanym do Rektora i Senatu SGH prosi o zatrzymanie w Bibliotece i związane z nią młodego docenta, który rozpoczął pracę mającą tak duże znaczenie dla Biblioteki, który pełni funkcję jego zastępcy i jest przewidywanym przez niego następcą. Tak więc niezależnie od prac naukowych i zajęć dydaktycznych Andrzej Grodek przygotowuje i oddaje do druku w 1939 r. *Katalog Biblioteki SGH* obejmujący zasadniczy zbiór księgozbioru (Nauki ekonomiczne i handlowe). *Katalog* obejmuje kilkadziesiąt tysięcy pozycji w układzie przedmiotowym z obszernym indeksem autorsko-tytułowym. *Katalog* ten wydrukowany tuż przed wybuchem i częściowo na samym początku wojny (druk zakończono w lutym 1940 r.) ukryty został przed Niemcami i wydany dopiero w połowie 1945 r. Bogactwo materiału, interesujący układ, odbiegający nieco od klasycznego układu przedmiotowego, łatwość korzystania z *Katalogu* spowodowały

¹ W sprawie metodologii ekonomii. *Ekonomista* 1937 t. 1. s. 78—91, oraz *Czego historią jest historia gospodarcza*. W: *Pamiętnik Trzydziestolecia Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 1906—1936*. Warszawa 1938 s. 46—62.

wały, że do dziś jest on istotnym i cenionym źródłem bibliograficznym dla wszystkich studiujących nauki ekonomiczne, dzięki zaś fortunemu ocaleniu zbiorów Biblioteki do dziś spełnia on faktycznie rolę katalogu i ułatwia wykorzystanie zbiorów biblioteki czytelnikom zamiejscowym. *Katalog* ten, jak wspomniałam, ukazał się zaraz po wojnie, wzbudził on zainteresowanie nie tylko wśród ekonomistów, ale także wśród bibliotekarzy, którzy pozytywnie ocenili metodę opracowania, układ i spisy pomocnicze². Jest on jedną z nielicznych tego rodzaju publikacji polskich. Wzorem na którym oparta została koncepcja, a nawet szata graficzna *Katalogu* jest *A London Bibliography of the Social Sciences*, wydawnictwo British Library of Political and Economic Science, będące drukowanym katalogiem zbiorów biblioteki Londyńskiej Szkoły Ekonomicznej („London School of Economics”) i 8 innych bibliotek londyńskich specjalizujących się w dziedzinie nauk społeczno-ekonomicznych. *A London Bibliography of the Social Sciences* jest kontynuowana, systematycznie ukazują się uzupełnienia, obejmujące okres kolejnych kilku lat, drukowany *Katalog Biblioteki SGH* niestety nie jest kontynuowany i na razie przynajmniej stanowi zamkniętą całość obejmującą część zbiorów Biblioteki według stanu posiadania do r. 1938 włącznie.

We wrześniu 1939 r. Andrzej Grodek walczy czynnie w obronie Warszawy jako ochotnik w batalionach robotniczych. W grudniu 1939 umiera kierownik Biblioteki prof. K. Krzeczkowski. W czasie okupacji Biblioteka SGH została na miejscu we własnym gmachu (dzięki wydatnej pomocy dyr. J. Grycza). Stanowiła ona zbiór „zabezpieczony” pod zarządem Oddziału II „Staatsbibliothek” (czyli Biblioteki Narodowej). Andrzej Grodek został mianowany bibliotekarzem Staatsbibliothek i sprawował opiekę nad „zbiorem zabezpieczonym” wraz z dr Heleną Drzażdżyńską, długoletnim pracownikiem Biblioteki SGH (obecnym jej dyrektorem). Biblioteka SGH w czasie okupacji prowadziła swoją działalność konspiracyjnie. W okresie od lipca 1940 do lipca 1944 poza bibliotekę wypożyczono ok. 8000 pozycji³. Od r. 1943 prof. A. Grodek wykłada historię gospodarczą w tzw. Miejskiej Szkole Handlowej (konspiracyjna Szkoła Główna Handlowa). Tu też organizuje bibliotekę,

² Por. recenzje M. Dembowskiej (Prz. bibliot. 1946 s. 44—48) i J. Kossonogi (Bibliot. 1947 nr 1—2).

³ Por. A. Grodek: *Szkola Główna Handlowa w czasie okupacji (1939—1945)*. Życie Szkoły Wyższej 1956 nr 10 s. 57—62.

składającą się z kilku tysięcy tomów (głównie zbiory bibliotek zakładowych SGH), stanowiącą zarazem pomost łączący profesorów i studentów z księgozbiorem przy ul. Rakowieckiej, skąd nielegalnie sprowadzano potrzebne czytelnikom pozycje.

Wybuch powstania w Warszawie zastał Andrzeja Grodka na posterunku w Bibliotece. Tereny SGH przez cały czas były zajęte przez oddziały SS. 31 sierpnia 1944 r. wszystkich mieszkańców i przypadkowych przybyszów Niemcy usunęli z ul. Rakowieckiej. W budynku Biblioteki udało się pozostać trzem osobom jako „opiekunom” zbiorów. Byli to dr J. Grycz z małżonką oraz dr Andrzej Grodek. Opiekunowie zupełnie samotni pozostali aż do 25 października 1944 r., obserwując z dala systematyczne niszczenie miasta, a na własnym terenie grabież dokonywaną pod nazwą „ewakuacji obiektów kulturalnych”. Ucierpiały wtedy głównie najcenniejsze książki i zbiory rycin Biblioteki Narodowej. W kilka dni po wyrzuceniu z Warszawy (bo już 4 listopada 1944 r.) prof. Grodek jest już z powrotem na terenie Biblioteki w gronie ekipy zorganizowanej dla ratowania i ewakuacji zbiorów bibliotecznych. Musi podjąć ciężką i odpowiedzialną decyzję, czy wywozić księgozbiór Biblioteki, czy też pozostawić go na miejscu. Każda z tych decyzji była ryzykowna. Czyni starania o uzyskanie składu na zbiory Biblioteki na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Książki zostały spakowane w worki i przygotowane do wywiezienia. Jednakże los chciał inaczej. Po raz ostatni ekipa ratownicza była w Warszawie 14 stycznia 1945 r. 17 stycznia Warszawa została oswobodzona; gmach Biblioteki nie został spalony i zbiory Biblioteki ocalały. Pomimo że w tym szczęśliwym rozwoju wypadków i wydarzeń interwencja i opieka jednego człowieka i to Polaka nie mogła być może mieć decydującego znaczenia, trzeba przyznać, że trudno było jednostce uczynić więcej. Z niewielkimi tylko przerwami przez cały tragiczny okres od 1 sierpnia 1944 do 17 stycznia 1945 Andrzej Grodek z narażeniem życia broni największego skarbu uczelni — Biblioteki. W trzecią rocznicę wyzwolenia Warszawy już wtedy jako Rektor SGH opowiadał Andrzej Grodek młodzieży i kolegom o swoich przeżyciach z okresu tuż przed i zaraz po wyzwoleniu stolicy. Mówił m.in. tak:

! Gdy zwycięska Armia Radziecka, a przy jej boku polskie formacje wojskowe uwolniwszy Warszawę ruszyły na zachód — na Berlin, spod Warszawy z Pruszkowa, Ursusa, Milanówka, Grodziska itp. ruszyła na wschód do stolicy czołówka innej

armii — warszawiaków-wygnañców i szabrowników. Na czele tej armii szedłem ja.

Te żartobliwe słowa były jednak rzetelną prawdą. Był on pierwszy na zdewastowanym terenie uczelni. Z gronem kilku współpracowników chroni księgozbiór, gmachy i mienie uczelni. Mimo braku szyb, wody, światła i ogrzewania, dzięki jego wysiłkom już 28 lutego 1945 r. Biblioteka SGH rozpoczyna pracę, a uczelnia w marcu rozpoczyna rok akademicki. W latach 1945—1946/47 pełni A. Grodek funkcję dyrektora Biblioteki i zarazem prorektora SGH. Na lata 1947/48 i 1948/49 zostaje wybrany na rektora Szkoły. Zachowuje stały kontakt z Biblioteką i po zrezygnowaniu ze stanowiska dyrektora (którym od r. 1947 jest dr H. Drzażdżyńska) pełni funkcję przewodniczącego Komisji Bibliotecznej. Interesuje się całokształtem działalności Biblioteki, sprawami kompletowania i opracowania (m. in. czuwa osobiście nad kontynuacją melioracji katalogu rzeczowego). Żywo zajmuje się sprawami czytelnictwa, wyposażeniem czytelni w księgozbiór podręczny. Służy radą i pomocą wszystkim pracownikom Biblioteki, stara się stworzyć zespół specjalistów-bibliotekarzy z wykształceniem ekonomicznym, co mu się udaje w znacznym stopniu (mimo małej atrakcyjności "ekonomicznej" zawodu bibliotekarskiego). Inicjuje prace nad propagandą książki przez organizowanie wystaw i pokazów książek. Równocześnie pracuje naukowo i jest jednym z najwybitniejszych w Polsce organizatorów wyższego szkolnictwa ekonomicznego.

W okresie 1949—1952 prof. Andrzej Grodek zajmuje się głównie badaniami naukowymi oraz pracą dydaktyczną. Obok podstawowej uprawianej przez siebie dyscypliny — historii gospodarczej — prowadzi prace z zakresu historii myśli ekonomicznej. W tymże okresie zaczyna się żywo interesować problematyką bibliografii ekonomicznej. Jego referat przygotowany na Zjazd Ekonomistów przed I Kongresem Nauki Polskiej w r. 1951 pt. *Stan i najważniejsze zadania historii myśli ekonomicznej w Polsce*⁴ stanowi m.in. przewodnik po polskiej literaturze i bibliografii ekonomicznej. W końcu r. 1951 prof. A. Grodek rozpoczyna współpracę z redakcją bieżącej bibliografii ekonomicznej *Przegląd Bibliograficzny Piśmiennictwa Ekonomicznego*. Jest stałym doradcą naukowym zespołu redakcyjnego. W cotygodniowych konsultacjach omawia wszystkie

⁴ Opublikowany w zbiorze pt. *Stan i zadania nauk ekonomicznych w Polsce*. Warszawa 1951 s. 59—84.

problemy wydawnictwa, pomaga w rozwiązywaniu trudności, wprowadza nowe metody pracy. Inicjuje dział artykułowy zawierający retrospektywne tematyczne przeglądy literatury i zestawienia bibliograficzne. Wprowadza typ rozszerzonych adnotacji, tzw. „adnotacji krytycznych” będących w zasadzie zwięzłymi recenzjami najcenniejszych pozycji ukazujących się na rynku, pisanymi przez wybitnych specjalistów danej dziedziny. Każdy zeszyt dwumiesięcznika jest w okresie 1952—1955 szczegółowo recenzowany przez Andrzeja Grodka. Stara się on podnieść poziom czasopisma. Recenzje zawierają uwagi i wskazówki dotyczące selekcji materiału, klasyfikacji, trafności adnotacji, a nawet stylu, korekty i układu typograficznego pisma. Kiedy w konsekwencji objęcia ponownie w r. 1955 stanowiska rektora SGPS prof. Grodek opuszcza zespół *Przeglądu*, nie traci z nim kontaktu. Zostaje na stanowisku przewodniczącego Rady Redakcyjnej i w miarę czasu i możliwości pomaga i służy radą. W r. 1954 jako zastępca kierownika Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN inicjuje inną pracę bibliograficzną, tym razem jest to *Bibliografia polskiej myśli ekonomicznej okresu 1831—1871*. Powołuje zespół redakcyjny i grono młodych naukowców z kilku warszawskich katedr historii myśli ekonomicznej i historii gospodarczej i rozpoczyna poważne, jeszcze do dziś niezakończone dzieło. Jest inicjatorem, organizatorem i opiekunem naukowym pracy. Nawał obowiązków nie pozwolił mu na opublikowanie zarysu swojej koncepcji tej bibliografii, a nieubłagana choroba nie pozwoliła mu doczekać końca jej realizacji. Była to jedna z prac, którą interesował się prawie do ostatnich chwil swego życia. Jego osobiste zainteresowania i badania naukowe ostatnich kilku lat koncentrowały się właśnie na okresie objętym bibliografią. Kilka prac doktorskich pisanych pod jego kierunkiem opierało się m.in. na materiałach zebranych przez zespół współpracujący przy omawianej bibliografii. Dokonywane były (pozytywne zresztą) próby oceny wartości materiałów publicystycznych jako źródła dla prac naukowych. Na przykładzie tej jednej choćby pracy widać jasno jak pięknie można powiązać naukę z bibliografią jako jej bazą i aparatem pomocniczym, jak jasno uzasadnić można tezę, że bibliografia określonej dziedziny nauki jest jej integralną częścią składową.

Niezależnie od zainteresowań i prac w zakresie bibliografii Andrzej Grodek w latach 1950—1956 żywo interesuje się aktualnymi problemami bibliotekarstwa polskiego. Bierze udział w przy-

gotowaniu i pracach historycznej już dzisiaj i Konferencji Krynickiej w 1951 r., na której wygłasza referat pt. *Rola i zadania bibliotek naukowych w budownictwie socjalizmu w naszym kraju*⁵, którego tezy do dziś nie straciły swej aktualności.

W r. 1953 zostaje wybrany przewodniczącym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Przyjmuje ten wybór, pomimo że od 1952 r. pełni funkcję prorektora SGPS. Jako prezes Stowarzyszenia kieruje pracami przygotowawczymi do Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliotekarzy (Warszawa 1956), opracowuje i wygłasza referat wstępny na Zjeździe. Bezpośrednio po Zjeździe składa rezygnację ze stanowiska przewodniczącego SBP ze względu na absorbujące go i odpowiedzialne prace związane z kierowaniem uczelnią, bowiem od 1955 r. sprawuje funkcję rektora SGPS. Ostatnie lata swojego życia prof. dr A. Grodek poświęcił uczelni. Z wielką energią i zapałem reorganizował system i metody nauczania, prowadząc równocześnie własne prace badawcze. Na uroczystym posiedzeniu w czerwcu 1958 r. Senat SGPS powziął uchwałę stwierdzającą w konkluzji, że „Rektor prof. dr Andrzej Grodek dobrze zasłużył się Szkole”. To podsumowanie dokonane z okazji 30-lecia pracy naukowej prof. dr Andrzeja Grodka rozciągnąć można na wszystkie odcinki i pola jego działalności.

Przyjaciele, koledzy, towarzysze, młodzież akademicka — wszyscy patrzyli z buntem i ściśniętym sercem na ostatnie miesiące jego życia, gdy nieubłagana choroba robiła zastraszające postępy i przerwała nić jego życia w pełni sił, w wieku lat 58 niepełna.

Andrzej Grodek, wybitny uczonej polski, marksista i racjonalista z przekonań, człowiek dobry, życzliwy i skromny, kolega — bibliotekarz odszedł od nas 23 listopada 1959 roku.

⁵ *Prz. bibliot.* 1951 z. 3—4, s. 224—242.

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

BRONISŁAW KOCOWSKI: *Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Alfabetyczny wykaz druków*. Wrocław 1959. Państw. Wydawn. Nauk. 8° ss. XXXIX, nrb. 3, 905, err. Wrocławskie Tow. Naukowe. *Śląskie Prace Bibliograficzne i Bibliotekoznawcze*. T. 5. cz. 1.

Niewątpliwie jedną z najważniejszych pozycji w planie wydawniczym Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego w r. 1959 jest opracowany przez Bronisława Kocowskiego *Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Pojawienie się na półkach księgarń pierwszej części tej publikacji — zrebu zasadniczego, zawierającego spis alfabetyczny druków — pozwala przypuszczać, choć nie zaznaczono tego nigdzie w przedmowie do *Katalogu*, że i na część drugą, obejmującą wszystkie konieczne konkordancje i indeksy dotyczące zarówno samych inkunabułów jak i umieszczonych na ich kartkach znaków własnościowych, nie będą czytelnicy czekali zbyt długo.

Tak więc w osiem lat po opublikowaniu w formie powielanej *Materiałów do katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*¹, zawierających jedynie pozycje mniejszego formatu (do 4° włącznie), otrzymaliśmy kompletne zestawienie druków XV w. tego największego w Polsce po Bibliotece Jagiellońskiej zbioru.

Proweniencje druków są różne. Do dawnego a uszczupłego znacznie przez straty wojenne zasobu bibliotek wrocławskich: Uniwersyteckiej i Miejskiej dołączono zabezpieczone po 1945 r. księgozbiory miast śląskich: Brzegu, Legnicy i Zgorzelca. Nic przeto dziwnego, że wśród zestawionych w *Katalogu* pozycji uderza duża ilość dzieł związanych ze Śląskiem jak np. *Agenda Wratislaviensis* (poz. 19—21) i *Missale Wratislaviense* (poz. 1942—1954). Spotykamy tu również pokaźną liczbę druków wytoczonych w warsztacie pierwszego drukarza wrocławskiego, Kaspra Elyana (poz. 168, 1171, 2339, 2632, 2633, 2749, 2781, 2782), a przede wszystkim jego słynne *Statuta syndotalia Wratislaviensia* z najstarszym drukowanym tekstem polskim (poz. 2632). Poza „silesiakami” znajdujemy w omawianym zbiorze również druki związane ściśle z ośrodkiem ówczesnego życia umysłowego Polski — Krakowem. Do cennych poloników należy więc zaliczyć krakowski prognostyk Leonarda z Dobczyc, *Judicium Cracoviense ad annum 1500* (poz. 1750 — egzemplarz wrocławski jest dziś unikatem na ziemiach polskich), *Computus Cracoviensis*

¹ B. Kocowski: *Materiały do katalogu inkunabułów. Część I. Format 4*. Wrocław 1951. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu. *Informator* 10, Rec.: A. G. i A. K., *Prz. bibliot.* R. 20:1952 z. 4.

wydrukowany w Lipsku u Stoeckla w 1499 r. (poz. 874) oraz utwory Michała Wrocławczyka: *Judicium Cracoviense ad annum 1494* (poz. 1923), *Judicium Cracoviense ad annum 1495* (poz. 1924). Listę druków polskich wyczerpie przytoczenie jeszcze *Statutów Gnieźnieńskich* zachowanych w dwóch wydaniach i to w pokaźnej liczbie egzemplarzy (poz. 2622—2626). Niemalą ozdobą zbioru inkunabułów Biblioteki Wrocławskiej jest również egzemplarz dzieła Turrekrematy *Expositio in Psalterium* (poz. 2862) w jedynym dziś na terenie Polski wariancie B oraz fragment druku krakowskiego Świętopelka Fiola *Triod cwiethaja* (poz. 2823).

Innych dowodów łączności kulturalnej Śląska z Krakowem dostarczają bardzo ciekawe zapiski proveniencyjne (oprócz instytucji wydobyl Kocowski około 670 nazwisk prywatnych właścicieli), które niewątpliwie zainteresują historyków kultury, zwłaszcza gdy zostaną zestawione w odpowiednich indeksach (w części drugiej).

Już sama ilość i rodzaj opracowanego przez Kocowskiego zbioru sprawia, że *Katalog* jego należy uważać za cenną publikację, posuwającą znacznie naprzód rozwój inkunabulistyki europejskiej. Trudno bowiem przejść obojętnie obok pracy, która przynosi przeszło 40 pozycji stanowiących całkowite „nova” bibliograficzne. Z drugiej zaś strony dobry stan niektórych druków, dysponowanie egzemplarzami, znanymi dotąd powszechnie jedynie z fragmentów pozwoliło Autorowi *Katalogu* na wprowadzenie zasadniczych poprawek w opisach podanych przez najpoważniejsze wydawnictwa inkunabulistyczne takie jak katalog British Museum² czy *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*³. Tak więc wolno nam obecnie wykreślić z GW pozycję 861: Alexander Aphrodisiensis, *Problemata*, nie jest to już bowiem według ustaleń *Katalogu* Kocowskiego inkunabuł, ale druk wytłoczony 26 V 1501 r. Datę tę ukazuje ostatnia kartka dzieła szczęśliwym zdarzeniem losu zachowana właśnie w egzemplarzu Biblioteki Wrocławskiej. Kompletny egzemplarz dzieła *Tituli et distinctiones librorum veteris et novi Testamenti* (Kocowski poz. 2812) pozwala znów na skorygowanie adresu wydawniczego pozycji 1460 *Einblattdrucke*⁴, tj. na przypisanie tego druku zgodnie z zachowanym kolofonem Markswi Ayer z Norymbergi (dotąd przypisywano go Piotrowi Vischerowi). Podobnie powołując się na nieuszkodzony egzemplarz możemy uzupełnić datę: 14 VIII 1496 niedatowane w BM (poz. III. 656, J. A. 12237) dzieło Stefana de Monte pt. *Campus sophistarum* (Koc. poz. 2641).

Inkunabulistę poza zawartością zbioru interesuje szczególnie sam sposób jego opracowania. Kwestią tą pragniemy zająć się szerzej tym więcej, że w publikacji Kocowskiego widzimy pewne „odchylenia metodologiczne” różniące ją znacznie od innych katalogów krajowych wydanych w ostatnich latach.

Tak więc metoda Kocowskiego: przyjęcie za jednostkę opisu katalogowego pojedynczego egzemplarza danego dzieła zamiast odpowiednich reprezentantów jego odmiennych wydań zmienia, zdaniem moim, typ publikacji

² *Catalogue of books printed in the XVth century in the British Museum*. London 1908 sq. Dalej oznaczany skrótem: BM.

³ *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. Leipzig 1925 sq. Skróót: GW.

⁴ *Einblattdrucke des XV Jahrhunderts*. Halle 1914.

nadając jej raczej charakter inwentarza. Wprawdzie system ten stosuje dość wiele publikacji zagranicznych (jak np.: Katalogi British Museum, Biblioteki Uniwersyteckiej w Cambridge⁵, Biblioteki Krajowej w Dreźnie⁶), nie jest on jednak logiczny, można mu też wiele zarzucić ze względów ekonomicznych (zbytnie „rozdęcie” tomu). Sprawą ważniejszą, godną dyskusji jest kwestia posługiwania się bibliografią. Autor stwierdza we *Wstępie*, iż „Cytatów bibliograficznych w odniesieniu do druków nieopisanych w GW staraliśmy się przytoczyć dostateczną ilość, ażeby każda biblioteka, nawet najuboższa w aparat pomocniczy, mogła skontrolować swój zasób paleotypów“ (s. XXXIII). Nie wiemy jednak, jak to sformułowanie: „dostateczną ilość” cytatów bibliograficznych należy rozumieć. Jeśli Autor postanowił dokonać pewnego wyboru w cytowanej literaturze (choć zwykle podaje się albo źródło zawierające najpełniejszy opis danego dzieła, albo też kompletną literaturę przedmiotu), to mielibyśmy prawo snuć przypuszczenia, że ten określony zestaw cytatów bibliograficznych będzie uwzględniany przy każdej katalogowanej pozycji. Tymczasem jednak źródła bibliograficzne są podawane w katalogu wrocławskim niekonsekwentnie i jakby przypadkowo. Nie chcę tu już wspominać o dowolnym przytaczaniu cytatów z Proctora⁷, Pellecheta⁸ czy Polaina⁹, a wymienię jedynie pozycje takie jak 1079, 1981, 1100, 1709, 2417, 2420, 2019, gdzie nie uwzględniono literatury tak podstawowej jak BM. Bardzo ważnym niedopatrzeniem jest opuszczenie cytatu z GW, co w konsekwencji spowodowało umieszczenie dzieła pod hasłem tytułowym z pominięciem odnalezionego przez GW autora utworu przy pozycjach: 2437 (hasło: *Remisorium*, choć GW 9266: Eike von Repgow), 2658 (hasło *Summulae*, mimo że GW 8337: *Diel Florentinus*). Podobnie właściwiej by było za przykładem GW (poz. 7292 i in.) druk *Interrogationes et doctrinae* (poz. 1495) przenieść pod hasło: *Confessionale*. To samo odnosi się do pozycji 1825, 1826 umieszczonych w GW (9021, 9023) pod „Donatus”, a w katalogu wrocławskim przypisanych Mancinellowi.

Jeśli poruszamy już sprawę redagowania hasła, to chętnie widzielibyśmy w pracy Kocowskiego większą ilość odsyłaczy, szczególnie przy dziełach, których autorstwo do dziś nie jest jeszcze całkowicie rozstrzygnięte, jak np. Caroccio Robertus V. *Collecta magistralia* (poz. 854). Można by też w ten sposób zaznaczyć prawdopodobne autorstwo Jakuba de Voragine przy *Laudes Beatae Mariae Virginis* (poz. 1747) czy Jordana de Quedlinburg przy *Textus passionis Christi* (poz. 2695). Przydałyby się również odsyłacze typu: Müller v. Regiomontanus, albo Pylades Jo. Franciscus (tak BM) v. Buccardus Jo Franciscus (GW). Chyba wskutek jakiegoś nieporozumienia nie wprowadzono

⁵ J. C. T. Oates: *A catalogue of the fifteenth-century printed books in the University Library Cambridge*. Cambridge 1954.

⁶ H. Deckert: *Katalog der Inkunabeln der Kgl. Sächsischen Landesbibliothek zu Dresden*. Leipzig 1957.

⁷ R. Proctor: *An index to the early printed books in the British Museum from the invention of printing to the year MD*. With notes of those in the Bodleian Library. Vol. 1—2. London 1898—1903.

⁸ M. Pellechet: *Catalogue général des incunables des bibliothèques publiques de France*. T. 1—3. Paris 1897—1909.

⁹ M. L. Polain: *Catalogue des livres imprimés au quinzième siècle des bibliothèques de Belgique*. T. 1—4. Bruxelles 1932.

- rozróżnienia między Pliniuszem Starszym i Młodszym umieszczając dzieła: *Epistolae* (poz. 2315—2317), *Historia Naturalis* (poz. 2318—2323), *Panegyricus Traiano* (2324) pod wspólnym hasłem: Plinius Caius Secundus. Porównując z kolei wydania charakterystycznego dla średniowiecza dziełka Bartolus Saxoferrato: *Processus satanae contra genus humanum* (poz. 437—439) z *Tractatus procuratoris editus sub nomine diaboli* (poz. 443) wolelibyśmy, ażeby ten ostatni utwór jako nieautentyczny był umieszczony pod hasłem tytułowym (z odpowiednim odsyłaczem) lub też pod Pseudo Bartolus. Również małego słówka „pseudo“ domaga się filolog przed nazwiskiem Vergiliusza, gdy cytujemy przypisane mu przez średniowieczne utwory: *Vir bonus, Est ut non*. Nie bardzo też wiemy, na jakiej podstawie zdołał Kocowski rozstrzygnąć, które z zamieszczonych w *Katalogu* traktatów gramatycznych wyszły spod pióra Jana z Garlandii, a które znów są dziełem Jana Synthena. Zaskakuje tu przede wszystkim utwór *Verba deponitalia*, figurujący (co prawda w różnych wydaniach) pod nazwiskiem jednego i drugiego autora (1614—1616 oraz 2569). Czy nie lepiej by było wszystkie te szkolne gramatyki umieścić pod nazwiskiem Jana z Garlandii zdaniem większości uczonych¹⁰ uznanego za właściwego autora tych prac, a Synthena jako komentatora skwitować odsyłaczem?¹¹ Przy okazji chcę zwrócić uwagę na wielką ilość zgromadzonych w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego wszelkiego rodzaju podręczników średniowiecznych, dotyczących nauki języka łacińskiego, jak np. *Gramatellus* (1191), *Gramatica* (1194—96), różne odmiany *Regulae grammaticales* (2426—2432), opracowania Remigiusa i Jana z Garlandii z komentarzami Jana Synthena. Książki te przenoszą nas w osobliwy świat elementarzy szkolnych, których nauka nie darzyła dotąd zbyt dużą uwagą, ignorując fakt, że właśnie w średniowiecznej scholastycznej szkole łacińskiej dzięki rodzinom kategorii logicznych i gramatycznych powstała nieznaną przedtem nauka składni (gramatyki starożytni poprzestali właściwie tylko na tzw. morfologii). Trudno domagać się od Autora, ażeby równocześnie przeprowadzał głębokie studia nad opracowywanym od strony bibliotecznego materiałem. Wdzięczne to zadania dla historyków nauki lub filologów. Sądzę jednak, że należyte przebadanie tych materiałów przez specjalistę pozwoli w przyszłości na ustalenie pewnych zbiorczych haseł tytułowych, a w niektórych wypadkach odkryje nawet nieznanych dzisiaj autorów.

Przechodząc do dalszych uwag dotyczących już ściśle samego katalogowania musimy podkreślić wielką skrupulatność i precyzję, z jaką Autor podaje tzw. opis pełny wszystkich nowości bibliograficznych wzbogacając tym samym bibliografię światową o przeszło 40 pozycji stanowiących nowa bibliographica. Wartość pracy byłaby jeszcze większa, gdyby z podobną troskliwością potraktowano dzieła wzmiankowane już wyprawdzie w dawniejszej literaturze, ale nieopracowane dotąd należycie. Chodzi tu przede wszystkim o książki cytowane u Haina¹² bez oparcia się o autopsję (H bez gwiazd-

¹⁰ L. J. Paetou: *Morale Scholarium of John of Garlandia*. Berkeley 1927.

¹¹ Tak Oates.

¹² L. Hain: *Repertorium bibliographicum*. Vol. 1—2. Stuttgart 1826—1838.

ki) oraz o druki wymienione w inwentarzach Günthera¹³ lub Voulliéma¹⁴ w sposób nie dający podstaw do bliższej identyfikacji. Kocowski nie opracowując tych inkunabulów po raz drugi i ograniczając się do przytoczenia tylko dawniejszych źródeł (jak widzimy nie wystarczających) wprowadza do swego katalogu szereg pozycji „martwych” nie stanowiących żadnej pomocy przy żmudnych zabiegach identyfikowania druków XV w. (Por. poz. 757, 1786, 1999, 2127, 2128, 2232, 2265, 2439, 2673, 2679, 2696, 2818, 2900* i in).

Osobnym zagadnieniem jest kwestia identyfikowania druków pod względem typograficznym, określenie ich pochodzenia warsztatowego. Dobrze wszyscy zdajemy sobie sprawę ze żmudności zabiegów czekających inkuabulistę, ilekroć podejmie się tego zadania, zwłaszcza że nie zawsze trud ten zostaje wynagrodzony pozytywnym wynikiem. Dlatego też szkoda, iż Autor *Katalogu* umieszczając przy licznych pozycjach rezultaty swych badań nie we wszystkich wypadkach należycie je udokumentował przez powołanie się na odpowiednią reprodukcję Gesellschaft für Typenkunde des XV Jahr.¹⁵ albo przez podanie opisu występującej w druku czcionki. Rzecz to szczególnie ważna w wypadkach, gdy zdanie Autora *Katalogu* różni się od orzeczeń jego poprzedników, względnie gdy spotykamy w literaturze inkunabulistycznej kilka zupełnie rozbieżnych sądów (por. poz. 1165, 1192, 1740, 1779, 1813, 1859, 1879, 1891, 2135, 2172, 2246, 2345, 2374).

Do kategorii drobnych niedopatrzeń należy zaliczyć takie uchybienia jak pomyłki przy podawaniu formatów, opuszczanie daty dziennej, pominięcie nakładcy itp.

Jednak mimo wskazanych powyżej niedociągnięć *Katalog inkunabulów Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego* — jedna z najobszerniejszych dotąd w Polsce publikacji inkunabulistycznych — zasługuje na wyróżnienie. Wdzięczni jesteśmy Autorowi za odnalezienie stosunkowo dużej liczby nowości bibliograficznych oraz za ukazanie światu całego bogactwa wrocławskich zbiorów. Poznanie najstarszych druków Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu stanie się dla niejednego czytelnika podjętą i pomocą przy pracy naukowej, zwłaszcza gdy otrzymamy jeszcze jakże konieczne ze względu na obszerność dzieła indeksy i konkordancje.

Na osobne podkreślenie zasługuje dbałość wydawców o zewnętrzną szatę książki. Staranne opracowanie graficzne, ładna czcionka, dobry gatunek papieru wpływają na szczególnie estetyczny wygląd całego tomu.

B-ka Narodowa
Zakł. Starych Druków

Maria Cytowska

¹³ O. Günther: *Die Wiegendrucke der Leipziger Sammlungen*. Leipzig 1909.

¹⁴ E. Voulliême: *Die Incunabeln der Königlichen Bibliothek und der anderen Berliner Sammlungen*. Leipzig 1906—1912. *Zentralblatt für Bibliothekswesen*. Beih. 30, 45, 49.

¹⁵ *Veröffentlichungen der Gesellschaft für Typenkunde des XV Jahrhunderts*. Leipzig 1907 sq.

PIECZAT" SSRR w 1956 i 1957 gg. Statisticheskije materijaly. Moskwa 1958 Izdat. Wsiesojuznoj kniżnoj pałaty 4° ss. 191.

Czwarty od chwili wznowienia wydawnictwa rocznik Wszechzwiązkowej Izby Książki prezentuje materiały statystyczne z zakresu produkcji druków w Związku Radzieckim w latach 1956 i 1957.

W obszernym wstępie merytorycznym do tego rocznika przeprowadzona została szczegółowa analiza danych liczbowych, w której podkreślono główne kierunki rozwoju ruchu wydawniczego w Związku Radzieckim. Brak natomiast w wydawnictwie uwag metodologicznych, tj. przedstawienia zasad i kryteriów, na podstawie których sporządzana jest statystyka wydawnictw przez Wszechzwiązkową Izbę Książki. Być może zresztą, iż brak ten odczuwają wyłącznie specjaliści, którzy mają możliwość uzupełnić go przy pomocy teoretycznej literatury księgoznawczej¹. W polskich źródłowych publikacjach statystycznych jest zwyczaj zamieszczania szczegółowych wyjaśnień metodologicznych, służących głównie teorii statystyki danej dziedziny gospodarki. Omawiane wydawnictwo ma trochę inne przeznaczenie niż nasze publikacje statystyczne: chodzi w nim przede wszystkim o praktyczne zapoznanie z rozwojem ruchu wydawniczego, a następnie dopiero o dostarczenie materiału do teoretyczno-naukowych rozważań. To wyjaśnia także wiele poruszanych dalej w niniejszej recenzji różnic ujęcia i prezentacji w porównaniu z odpowiednimi naszymi publikacjami.

Osiągnięcia Związku Radzieckiego z lat 1956 i 1957 znajdują odbicie w działalności wydawniczej; fakt ten jest szczegółowo omawiany i komentowany we wspomnianym wstępie.

W związku z tendencjami decentralistycznymi w gospodarce ogólnopństwowej zanotowano pewien spadek działalności centralnych instytucji wydawniczych, przy zwiększonej aktywności wielu wydawnictw prowincjonalnych. Toteż w Rosyjskiej Republice Związkowej, która skupia większość tych centralnych instytucji, zanotowano w r. 1957 zmniejszenie się produkcji książkowej we wszystkich elementach. Znacznie natomiast wzmógł się ruch wydawniczy w porównaniu z r. 1956 w innych Republikach Związkowych (np. Białoruskiej, Ukrainńskiej, Mołdawskiej, Kirgiskiej i in.). Wynikiem tych zmian organizacyjnych w działalności edytorskiej jest jednak nieznaczny spadek w r. 1957 w porównaniu z r. 1956 całej produkcji wydawniczej ZSRR. Podobne zjawisko obserwujemy zresztą i w polskim piśmiennictwie odpowiednich lat.

Przeprowadzona we wstępie do publikacji analiza ruchu wydawniczego opiera się na szczegółowych danych, zawartych w licznych — ogółem 50 — tablicach statystycznych.

Na część tabelaryczną składają się 4 zasadnicze grupy tablic, które dotyczą: a) książek, b) czasopism, c) gazet, d) wydawnictw graficznych i nut.

W grupie pierwszej, obejmującej 31 często wielostronicowych tablic, zobrazowano wydawnictwa książkowe w różnych przekrojach. W większości

¹ Czytelnik polski może znaleźć wyjaśnienie niektórych zagadnień metodologicznych w wydanym w tłumaczeniu S. Michałewskiego artykule K. I. Propinej pt. *W sprawie jednostki statystyki wydawniczej*. Warszawa 1954. *Biał. Inst. Bibliogr.* T. 4 nr 6.

z tych tablic uwzględniono szeroką retrospekcję, sięgającą często aż do czasów przedrewolucyjnych.

Produkcja książek jest przedstawiana zasadniczo w trzech elementach: 1. liczbie książek (woluminów), 2. nakładzie i 3. odbitkach arkuszy druku, a ponadto w kombinacjach tych elementów, tj. różnych przeciętnych. Uderza wszechstronność i wnikliwość w naświetleniu zagadnień. Kilkanaście cech książki w rozmaitych korelacjach znajduje wyraz w poszczególnych tablicach. Operowanie różnymi okresami i różnymi współczynnikami powoduje nawet przy korzystaniu z informacji pewne trudności, które pojawiają się zwykle przy posługiwaniu się tak bogatym materiałem statystycznym.

Najogólniejsze dane zawiera tablica 1, gdzie przedstawiono rozwój produkcji książkowej w Związku Radzieckim od 1928 r. oraz zamieszczono porównanie jej z danymi za r. 1913. Z liczb tych widać, jak wielkim przeobrażeniem uległ ruch wydawniczy w okresie porewolucyjnym i jakie rozmiary osiągnął w ostatnich latach. Liczba wydanych książek w roku 1957 sięga 59 tysięcy woluminów, przy nakładzie 1 047 tys. egz. i 10.6 milionach odbitek arkuszy druku. W porównaniu z okresem przedrewolucyjnym (r. 1913) nakład wzrósł przeszło 10-krotnie.

W tablicy 2 podano podział książek na płatne i bezpłatne, co w Związku Radzieckim ma specjalne znaczenie, gdyż literatura bezpłatna (w woluminach) przekracza tam 40% całej produkcji książkowej. Książki bezpłatne to przede wszystkim niskonakładowa literatura o charakterze informacyjno-programowym oraz oficjalno-dokumentacyjnym, a ponadto małoobjętościowe podręczniki dla szeroko rozbudowanych studiów zaocznych różnego typu i poziomu. W polskiej statystyce wydawnictw tylko niektóre publikacje tego typu są zaliczane do książek, reszta zaś jest uznawana za tzw. „dokumenty życia społecznego” bądź też w ogóle nie uwzględniana jako nie podlegająca rejestracji w bieżącej bibliografii.

Dalsze tablice przynoszą podział książek według Republik Związkowych, krajów i obwodów, w których zostały wydane (tabl. 3 i 4) oraz według wydawców (tabl. 5 i 6).

Tablice 7—11 naświetlają problem języka wydania oraz przekładów z różnych języków. Kwestia ta w wielonarodowym państwie, jakim jest Związek Radziecki, ma duże znaczenie, mówi bowiem o poszanowaniu, jakim cieszą się tam poszczególne narodowości, a ponadto wpływa w pewnym stopniu na wzrost liczby książek, ponieważ jedno dzieło bywa wydawane równocześnie w kilku językach narodów ZSRR. W latach powojennych (1946—1957) w Związku Radzieckim wyszło ponad 10 tys. książek tłumaczonych z 42 języków obcych; prawie 64 tys. przekładów z języka rosyjskiego na ponad 60 innych języków narodów Zw. Radzieckiego; ponad 7 tys. — z innych języków narodów Związku Radzieckiego na język rosyjski oraz prawie 2 tys. przetłumaczono z jednych języków Zw. Radzieckiego na inne. Ogółem wszystkie te cztery typy przekładów stanowią w okresie dwunastolecia ponad 16% wydanych pozycji.

W tablicy 12 znajdujemy podział książek według treści w latach 1940, 1950, 1956 i 1957. Dane te pozwalają zanalizować zmiany w tematyce piśmiennictwa radzieckiego; ustabilizowanie się w r. 1957 produkcji książek na ogólnym poziomie roku 1956 nie było równomierne we wszystkich działach tema-

tycznych. W r. 1957 nastąpił znaczny wzrost liczby wydanych tytułów z zakresu: a) literatury politycznej i społeczno-ekonomicznej, b) literatury pięknej, c) sztuki oraz d) encyklopedii, przewodników i informatorów. Jeśli chodzi o literaturę społeczno-ekonomiczną i polityczną, to na zwyczaj jej wpłynęły wydawnictwa związane z 40-tą rocznicą Rewolucji Październikowej oraz ze Światowym Festiwałem Młodzieży. Wzrost tytułów z zakresu literatury pięknej spowodowany został rosnącą działalnością instytucji wydawniczych w republikach radzieckich, wydających książki w językach narodów Związku Radzieckiego (poza rosyjskim) oraz zwiększeniem się liczby przekładów z literatury zagranicznej.

Następne dwie tablice (13 i 14) przedstawiają zagadnienie wydań dzieł Marksa, Engelsa i Lenina.

Tablice 15 i 16 pozwalają z kolei na szczegółowe rozpatrzenie tematyki wydawnictw radzieckich w zależności od ceny, objętości oraz republiki, w której książka została wydana. Tablice 17 i 18 ujmują w różnych aspektach zagadnienie nowych wydań w piśmiennictwie ZSRR. W dalszych kilku tablicach rozpatruje się zagadnienia języka wydania i oryginału oraz przeznaczenia wydawnictwa.

Wreszcie cztery ostatnie tablice naświetlają specjalnie zagadnienia literatury pięknej w zależności od języka oryginału, czasu powstania utworu (tabl. 30) i kraju pochodzenia oryginału (tabl. 31). W tablicy 31 zwraca uwagę nie stosowane u nas charakteryzowanie bogactwa tłumaczonej literatury m.in. liczbą pisarzy z poszczególnych krajów, których książki ukazały się w ZSRR.

Następny dział obejmuje 8 tablic dotyczących periodyków (z wyjątkiem gazet). Są to: właściwe czasopisma, periodyczne wydawnictwa zbiorowe, notatniki agitatora i biuletyny. Ogółem liczba wszystkich tych wydawnictw wyniosła w r. 1957 ponad 3 tys. tytułów w globalnym nakładzie rocznym 533 303 tys. egz.

Pierwsza w tym dziale tablica 32 daje sięgającą aż do r. 1913 retrospekcję rozwoju czasopiśmiennictwa radzieckiego, charakteryzowanego liczbami: tytułów, zeszytów, rocznego nakładu i odbitek arkuszy druku. Liczba tytułów w porównaniu z rokiem 1913 wzrosła w r. 1957 przeszło dwukrotnie; nakład czasopism w okresie przedrewolucyjnym (podobnie zresztą jak i w Polsce przed rokiem 1939) nie był ujawniany, nie można więc liczbowo wykazać jego wzrostu.

Podział periodyków na wspomniane cztery typy jest zachowany prawie we wszystkich tablicach. Z roku na rok wzrastają ogólne liczby periodyków i to zarówno liczby tytułów, jak i wszystkich innych jednostek pochodnych. Jedynie ogólne liczby notatników agitatora obniżyły się nieco w 1957 r. w porównaniu z r. 1956. Zjawisko wzrostu obserwuje się w większości republik związkowych — również w ZSRR, a więc powszechniej niż w przypadku książek.

Tablica 36 przedstawia periodyki według języka wydania. Podobnie jak książki, periodyki wydawane w różnych językach narodów ZSRR stanowią znaczną część (ponad 20%) ogólnej liczby tytułów. Tablice 37 i 38 skupiają periodyki według ich tematyki w 14 grupach. Klasyfikacja ta jest bardzo interesująca i warto się z nią zapoznać przy próbie opracowania podobnej klasyfikacji dla polskich czasopism.

Ostatnia w tym dziale tablica 39 dzieli periodyki według częstotliwości. Inaczej niż w polskiej statystyce wydawnictw nie ma w tej tablicy grupy czasopism wychodzących nieregularnie, z czego by wynikało, że podstawą podziału jest liczba zeszytów faktycznie wydanych w ciągu roku, a nie tak jak u nas częstotliwość zamierzona. Czasopisma, które mają w ciągu roku mniej niż cztery numery, nie są uważane za wydawnictwa periodyczne.

W dziale dotyczącym gazet zamieszczono 9 tablic. Pierwsza z nich (tabl. 40), podobnie jak w innych działach, prezentuje ogólne liczby gazet z retrospekcją sięgającą aż do r. 1913.

Liczba tytułów gazet w porównaniu z okresem przedrewolucyjnym wzrosła przeszło 9-krotnie, a roczny nakład globalny — 18-krotnie, osiągając w r. 1957 liczbę 9936 tytułów w nakładzie 57,8 mln. egz. Trzeba jednak zwrócić uwagę na fakt, że zakres pojęcia „gazeta” jest tu inny niż w polskiej statystyce wydawniczej. Do grupy „gazet” w Zw. Radzieckim zaliczane są bowiem bardzo liczne gazety zakładowe, kołchozowe, miejskie i inne, odgrywające wprawdzie zapewne rolę informatorów o bieżących wydarzeniach, ale przeznaczone dla ściśle ograniczonego kręgu odbiorców. Polska statystyka wydawnictw dotychczas nie obejmuje wcale tzw. prasy zakładowej, podobnie zresztą jak i innych publikacji zajmujących się jedną wąską dziedziną życia gospodarczego i mających znaczenie wyłącznie lokalne. Periodyki tego typu stanowią blisko połowę ogólnej liczby gazet w ZSRR; niektóre z nich mają częstotliwość dwutygodniową lub może nawet rzadszą. Problem częstotliwości nie jest więc w czasopiśmiennictwie radzieckim podstawą podziału na czasopisma i gazety — znowu inaczej, niż u nas.

W ostatniej dla gazet tablicy 48 przedstawiono gazety według formatu i liczby stron. Najczęściej spotykane są gazety o formacie 42×30 cm i 2 stronach druku.

W dziale ostatnim podano 2 tablice. Pierwsza z nich dotyczy grafiki wydawniczej, tj. plakatów, portretów, pocztówek, albumów itp. Znaczna część tej produkcji należy do rzędu tzw. akcydensów i w naszej statystyce wydawniczej nie jest uwzględniana. Tablica 50, druga w tym dziale, przedstawia wydawnictwa nutowe w ciekawym rozbiciu według rodzaju utworu muzycznego.

Poruszyliśmy tutaj w telegraficznym skrócie małą część problematyki zawartej w omawianym wydawnictwie, które jest niezwykle cennym i ciekawym informatorem o życiu społecznym i kulturalnym ZSRR. Pod względem ujęcia statystycznego jest bardzo wnikliwie. Przy takim bogactwie informacji wydaje nam się, że ważne, rozszerzające niejako temat byłoby dodanie zagadnienia produkcji dzieł - tytułów i ich nakładu. Przyjęcie za jednostkę statystyki książek tomu - woluminu, bez wyodrębnienia liczby tomów drugich i następnych, a zatem bez możliwości uchwycenia liczby tytułów, nie daje obrazu piśmiennictwa, a jedynie wysokość produkcji drukarsko - wydawniczej, nieco wyższej od właściwego piśmiennictwa; zwłaszcza w literaturze pięknej często jedno dzieło bywa wydawane w paru tomach.

Odczuwa się ponadto brak podziału książek według grup międzynarodowej klasyfikacji dziesiętnej. Jest wprawdzie szczegółowe rozbicie według tematyki, ale podstawy stosowanej klasyfikacji treściowej (podobnie jak

i naszej z *Przewodnika Bibliograficznego*) nie są zapewne takie same, jak w klasyfikacji dziesiątej, tj. przez proste dodawanie nie można przejść z grup tej klasyfikacji na międzynarodową dziesiątą. Dla wszelkich porównań międzynarodowych istotne jest bazowanie na klasyfikacji przyjętej ogólnie, co oczywiście nie neguje konieczności stosowania w szerszym zakresie klasyfikacji właściwej dla każdego kraju.

Dla statystyka bardziej może niż dla znawcy wydawnictw cenne byłyby tablice rozdzielcze, których nie ma w omawianej publikacji. Rzuca się też w oczy duża ilość tabel z niepełnymi wyliczeniami, nie dającymi sumy ogólnej. Przejawia się w tym właściwe dla całej publikacji, wspomniane już na początku podejście praktyczne, tj. podkreślanie tego, co jest w danej grupie najważniejsze.

Pod względem szaty zewnętrznej publikacja odznacza się wysokogatunkowym papierem, odpowiednią, wyraźną czcionką i swobodnym co do miejsca układem, robi więc bardzo dobre wrażenie, jeszcze przed zapoznaniem czytelnika ze swoją tak ogromnie interesującą treścią.

B-ka Narodowa
Inst. Bibliograficzny
Pracownia Statystyki Wydawnictw

Maria Czarnowska
Maria Pszczołkowska

TASCHENBUCH FÜR BIBLIOTHEKARE UND BIBLIOTHEKSHELFER.
Leipzig 1959. 16° ss. 336 + mapa 1.

Niewielki formatem, ale pojemny informator, wydany przez berliński Zentralinstitut für Bibliothekswesen, ma służyć bibliotekarzom i personelowi pomocniczemu bibliotek powszechnych i związkowych NRD jako pomoc w ich codziennej pracy.

Zawarte w nim materiały ujęte w formie krótkich, syntetycznych artykułów można podzielić na dwie zasadnicze grupy. Pierwsza — o charakterze ogólnym — obejmuje wyciągi z dekretów i zarządzeń państwowych stanowiących podstawę prawną bibliotekarstwa oświatowego, regulujących wzajemny stosunek i współpracę bibliotek powszechnych i związkowych, określających ich cele i zadania. Ilustrację teoretycznych założeń stanowi zestawienie statystyczne stałego wzrostu bibliotekarstwa powszechnego w l. 1954—1958: dane uwzględniają liczbę placówek, wielkość księgozbiorów, liczbę wypożyczeń, czytelników oraz wydatkowane sumy. Graficzny wykres informuje o systemie kształcenia ogólnego i zawodowego w NRD. Na tym tle zarysowano organizację szkolenia średniego i niższego personelu bibliotekarskiego. Silny akcent położono przy tym na postawę bibliotekarza formułując „dekalog socjalistycznej etyki i moralności” oraz kartę obowiązków bibliotekarza w służbie czytelnika.

W drugiej, znacznie obszerniejszej części omawianej publikacji większość zgromadzonych materiałów ma na celu praktyczny instruktaż we wszystkich dziedzinach działalności bibliotekarskiej. Z ciekawszych pozycji należy wymienić małą wyborową bibliografię druków zwartych, czasopism oraz wszelkiego typu informatorów z zakresu bibliotekoznawstwa, bibliotekarstwa i księgarstwa, jakie ukazały się w NRD po 1945 r. Sporą grupę tworzą wydawnictwa wspomnianego na wstępie Instytutu dotyczące szkolenia i doszkalania bibliotekarzy oraz materiały do pracy z czytelnikami dorosłymi i młodzieżą. Następną interesującą pozycją jest wykaz 89 instytucji wydawniczych, który obok sygnetów wydawniczych podaje zwięzłą informację

o zakresie tematycznym oraz specjalizacji każdego wydawnictwa. Poczynając od ujętych materiałów informacyjnych o krajowych nagrodach literackich. Pozostałe drobne artykułki zawierają mniej lub więcej szczegółowe wskazówki co do różnorodnych czynności bibliotekarskich, jak np. zakup (źródła nabywania kart katalogowych, kart czytelniczych i innych pomocniczych materiałów bibliotecznych, pomoce bibliograficzne przy zamawianiu książek), techniki bibliotecznej (podstawowe informacje o rodzajach bibliografii i katalogów, o konserwacji książek, płyt i taśm magnetofonowych, o klasyfikacji księgozbiorów w różnych typach bibliotek), pracy z czytelnikiem i wypożyczania międzybibliotecznego (specjalizacja rzeczowa głównych bibliotek NRD, wizualna propaganda książki, wzory graficznego przedstawiania danych statystycznych, wzory pisma plakatowego). Również administracji biblioteki poświęcono sporo uwagi (tabele wynagrodzeń pracowników omawianych typów bibliotek, rozliczenia z delegacji służbowych, praktyczne wskazówki sporządzania budżetu i statystyki bibliotecznej). Całość uzupełniają podstawowe wiadomości z zakresu edytorstwa (honoraria autorskie, obliczanie maszynopisu, znaki korektorskie).

W przeciwstawieniu do wydawanego u nas *Informatora bibliotekarza* poradnik niemiecki nie sięga do wiadomości z historii bibliotekarstwa stawiając sobie konkretny cel — doraźną pomoc w trudnościach dnia. Stąd też płynnie duża różnorodność tematów omawianych nieraz dość lakonicznie i prymitywnie, co usprawiedliwione jest chyba szerokim zasięgiem informatora, który ma dotrzeć nawet do najmniejszych komórek bibliotecznych. Warto jednak podkreślić, że liczne wskazówki bibliograficzne dają użytkownikom możliwość zapoznania się z szerszą literaturą z danej dziedziny, możliwość pogłębienia i doszkolenia się w danym zagadnieniu. Te wyraźne sugestie „na wyrost” obok przejrzystego układu materiału opatrzonego indeksem rzeczowym stanowią niewątpliwą zaletę informatora.

B-ka Narodowa
Inst. Książki i Czytelnictwa

Helena Wiącek

STEFANIA FEDORKO: *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Bibliografia. 1946—1958.* Lublin 1959 Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej 8° ss. XXX, nrb. 2, 127, nrb. 4.

Monografia bibliograficzna, jaką jest bibliografia zawartości *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, spełnia podwójną rolę: dostarcza informacji o 906 artykułach zawartych w 98 tomach *Annales* i jako całość charakteryzuje życie naukowe Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w latach 1946—1958.

Annales ukazują się w 9 różnych sekcjach odpowiadających naukom wykładanym w lubelskim ośrodku uniwersyteckim, tzn. w samym Uniwersytecie i w wyodrębnionych z niego: Akademii Medycznej i Wyższej Szkole Rolniczej. *Bibliografia* zestawia całość materiału w układzie systematycznym, składającym się z 10 głównych działów, odpowiadających w zasadzie podziałowi *Annales*, ale różniących się od niego w szczegółach takich jak nomenklatura lub podziały wewnętrzne. I tak np. sekcja B, obejmująca w *Annales* geografie, geologię, mineralogię i petrologię, jest określona w *Bibliografii* wspólnym mianem: Nauki o ziemi i dzieli się na: geologię, petrologię, klimatologię i meteorologię, hydrologię, geomorfologię, genezę, geografję i kartografię gleb, geografję historyczną, geografję zaludnienia i geografję miast. Fizyka i Chemia rozpadły się w *Bibliografii* na dwa działy równoległe. Biologia występuje tu jako Nauki biologiczne; medycynę i medycynę weterynaryjną połączono w dział Nauki lekarskie; Nauki humanistyczne występują jako Humanistyka; wyodrębniono dział Ekonomii.

Bibliografia liczy się również z użytkownikiem obcym, nie znającym języka polskiego, wobec czego stosuje obok języka polskiego języki angielski i rosyjski, i to zarówno w objaśnieniach (nomenklatura działań, objaśnienie skrótów) jak i w samym spisie bibliograficznym.

W związku z użyciem trzech języków wymienię tu od razu pewne uwagi krytyczne. Spis działań byłby bardziej czytelny, gdyby podano go w każdym języku oddzielnie. Nagłówek *Objaśnienie skrótów* oraz nagłówki działań w samym zrebie bibliograficznym byłoby bardziej czytelne, gdyby były pisane in continuo we wszystkich językach, a zróżnicowane tylko czonką.

Opis bibliograficzny jest bardzo szczegółowy i na ogół zgodny z obowiązującymi normami. Odczuwa się jedynie brak opisu całości *Annales* za każdym wymienia się dodatki objęte wspólną paginacją. W *Bibliografii* Autorka stosuje odwrotną metodę (np. poz. 345 — s. 403—434, fig., tabl. 10, bibliogr.). Można niekiedy natknąć się na niejasne sprecyzowania dodatków granicznych. W poz. 343 zaznaczono objętość s. 387—429, tabl. i 6 nlb., bibliogr. Czy określenie „i 6 nlb.” oznacza, że mamy do czynienia z 6 nlb. dodatkowymi luźnymi kartami? Po sprawdzeniu okazało się, że chodzi tu o tablice. Autorka stosuje także określenia dodatków graficznych, jakich używali autorzy poszczególnych prac. W opisach bibliograficznych należałoby tę sprawę rozstrzygnąć według ogólnie znanych kryteriów i rozróżnić tabelę od tablicy, niezależnie od nomenklatury używanej przez poszczególnych autorów. W przeciwnym wypadku czytelnik bibliografii zostaje wprowadzony w błąd. W poz. 585 mamy s. 53—62, tab. i skl. 1. Niejasne jest użyte tu określenie „i skl. 1”. Po sprawdzeniu z autopsji okazało się, że chodzi tu o tabelę złożoną.

Poważnym brakiem opisu jest pomijanie informacji o obcojęzycznych strzeżeniach.

Bibliografia zawartości *Annales*, jak już wspomniałam na wstępie, ma układ systematyczny, odpowiadający w zasadzie kolejności sekcji roczników. Wyróżniono zatem 10 działań, zawierających poddziały niższego stopnia. Może warto byłoby zagadnienia bardziej skoncentrować. Liczbę działań głównych można by na pewno zmniejszyć o połowę. Matematykę, fizykę, chemię, nauki biologiczne dałoby się zmieścić w dziale Nauki matematyczno-przyrodnicze, a prawo i ekonomia mogłyby z powodzeniem stworzyć klasę Nauki Społeczne. To samo dotyczy poddziałów. Ustawienie poddziału *Biografia* po *Językoznawstwie* wydaje mi się zupełnie nieuzasadnione. W poddziale tym zresztą tylko grupa Fizyki jest wyszczególniona, inne zaś grupy biografii zawierają odsyłacze do poszczególnych działań. Czy nie należałoby biografii botaników, doktorów nauk weterynaryjnych, fizyków itd. umieścić wyłącznie na początku odpowiednich działań. Przecież materiały biograficzne uczonych, reprezentujących określone dziedziny wiedzy, należą tylko do historii poszczególnych nauk. W poddziale *Biografia* występuje dział „Szerzmirze idei”. Jest to nazwa formalna i do tego zbyt „barokowa”, nic nie mówiąca czytelnikowi. Należałoby śtanowczo unikać nagłówków rzeczowo nieskonkretyzowanych. W układzie systematycznym materiału bibliograficznego nazwy formalne mogą tylko mieć rolę tzw. poddziałów wspólnych. Słusznie powiązano niektóre pozycje odsyłaczami, łącząc w całość prace o podobnej treści. Odsyłacze od nagłówków poddziałów dowodzą dbałości Autorki o wyczerpanie problematyki w układzie materiału.

Bibliografia zawartości *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* posiada indeks alfabetyczny autorów. Zbyteczną jest w nim może informacja oznaczona skrótem [wsp.], co oznacza: współautor. Indeks odsyłając czytelnika do poszczególnych pozycji umożliwia odczytanie wkładu pracy poszczególnych

autorów. Należy żałować, że nie sporządzono indeksu przedmiotowego w układzie alfabetycznym. Jeśli użytkownik szuka szczegółowego zagadnienia, to musi przedzierać się przez obfitość działów i poddziałów.

Na zakończenie tych uwag, zajmujących się wyłącznie zagadnieniem metodyki bibliograficznej, pragnę podkreślić pionierskie znaczenie *Bibliografii Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* jako najwłaściwszej i koniecznej dokumentacji osiągnięć naukowych ośrodka uniwersyteckiego. Może pobudzi ona i inne instytucje naukowe do opublikowania podobnych prac.

B-ka Narodowa
Zakład Czasopism

Irena Michalak

LES BIBLIOGRAPHIES INTERNATIONALES SPÉCIALISÉES COURANTES FRANÇAISES OU À PARTICIPATION FRANÇAISES. Texte préparé par André Lhéritier... avec la concours des membres de la Commission Nationale de Bibliographie. Paris 1958 8° ss. 95, mlb. 1. Direction des Bibliothèques de France. Commission Nationale de Bibliographie.

W r. 1952 Dyrekcja Bibliotek Francji powołała do życia Narodową Komisję Bibliografii (Commission Nationale de Bibliographie). Jedną z pierwszych prac tej Komisji był wykaz bieżących bibliografii specjalnych o zasięgu międzynarodowym, opracowywanych we Francji lub z udziałem naukowców francuskich. Do współpracy powołano Centre National de la Recherche Scientifique, instytucję bezpośrednio zainteresowaną rozwojem usług bibliograficznych. Rozesłano kwestionariusze do wielu specjalistów. Wynikiem tej akcji była powielona praca Louise-Noëlle Malclès: *Rapport sur les bibliographies internationales spécialisées courantes en France* (Paris 1953). Publikacja ta została szybko wyczerpana.

W r. 1956 ponownie rozesłano ankiety do różnych ośrodków bibliograficznych. Praca André Lhéritier, tym razem drukowana, jest wynikiem zebranych w ten sposób materiałów. Do współpracy nad bibliografią powołano 36 specjalistów. Obejmuje ona 253 bibliografie bieżące specjalne o charakterze międzynarodowym, opracowywane we Francji lub z udziałem Francji, w układzie systematycznym. Materiał ujęto w 31 działów z licznymi poddziałami. Wiele działów głównych posiada na wstępie obszerniejsze informacje ogólne. Pozycje adnotowane są przeważnie według tego samego schematu: 1. rok powstania bibliografii, 2. częstotliwość ukazywania się, 3. zakres, 4. charakter, 5. organizacja pracy. Adnotacje są zwięzłe i treściwe, informujące również o bibliografiach zagranicznych z tej dziedziny. Brak jedynie miejsca wydania czasopism, co stanowiłoby pożyteczną informację dla bibliotekarza i badacza. Bibliografia, która posiada indeks tytułowy i przedmiotowy, oddaje usługi nie tylko w dziale informacyjnym biblioteki naukowej, ale daje również pogląd na niemały wkład pracy Francuzów w dziedzinie bibliografii.

B-ka Gł. Uniw. A. Mickiewicza
w Poznaniu

Felicja Kuźdowicz

Z Ż Y C I A

ODZNACZENIA

Dr HELENA DRZAŹDZYŃSKA, dyrektor Biblioteki Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie, została w dniu 1 października 1959 r. odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski

Z ŻALOBNEJ KARTY

Tadeusz MŁODKOWSKI, zasłużony pedagog, archiwista i bibliotekarz, odznaczony licznymi orderami — urodzony 19 kwietnia 1887 r. w Warszawie, zmarł dnia 21 lutego 1960 w Mrągowie.

Dr Kazimiera z Adamowiczów GROTTOWA, b. pracownik Biblioteki Narodowej, kustosz Biblioteki Jagiellońskiej — zmarła dnia 11 marca 1960 przeżywszy lat 56.

Wanda z Lysakowskich FILLEROWA, kierownik Oddziału Biblioteki Głównej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie — zmarła dnia 6 maja 1960 r. przeżywszy lat 54.

KONKURS

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich przy poparciu Ministerstwa Kultury i Sztuki (Departament Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek) ogłosiło KONKURS na wspomnienia z pracy bibliotekarzy lub bibliotek w okresie 15-lecia PRL.

W konkursie mogą wziąć udział wszyscy bibliotekarze lub inne osoby, związane z odbudową i organizowaniem bibliotek bądź z ich pracą w okresie powojennym.

Praca konkursowa winna mieć charakter wspomnień osobistych, popartych w miarę możliwości sprawdzalnym materiałem dokumentacyjnym (kroniki, sprawozdania, statystyki i inne materiały drukowane lub rękopiśmienne). Wspomnienia mogą też nawiązywać do działalności bibliotecznej w okresie okupacji.

Przewidziane są następujące nagrody: I — zł 5000, II — zł 3000, III — zł 2000, trzy wyróżnienia po zł 1000 oraz 10 nagród w postaci przedmiotów wartościowych i kompletów książek.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich zastrzega sobie możliwość innego rozdziału funduszu nagród.

Objętość pracy konkursowej nie może przekraczać 1 arkusza autorskiego (20 stron maszynopisu o 30 wierszach na stronie). Prace winny być nadsyłane w dwóch egzemplarzach nie podpisanych, lecz opatrzonych godłem (pseudonimem). W dołączonej do nich zaklejonej kopercie, opatrzonej tym samym godłem, należy podać nazwisko i adres autora.

Termin nadsyłania prac upływa dnia 15 września 1960 r. (decyduje data stempla pocztowego). Rozstrzygnięcie konkursu nastąpi w pierwszej połowie grudnia 1960 r.

Prawo pierwszeństwa publikacji prac wyróżnionych przysługuje Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich.

Prace należy nadsyłać na adres: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich — Zarząd Główny — Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7. Na kopercie winien być napis: „Konkurs 15-lecia”.

Prezydium Zarządu Głównego SBP powołało Sąd konkursowy w następującym składzie: Zbigniew Daszkowski, Helena Falkowska, Bogdan Horodyski, Czesław Kozioł, Ewa Pawlikowska.

APEL STOWARZYSZENIA DZIENNIKARZY POLSKICH

Sekcja Prasoznawcza SDP zwraca się do Zarządów Bibliotek i do Bibliotekarzy z wzwaniem o przyspieszenie uporządkowania i opracowania zbiorów czasopism polskich znajdujących się w ich bibliotekach.

Dokonanie tych prac umożliwi pełne zestawienie Centralnego Katalogu Czasopism tworzonego w Bibliotece Narodowej już od szeregu lat. Wiadomo nam, że na 47 bibliotek współpracujących z Biblioteką Narodową tylko 27 bibliotek podało dotychczas całość swych zbiorów do Centralnego Katalogu Czasopism. Dalsze prace muszą więc jeszcze potrwać dość długo, lecz nie można ich odkładać na odległe terminy.

Na Centralny Katalog Czasopism Polskich czekają prasoznawcy, publicyści, historycy, badacze naszej kultury, różnych dziedzin wiedzy, czeka studująca młodzież. O znaczeniu prasy jako ważnego materiału do badań nie trzeba przypominać bibliotekarzom.

Ze szczególnym naciskiem zwracamy się do Was w okresie przygotowań do obchodu 300-lecia prasy polskiej (1661—1961) z prośbą o energiczne podjęcie prac nad uporządkowaniem i opracowaniem posiadanych przez Wasze Biblioteki zbiorów czasopism polskich. Skatalogowanie zasobów czasopism przyspieszy realizację Centralnego Katalogu Czasopism, a niewątpliwie także wpłynie na lepszy stan przechowania i zabezpieczenia zbiorów prasowych w bibliotekach, ocali rzadkie, a przez to wartościowe roczniki i egzemplarze dawne.

Bibliotekarze! Zwróćcie baczną uwagę na zbiory czasopism, włączcie ich opracowanie do pilnych planów Waszej pracy. Przyspieszcie dzieło Centralnego Katalogu Czasopism i oddacie jeszcze jedną cenną przysługę sprawie nauki i kultury polskiej.

Sekretarz
Komitet Obchodu 300-lecia
Prasy Polskiej
(—) Tadeusz Butkiewicz

Przewodniczący Sekcji Prasoznawczej SDP
(—) Mieczysław Krzepkowski

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, publikując ten apel, wita z radością inicjatywę Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich.

Ze swej strony pragniemy podkreślić, że Centralny Katalog Czasopism prowadzony przez Bibliotekę Narodową, obejmuje również czasopisma zagraniczne, w związku z czym ważną sprawą jest przyspieszenie opracowania przez biblioteki całości zasobów czasopiśmiennych.

Prezydium Zarządu Głównego
Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

NOWE WŁADZE STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

Ogólnokrajowy Zjazd Delegatów Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, obradujący w dniach 9 i 10 kwietnia br. w Olsztynie, dokonał wyboru Przewodniczącego Zarządu Gł. w osobie łkol. Bogdana Horodyskiego i członków Prezydium oraz Głównej Komisji Rewizyjnej i Głównego Sądu Koleżeńskiego.

Na posiedzeniu w dniu 24 maja br. Prezydium ukończyło się w sposób następujący:

Przewodniczący — łkol. Bogdan Horodyski (Warszawa), Wiceprzewodniczący — łkol. Edward Assbury (Warszawa), Jan Augustyniak (Łódź), Józef Korpała (Kraków), Zofia Kossonogowa (Warszawa), Piotr Stasiak (Katowice), Sekretarz Generalny — łkol. Maria Dembowska (Warszawa), Zast. Sekretarza Gen. — łkol. Alicja Halpernowa (Warszawa), Skarbnik — łkol. Tadeusz Bruszewski (Warszawa), Zast. Skarbnika — łkol. Maria Pisarska (Warszawa), członkowie Prezydium — łkol. Jan Baumgart (Kraków), Jamina Błażewicz (Warszawa), Helena Falkowska (Warszawa), Maria Gawarecka (Lublin), Hanna Kram (Sosnowiec), Ewa Pawlikowska (Warszawa), Helena Więckowska (Łódź).

Funkcje I Wiceprzewodniczącego pełni łkol. Zofia Kossonogowa.

Członkowie Głównej Komisji Rewizyjnej: łkol. Zofia Balicka (Warszawa), Walery Dąbrowski (Warszawa), Irena Gawinkowa (Warszawa), Tadeusz Remer (Warszawa), Bolesław Świdzki (Poznań), zastępcy: łkol. Bonifacja Jaworska (Szczecin), Krystyna Lisowska (Kraków), Anna Morawska (Olsztyn).

Członkowie Głównego Sądu Koleżeńskiego: łkol. Władysława Bonkowska (Warszawa), Helena Handelsman (Warszawa), Ryszard Przelaskowska (Warszawa), zastępcy: łkol. Marian Pelczar (Gdańsk), Teresa Peplowska (Olsztyn).

ZJAZD STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH W OLSZTYNIE

Zaczyna ustalać się dobra tradycja organizowania kolejnych Ogólnokrajowych Zjazdów Delegatów Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w coraz to innych ośrodkach kraju. Każdy bowiem Zjazd gromadząc na nowym terenie wiele dziesiątków najaktywniejszych bibliotekarzy całego państwa staje się manifestacją znaczenia i roli zawodu, nie zawsze i nie wszędzie jeszcze należycie docenianego i walczącego ciągle o swą społeczną rangę. Przesuwanie od zjazdu do zjazdu siedziby obrad może być widomym znakiem naszej bibliotekarskiej obecności na kulturalnej mapie Polski. Oczywiście różne względy powodują, że nie zawsze się tak dzieje.

Mówiąc jednak o Ogólnokrajowym Zjeździe w Olsztynie w dniach 9 i 10 kwietnia br. trzeba z góry stwierdzić, że to był Zjazd tego właśnie rodzaju. Złożył się na to szereg przyczyn. Jedną z nich jest postępujące umacnianie się i krzepnięcie naszej organizacji zawodowej i wzrost jej autorytetu. Wy-mownym tego dowodem jest coraz pomyślniej układająca się współpraca Stowarzyszenia z Ministerstwem Kultury i Sztuki, które na Zjeździe reprezentował wiceminister Z. Garstecki. Stowarzyszenie utrzymuje stały kontakt z kierownictwem Departamentu Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek i znajduje tam zrozumienie naszych potrzeb i pomoc w najróżnorodniejszych akcjach związanych z zawodem bibliotekarskim, co wcale przecież nie oznacza, że wszystko daje się załatwić szybko i pozytywnie. Między postulatami choćby najbardziej słusznymi a możliwością ich realizacji w konkretnych warunkach zawsze istnieje mniejsza czy większa rozbieżność, wynikająca niekiedy częściowo z przyczyn obiektywnych (jak np. brak funduszy). Współ-praca Stowarzyszenia z Ministerstwem Kultury jest tylko najbardziej zaawansowanym przykładem w rozwoju sytuacji. Objawy wzrastającego zrozumienia dla codziennych, nastrojących się w praktyce życia postulatów bibliotekarskich (bo zasadnicze pozytywne nastawienie gwarantuje przecież nasz ustrój), liczenie się z opinią bibliotekarzy w rozstrzyganiu ich spraw — wszystko to da się zauważyć i gdzie indziej, aczkolwiek jesteśmy dopiero u początku tej drogi i bardzo wiele pozostaje do zrobienia. Ale kierunek jest właściwy i delegaci dali temu swój wyraz na Zjeździe.

Tak więc dzięki scharakteryzowanemu powyżej wzrostowi autorytetu Stowarzyszenia, a ponadto dzięki wysiłkom gospodarzy Zjazdu, tj. kolegów-bibliotekarzy z Okręgu Olsztyńskiego Zjazd urosł do rangi wydarzenia kulturalnego w życiu miasta. Uczestnictwo w obradach przedstawicieli miejscowych władz partyjnych i miejskich (m. in. obradom przysłuchiwali się Sekretarz KW PZPR K. Rokoszewski, Przewodniczący Prezydium Woj. Rady Narodowej M. Goto-wicz, Przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej ob. Molendo, Kierownik Wydziału Kultury W. Ogrodziński) pozwala żywić nadzieję, że sprawy bibliotekarskie są tam dostrzegane i że Zjazd doda w tym kierunku nowych impulsów.

Dla wielu delegatów widzących Olsztyn po raz pierwszy objawił się on jako uroczne, żywotne miasto i jako ośrodek poczynań kulturalnych o dużym znaczeniu. Wjeżdżający do Olsztyna oglądają z wysokości nasypanego kolejowego panoramę nowych, czerwonych dachów. Spacer po mieście potwierdza całkowicie to pierwsze wrażenie: miasto odbudowane jest ze zniszczeń wojennych.

Niezapomnianym przeżyciem dla uczestników Zjazdu stał się wieczór spędzony na występach Zespołu „Olsztyn”. Barwny folklor mazursko-warmiński, zaprezentowany licznymi pieśniami i tańcami, porwał widzów, których entuzjazm udzielił się wykonawcom.

Obrady Zjazdu, którego pełny przebieg znajdzie odbicie w następnym numerze *Przeglądu Bibliotecznego*, koncentrowały się wokół kluczowych zagadnień bibliotekarskich. Ustępujący Zarząd mógł wskazać na szereg wdrożonych już akcji, które trzeba doprowadzić do pomyślnego zakończenia. Zjazd akceptując dotychczasowe osiągnięcia Zarządu i kierunek jego poczynań powierzył ich realizację w większości tym samym ludziom, którzy ponownie weszli do Prezydium Zarządu Głównego.

Atmosfera powagi i skupienia dominowała nad obradami. Zarówno Przewodniczący obradom prof. dr Aleksander Birkenmajer jak i uczestnicy pamiętający wiele poprzednich zjazdów bibliotekarskich (jak prof. dr Marian Łodyński) zgodnie stwierdzili ten wyjątkowy charakter Zjazdu Olsztyńskiego.

Zb. D.

ZAGADNIENIA REGIONALNE W BIBLIOTEKARSTWIE

Z uroczystości jubileuszowych ku czci Gustawa Zielińskiego w Płocku

150 rocznica urodzin Gustawa Zielińskiego, ojca dzisiejszej Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego, stała się stosowną okazją przypomnienia tego zasłużonego człowieka, działacza gospodarczego i społecznego, poety, pisarza, historyka i bibliologa a zarazem mecenasa sztuki i nauki. Uroczystość ta dała równocześnie okazję do rozważenia, czy najważniejszy owoc trudów jego żywota — biblioteka — ma tytuł do dalszego rozwoju, czy też ma pozostać szacownym reliktem i pomnikiem chwały jej założycieli i pomnożycieli, zasługującym jedynie na troskę, by z zachowanych tam skarbów przeszłości niczego nie uрониć. Uroczystości te były bardzo na czasie, zwłaszcza wobec faktu, że panuje niestety duże niezrozumienie roli, jaką może dzisiaj spełniać ta biblioteka.

Przygotowaniem uroczystości zajął się Komitet organizacyjny, którego przewodniczącym został dyr. mgr Franciszek Dorobek, a sekretarzem — dyr. Czesław Gutry.

Przedmiotem szczegółowych rozważań i dyskusji stał się program przygotowywanej uroczystości. Po przeanalizowaniu kilku odmiennych koncepcji ustalono, że tematyka referatów będzie dotyczyła osoby Gustawa Zielińskiego i jego biblioteki oraz tak istotnych dla dalszego rozwoju tej biblioteki problemów regionalizmu w bibliotekarstwie.

Program ten uzgodniono zarówno z Towarzystwem Literackim im. Mickiewicza jak i z Departamentem Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek Ministerstwa Kultury i Sztuki uzyskując aprobatę i poparcie materialne obu tych instytucji. Wicedyrektor mgr Cz. Koziół stwierdził m.in., że projekt uroczy-

stości pokrywa się z realizowaną w Ministerstwie Kultury polityką kulturalnej aktywizacji regionów.

Pomoc Departamentu wyraziła się w pokryciu kosztów referatów i w wydaniu okólnika do bibliotek wojewódzkich i wielkich miejskich z zaleceniem, aby ich przedstawiciele wzięli udział w uroczystościach, co zapewniło liczne zgłoszenia uczestnictwa w konferencji z bibliotek powszechnych. Na zaproszenie Komitetu organizacyjnego przybyło też wielu bibliotekarzy z bibliotek naukowych, pracowników muzeów, archiwów, nauczyciele i in. Łącznie przyjechało do Płocka ponad 150 osób, w tym wielu wybitnych bibliotekarzy i naukowców.

Oprócz gości zamiejscowych w obradach wzięła udział niemal cała kadra bibliotekarzy miejscowych oraz bibliotekarzy z powiatu płockiego, którzy właśnie dnia poprzedniego odbyli konferencję powiatową. Nie zabrakło i licznych przedstawicieli społeczeństwa z Płocka i okolic, nawet z odleglejszego Gąbina, chociaż uroczystości te nie były jedynym świętem kulturalnym w Płocku.

Po przemówieniach powitalnych głos zabrał prof. Julian Krzyżanowski przedstawiając w swym referacie całokształt życia i twórczości Gustawa Zielińskiego. Referent ześrodkował uwagę na najbardziej znanym utworze poety pt. *Kirgiz* i zanalizował przyczyny, dla których tylko ten utwór zyskał niebywałą poczytność. Zieliński był pod przemożnym urokiem Mickiewicza, tak dalece że nawet w mowie potocznej i w listach używał elementów przepojonych poezją mickiewiczowską. Jedynie w *Kirgizie* wyzwolił się spod tego wpływu, a egzotyczna tematyka dała mu dobrą sposobność. *Kirgiza* cechuje żywo opisany egzotyczny folklor, realizm czy może pozory realizmu, którym ulegał czytelnik, i doskonała zwarta konstrukcja utworu. *Kirgiz* nie jest jedynym utworem Zielińskiego zasługującym na pamięć i miejsce w historii literatury. Drugim takim utworem jest powieść *Manuela*, którą również czyta się z pasjonującym zaciekawieniem. Jest w niej prototyp historii miłosnej Krzysztofa Cedry do pięknej Hiszpanki w *Popiotach*. Referent zwrócił uwagę na ogólnoludzkie walory *Kirgiza*: Zieliński widzi wielkość ludzką i tragizm ludzi innej rasy, czego wielu pisarzy dostrzec nie potrafiło.

Referat mgr Haliny Kostaneckiej oparty na wnikliwej analizie materiałów znajdujących się w Bibliotece im. Zielińskich odsonił historię biblioteki Gustawa Zielińskiego w Słepem. Biblioteka liczyła 15 000 dzieł w około 20 000 tomach. Referentka na podstawie dokumentów ustaliła czynny udział Zielińskiego w opracowywaniu zbiorów i jego osobistą współpracę przy *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera.

Referat mec. Kazimierza Askanasa o regionalizmie zwracał uwagę na rolę i charakter ruchu regionalnego i jego bazy ludzkiej i materialowej w okresie przedwojennym i na konieczność odmiennego spojrzenia na to zagadnienie obecnie. W wyniku tej analizy referent sformułował następujące wnioski: 1. konieczność ogólnej organizacji placówek regionalnych i nadzoru nad nimi, 2. okazanie im pomocy naukowej i metodycznej, 3. koordynacja prac, 4. propagowanie idei i badań regionalnych 5. powołanie naczelnej rady naukowej.

Referat prof. dra Mariana Pelczara poddał analizie rolę i zadania bibliotek regionalnych. Referent dał po raz pierwszy definicję biblioteki regionalnej, omówił historię i zadania bibliotek prowincjonalnych powstających w Polsce na przełomie XIX i XX wieku, poruszył zagadnienie funkcji bibliotek regionalnych i ich rolę w ruchu regionalnym próbując jednocześnie określić, jaki powinien być zakres gromadzenia materiałów.

Czesław Gutry zajął się problemem praktycznej działalności biblioteki regionalnej w Płocku w referacie pt. *Biblioteka im. Zielińskich jako warsztat pracy regionalnej*. Referent omówił, w jaki sposób Biblioteka opracowuje materiał regionalny. Szczególny nacisk położył referent na niezbędność zdobycia egzemplarza obowiązkowego jako podstawowego przy gromadzeniu materiału regionalnego.

Referat doc. Ksawerego Świerkowskiego o bibliografii regionalnej skierował uwagę na zbiory regionalne i prace bibliograficzne bibliotek, znajdujących się w sieci bibliotek publicznych. Referat dawał liczne wskazówki metodyczne i wskazywał najpotrzebniejsze materiały, które biblioteka powinna posiadać.

Podsumowanie wyników obrad dał w ostatnim słowie prezes Zarządu Towarzystwa mec. poseł Tadeusz Gierzyński wyrażając radość z powodu pomyślnie przeprowadzonych obrad i proponując powołanie specjalnej komisji, która się zajmie opracowaniem i sformułowaniem wniosków z dezzyderatów wypowiedzianych w referatach i dyskusji.

Niezależnie od tych referatów wydano na użytek szkół powielaną broszurkę mgra Stanisława Kostaneckiego pt. *150 rocznica urodzin Gustawa Zielińskiego*. Tekst broszury był odczytywany w czasie trwania obrad w szkołach Płocka i powiatu płockiego. Do dalszego spopularyzowania uroczystości przyczynił się Radiowęzeł, przez który nadawano liczne komunikaty, recytacje poezji G. Zielińskiego i popularną pogadankę o jego bibliotece w Skępem (pióra mgr Haliny Kostaneckiej).

Wystawa zorganizowana z okazji obchodu poświęcona była Gustawowi Zielińskiemu i jego Bibliotece. Wystawę zdobiły portrety założyciela, ofiarodawcy Józefa Zielińskiego, jednego z bibliotekarzy Józefa Feliksa Zielińskiego i innych zasłużonych przedstawicieli rodziny. Ponadto znalazł się obraz jarmarku kirgiskiego, widoki Płocka z czasów szkolnych Zielińskiego i rysunki E. Jürgensa z widokami Skępego. Książki oraz rękopisy, a także wydania *Kirgiza* i innych poezji (od edycji z roku 1842 do wydania z r. 1956) rzucały światło na życie i twórczość G. Zielińskiego. Wystawiono i listy Lenartowicza, A. Januszkiewicza, E. Odyńca, K. Estreichera, A. Tolstoja. Pokazano fragment biblioteki skępskiej w oddzielnej gablocie, podzielonej na te same działy, jakie istniały w Skępem. Wystawę zorganizował mgr Stanisław Kostanecki.

Konferencja w Płocku odbiła się echem w regionie płockim. Lokalne uroczystości ku czci G. Zielińskiego zorganizowano w Markowicach (22 XI) i w Skępem (29 XI).

Regionalna uroczystość jubileuszowa w Płocku nabrała ogólnopolskiego charakteru, wykazała, że do spraw regionalnych należy podchodzić z ogólnonarodowego punktu widzenia. Przez dwa dni zagadnienie bibliotek regional-

nych skupiało uwagę przedstawicieli wszystkich sieci bibliotecznych, stało się przedmiotem rozważań i porad bibliotekarzy i naukowców.

Zagadnienie regionalizmu nie było i nie mogło być wyczerpane podczas konferencji plockiej. Nie poruszono sprawy towarzystw naukowych regionalnych czy wszelkiego rodzaju towarzystw regionalnych i lokalnych, dla których po kilku miesiącach zorganizowało Ministerstwo Kultury i Sztuki specjalną konferencję w marcu 1960 r. Nie poruszono sprawy muzeów ani archiwów regionalnych. Konferencja taka czeka na realizację. Zasoby regionalne bibliotek, muzeów, archiwów oto wspólna baza materiałowa, na której opierać się musi każdy ambitny ruch regionalny. Bez tej bazy trudno sobie wyobrazić poważny ruch regionalny. Należy porozumieć się co do gromadzenia materiałów.

W związku z konferencją plocką parę uwag krytycznych: czy nie za dużo referatów na dwa dni, a za mało czasu na dyskusję. Przyjął się przy tym w Płocku chyba mylny pogląd, że z chwilą, kiedy uczestnicy zaczynają opuszczać zebranie, należy obrady zamknąć. Przewidując tę okoliczność postanowiono przeto zamknąć obrady przed obiadem. Tymczasem nie powinno być przeszkodą, że do końca dotrwa jedna czwarta uczestników, przeciwnie kadra, która pozostaje do końca, do późnego wieczora, wniesie nieraz do dyskusji bardzo wiele; możność wypowiedzenia się jest jednym z magnesów na tego typu uroczystościach i niewątpliwie wzbogaca treść obrad, pozwala na opracowanie na miejscu uchwał bez odkładania sprawy do powstania oddzielnej Komisji.

Czesław Guńry

B-ka im. Zielińskich
Tow. Nauk Płockiego

KONFERENCJA DYREKTORÓW BIBLIOTEK WYŻSZYCH SZKÓŁ PEDAGOGICZNYCH

W dniach 28—29 stycznia 1960 r. odbyła się w Krakowie z inicjatywy Ministerstwa Oświaty konferencja dyrektorów Wyższych Szkół Pedagogicznych. W konferencji wzięli udział również: mgr J. Tywoński — wizytator Min. Ośw., doc. dr W. Danek — rektor W.S.P. w Krakowie, doc. dr St. Jodłowski i doc. dr R. Mochnacki — prorektorzy W.S.P. w Krakowie oraz doc. dr I. Zarębski — wicedyr. Biblioteki Jagiellońskiej.

Celem konferencji było dokonanie przeglądu wyników dotychczasowej pracy Bibliotek Głównych Wyższych Szkół Pedagogicznych, przedyskutowanie i ustalenie wniosków dotyczących m. in. ogólnych zasad polityki uzupełniania księgozbiorów i kierunku specjalizacji, struktury wewnętrznej bibliotek głównych i sieci bibliotek uczelnianych oraz szkolenia zawodowego bibliotekarzy.

Konferencja wykazała, że biblioteki Wyższych Szkół Pedagogicznych posiadają znacznie rozbudowane księgozbiory i w obecnej chwili zaspokajają potrzeby dydaktyczne uczelni. Rozwijają również systematyczną działalność zmierzającą do stworzenia w nich możliwie najlepszych warunków do pracy

naukowo-badawczej, zwłaszcza w zakresie takich specjalności jak psychologia i pedagogika.

Ten kierunek specjalizacji bibliotek WSP wynika nie tylko z charakteru uczelni, lecz w równej mierze ze spoczywających na nich obowiązków w dziedzinie podnoszenia kwalifikacji czynnych kadr oświatowych.

Ponieważ w Wyższych Szkołach Pedagogicznych reprezentowane są różne kierunki studiów, a jednocześnie trzeba się liczyć z wymogami oszczędności, dlatego największą trudność w pracy bibliotek stanowi odpowiedni, celowy dobór nabytków.

Dotychczasowa współpraca i pomoc, jaką w tej dziedzinie okazywali bibliotekarzom pracownicy nauki, powinna być nadal kontynuowana i pogłębiana.

W dyskusji zwrócono m. in. uwagę na to, że wielu spośród pracowników bibliotek Wyższych Szkół Pedagogicznych mając ukończone studia wyższe i wieloletni staż pracy bibliotekarskiej — nie posiada jednak formalnych warunków umożliwiających ich awansowanie ani perspektyw zdobywania ich, ponieważ nie byli i nie są objęci szkoleniem zawodowym prowadzonym dla bibliotekarzy bibliotek szkół wyższych podległych Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego.

Pałaca jest również kwestia dokształcania zawodowego tych pracowników, którzy niedawno rozpoczęli pracę w zawodzie bibliotekarskim. Problem ten wiąże się nierozdzielnie z zagadnieniem podnoszenia jakości pracy i stabilizacji kadr, dlatego postanowiono odbyć w czerwcu br. specjalną konferencję na ten temat, zobowiązując jednocześnie dyrektorów bibliotek do przygotowania odpowiednich materiałów.

Obrady konferencji toczyły się w nielicznym zespole ludzi pracujących w podobnych warunkach, wypełniających zbliżone zadania i dlatego dyskusja stała się szczerą wymianą poglądów i doświadczeń a podjęte konkretne wnioski wpłyną niewątpliwie na usprawnienie i podniesienie jakości pracy bibliotek tego typu.

Biblioteka WSP
w Krakowie

Helena Hanuszkowa

SEMINARIUM BIBLIOTEK ZIEM PÓLNOCNÝCH

W dn. 26—28 maja br. odbyło się w Koszalinie Seminarium Bibliotek Powszechnych Ziemi Północnych zorganizowane przez koszaliński Okręg SBP i Radę Okręgową TRZZ. Tematyka Seminarium dotyczyła problemów regionalnych ziem i ich odbicia w pracy bibliotek publicznych — w szczególności w zakresie gromadzenia i udostępniania regionalistów. Wymieniono również doświadczenia z pracy czytelni wiejskich zakładanych na terenie województw północnych.

WIADOMOŚCI BIBLIOGRAFICZNE

Redaguje Sekcja Bibliograficzna Stowarzyszenia
Bibliotekarzy Polskich

KONFERENCJA ROBOCZA POŚWIĘCONA PROBLEMOM BIBLIOGRAFII ZIEM ZACHODNICH

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej prowadzący na mocy uchwały Krajowej Rady Bibliografów z r. 1956 oraz Okólnika Prezesa Centralnego Urzędu Wydawnictw z dnia 22 XII 1956 r. centralną ewidencję prac bibliograficznych będących w opracowaniu stwierdził ostatnio, iż obok od dawna planowanych i wykonywanych spisów bibliograficznych dotyczących Ziem Zachodnich i Północnych¹ podejmowane są nowe bibliografie o tej samej tematyce. Sądząc, że spotkanie przedstawicieli zainteresowanych placówek oraz bibliografów pracujących indywidualnie nad tą tematyką pozwoli dokładnie scharakteryzować podjęte prace bibliograficzne i ustalić, czy ich koncepcje wzajemnie się uzupełniają bądź może częściowo lub całkowicie pokrywają, Instytut Bibliograficzny zorganizował w Warszawie 25 kwietnia 1960 r. konferencję roboczą poświęconą problemom bibliografii Ziem Zachodnich.

W zebraniu uczestniczyło 29 osób, w tym 16 pracowników Biblioteki Narodowej i 13 przedstawicieli zainteresowanych ośrodków. Spośród zaproszonych przybyli między innymi reprezentanci Instytutu Historii PAN, Instytutu Zachodniego, Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich, Ośrodka Bibliografii i Dokumentacji PAN oraz przedstawiciele bibliotek: Jagiellońskiej, Śląskiej, Gdańskiej PAN, Uniwersyteckiej Wrocławskiej oraz Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki w Szczecinie.

Zasadniczym celem konferencji było uzasadnienie potrzeby współpracy poszczególnych ośrodków i bibliografów indywidualnie pracujących, zainicjowanie tej współpracy oraz omówienie niektórych zagadnień metodycznych dotyczących bibliografii regionalnej w ogólności, a bibliografii Ziem Zachodnich w szczególności.

Przegląd zarejestrowanych w centralnej ewidencji bibliografii dotyczących bądź poszczególnych regionów, bądź Ziem Zachodnich w całości, uzupełniony informacjami uczestników, wykazał, że z jednej strony w licznych bibliografiach krzyżują się ich zakresy terytorialne, co prowadzi do niepożądanego dublowania prac oraz marnotrawstwa środków materialnych i czasu, z drugiej zaś — są tereny, które nie zostały objęte przez żaden z dotychczasowych spisów. Stąd wypływa wniosek, że pierwszym zadaniem ośrodka koordynującego prace bibliograficzne dotyczące Ziem Zachodnich jest ustalenie granic poszczególnych regionów, które objęłyby swoim zakresem terytorialnym poszczególne bibliografie. Uczestnicy konferencji zgodzili się, że instytucją najbardziej powołaną i najlepiej przygotowaną do prowadzenia prac koordynacyjnych jest Instytut Zachodni.

W dyskusji nad wybranymi problemami dotyczącymi zagadnień metodycznych omówiono zakres i kryteria doboru materiałów w bibliografi

¹ W dalszej części artykułu używany będzie termin Ziemi Zachodnie, pod którym należy rozumieć zarówno Polskę Zachodnią jak i Północną.

regionalnej. Postulowano bibliografie regionalne kompleksowe, ujmujące piśmiennictwo o danym regionie z punktu widzenia wszystkich nauk, a więc rejestrujące piśmiennictwo nie tylko historyczne, lecz także dotyczące warunków ekonomicznych, społecznych, kulturalnych i przyrodniczych regionu. Kryteria doboru materiałów w bibliografii regionalnej uzależniono od tego, czy rejestruje ona piśmiennictwo retrospektywne, czy też bieżące. I tak na przykład w bibliografiach regionalnych bieżących nie należy uwzględniać kryterium typograficzno-wydawniczego i pochodzenia autorów, które w bibliografiach retrospektywnych dawnego okresu mogą mieć pełne zastosowanie.

Dyskusja nad zagadnieniem potrzeby bibliografii Ziemi Zachodnich wykazała, że nie jest celowe sporządzanie bibliografii dotyczącej całości tych Ziemi, której zakres obejmowałby zakresy poszczególnych bibliografii regionalnych ze względu na dublowanie ich materiałów. Z drugiej zaś strony istnieje piśmiennictwo odnoszące się do Ziemi Zachodnich w całości, dublowane w poszczególnych bibliografiach regionalnych. Bibliografia Ziemi Zachodnich powinna więc zgodnie z postulatem przyjętym na konferencji ograniczyć swój zakres do rejestracji piśmiennictwa wspólnego dla całości Ziemi Zachodnich, zwłaszcza objąć piśmiennictwo rewizjonistyczne i odnoszące się do granicy na Odrze i Nysie. Tak ujęta bibliografia Ziemi Zachodnich powinna być opracowywana przez znawców tej tematyki, przede wszystkim przez Instytut Zachodni.

Nie wyklucza to możliwości a nawet konieczności sporządzania niewielkich bibliografii zalecających przeznaczonych do użytku działaczy politycznych i społecznych związanych z pracami Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich. Postulowano, by właśnie ten typ bibliografii Ziemi Zachodnich był opracowywany przez wyżej wymienioną instytucję.

I jeszcze jedna sprawa słusznie wysunięta i podkreślana niejednokrotnie na konferencji. Zagadnienia Ziemi Zachodnich mają aspekt polityczny i są ośrodkiem zainteresowania międzynarodowego. Bibliografie dotyczące polskich Ziemi Zachodnich ukazują się w NRF i obejmują również piśmiennictwo polskie, z reguły wyprzedzając analogiczne bibliografie polskie. Należy położyć kres tej niewłaściwej sytuacji i zapewnić bibliografiom polskim szybkie i regularne ukazywanie się w druku.

R É S U M É S

CZESLAW KOZIOL: *Projet de la nouvelle loi sur les bibliothèques.*

Pendant longtemps la législation polonaise concernant les bibliothèques n'était pas au même niveau que celle des autres pays. Il est vrai qu'entre les deux guerres on élaborait plusieurs projets de la loi sur les bibliothèques, mais aucun d'eux ne fut réalisé, et les derniers travaux dans ce domaine furent interrompus par la deuxième guerre mondiale. Le décret concernant les bibliothèques ne fut publié qu'en Pologne démocratique le 17 avril 1947. Ses principes rappelant les conceptions anciennes enfreignaient de même leur cadre modeste. Le décret établit dans tout le pays un réseau de bibliothèques scolaires, publiques et scientifiques, donna la possibilité d'une collaboration avec les bibliothèques sociales et privées, établit une direction centrale de l'activité des bibliothèques dans le pays entier. Les fondements principaux du décret restèrent actuels jusqu'à nos jours, mais les changements des dernières années dans la vie sociale, économique et culturelle du pays exigèrent la correction des résolutions détaillées. L'Association des Bibliothécaires Polonais se basant sur les énonciations par écrit de ses membres, élaborait „Les thèses de la loi des bibliothèques”. La Section des bibliothèques et de la lecture près le Conseil de la Culture et des Arts — organisée en avril 1959 — prépara le projet de la nouvelle loi comme résultat de nombreuses discussions qui est présenté en résumé dans cet article.

JANINA CZERNIATOWICZ: *Catalogues généraux dans les pays Slaves.*

HELENA WIECKOWSKA: *Éducation universitaire des bibliothécaires dans les pays d'Europe Orientale.*

Conférences faites à la XXV Session du Conseil FIAB à Varsovie en septembre 1960. Elles seront publiées par FIAB.

JANINA BŁAŻEWICZ: *Instruction aux départements de la Bibliothèque Lenin à Moscou et de la Bibliothèque Publique Sałtykow-Szczedrin à Leningrad.*

Le plan détaillé de l'instruction aux départements dans deux des plus vastes bibliothèques en U.R.S.S.

MICHAŁ AMBROS: Wiktor Hahn (1871—1959).

Wiktor Hahn qui mourut le 2. novembre 1959 était un des plus éminents bibliographes polonais. En 1893 il finit des études dans le domaine de la philologie classique et polonaise à l'Université de Lwów et en 1907 il s'y fit agrégé. En 1918 il passa son agrégation en bibliographie et en bibliothéconomie et fut nommé professeur sans chaire à l'Université de Lwów jusqu'en 1922. La même année il fut invité à l'Université Catholique de Lublin. Il y resta jusqu'au début de la guerre. Après la guerre il se fixa à Varsovie et là fut nommé professeur à l'Université en 1956. Wiktor Hahn était extrêmement actif dans le domaine des sciences, publiant environ 1.100 ouvrages et appendices. De même que sur la philologie classique il concentra son intérêt sur la littérature polonaise de l'époque du romantisme, particulièrement sur les œuvres de Slowacki. Ses recherches atteignirent aussi les œuvres des écrivains polonais anciens comme Rey, Kochanowski et surtout Szymonowicz. Ses mérites les plus remarquables furent dans le domaine de la bibliographie, il écrivit un grand nombre de monographies bibliographiques sur les ouvrages des écrivains polonais. Il élabora aussi la bibliographie de la philologie classique et de la littérature humanistique en Pologne depuis 1891 jusqu'en 1925. Son œuvre la plus remarquable c'est *Bibliografia bibliografij polskich* („Bibliographie des bibliographies polonaises”) qui fut publiée pour la seconde fois en 1956.

HANNA UNIEJEWSKA: Andrzej Grodek comme bibliothécaire et bibliographe.

Le 23 novembre 1959 mourut Andrzej Grodek, savant éminent, économiste, bibliothécaire et bibliographe. Il est né en 1901, après avoir fini les études économiques, il commença en 1931 à travailler comme assistant à la bibliothèque de la Haute École de Commerce à Varsovie où il prépara le système du catalogue par matière. Il accomplit fort bien sa tâche. En 1935 il passa son doctorat, l'année suivante il fut reçu agrégé. Mais il continua son travail dans la Bibliothèque, quelques années avant la guerre il commença un grand travail sur le catalogue imprimé dont on se rest jusqu'à présent. Il rendit des services importants pendant la guerre facilitant aux étudiants qui participaient aux cours clandestins l'accès illégal des fonds de la bibliothèque. Après l'insurrection en 1944 il resta à Varsovie détruit et devasté jusqu'au 25 octobre pour veiller sur les collections. Quand les Allemands le forcèrent à partir de Varsovie, il y revint plusieurs fois avec un groupe organisé pour sauver les fonds. Après l'affranchissement de la capitale le 17 janvier 1945 il fut un des premiers qui retournèrent à Varsovie. Le sauvetage des collections de la Haute École de Commerce fut en grande partie son mérite. Après la guerre Grodek fut directeur de la Bibliothèque jusqu'en 1947. Puis destiné au travail didactique et à l'organisation de l'École (depuis 1955 son recteur) néanmoins ne perdit pas contact avec la Bibliothèque. En même temps il participa aux travaux concernant la bibliographie d'économie. En 1953—1956 il fut président de l'Association des Bibliothécaires Polonais.

TREŚĆ — TABLE DES MATIÈRES

Artykuły — Articles:

CZESŁAW KOZIÓŁ: O projekcie nowej ustawy bibliotecznej — Projet de la nouvelle loi sur les bibliothèques	97
JANINA CZERNIATOWICZ: Katalogi centralne w krajach słowiańskich — Catalogues généraux dans les pays slaves	109
HELENA WIĘCKOWSKA: Uniwersyteckie kształcenie bibliotekarzy w krajach Europy Wschodniej — Education universitaire des bibliothécaires dans les pays d'Europe Orientale	123
JANINA BŁAŻEWICZ: Szkolenie wewnątrzzakładowe w Państwowej Bibliotece im. Lenina w Moskwie i Państwowej Bibliotece Publicznej im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie — Instruction aux départements de la Bibliothèque Lenin à Moscou et de la Bibliothèque Publique Sałtykow-Szczedrin à Leningrad	143
MICHAŁ AMBROS: Wiktor Hahn (1871—1959)	149
HANNA UNIEJEWSKA: Andrzej Grodek jako bibliotekarz i bibliograf — Andrzej Grodek comme bibliothécaire et bibliographe	160

Recenzje i sprawozdania — Comptes-rendus:

BRONISŁAW KOCOWSKI: Katalog inkunabulów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Wrocław 1959 (<i>Maria Cytowska</i>). — PIECZAT' SSSR w 1956 i 1957 gg. Moskwa 1958 (<i>Maria Czarnowska, Maria Pszczółkowska</i>). — TASCHENBUCH FÜR BIBLIOTHEKARE UND BIBLIOTHEKSHELFER. Leipzig 1959 (<i>Helena Więcek</i>). — STEFANIA FEDORKO: Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Bibliografia. 1946—1958. Lublin 1959 (<i>Irena Michalak</i>). — LES BIBLIOGRAPHIES INTERNATIONALES SPÉCIALISÉES COURANTES FRANÇAISES OU A PARTICIPATION FRANÇAISES. Paris 1958 (<i>Felicja Kuźdowicz</i>)	167
---	-----

Z życia — Actualités:

Odznaczenia	160
Z żałobnej karty	180
Konkurs	180
Apel Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich	181
Nowe władze SBP	182
Zjazd SBP w Olsztynie (Zb. D.)	183
Zagadnienia regionalne w bibliotekarstwie. Z uroczystości jubileuszowych ku czci Gustawa Zielińskiego w Płocku (<i>Czesław Gutry</i>)	184
Konferencja dyrektorów bibliotek wyższych szkół pedagogicznych (<i>Helena Hanuszkowa</i>)	187
Seminarium bibliotek Ziem Północnych	183

Wiadomości Bibliograficzne — Nouvelles biblio
graphiques

Konferencja robocza poświęcona problemom bibliografii Ziemi Zachodnich (<i>Barbara Eychler</i>)	189
Résumés	191

Nakład 1300. Zam. 237. Obj. ark. druk. 6 + 2.5. Pap. druk. sat. kl. V, 60 g.
70×100. Oddano do składu 5.V.60. Druk ukończono w sierpniu 1960 r. — C-84

Warszawska Drukarnia Naukowa, Warszawa, ul. Śniadeckich 8.